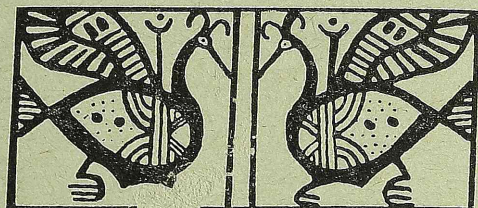

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

20

ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΟ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ

Υπεύθυνος έκδοτης : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ
Λήδρας 114, Λευκωσία.

Έτησία συνδρομή £ 1,250 μίλς
Έτησία συνδρομή έξωτερικού £ 1,500 μίλς
Τιμή τεύχους £ 0,125 μίλς

Τὰ χειρόγραφα δὲν ἐπιστρέφονται. Κλισὲ καὶ φωτογραφίαις ἐπιστρέφονται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Φ. ΣΤΑΥΡΙΔΗ: Περπατώντας τη νύχτα — Σχέδιο με κιμωλία (ποιήματα)	σ. 297
Π. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗ: 'Η νύχτα, ή θάλασσα και τὸ φῶς (ποίημα)	298
ΦΡ. ΒΡΑΧΑ: Ρήγας ὁ Βελεστινλῆς (μελέτη)	299
Ν. ΚΛΗΡΙΔΗ: Μία ἐπιστολή γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς ἀκριδίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας ..	309
ΣΠ. ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ: 'Ο τρελλὸς ἀντάρτης (διήγημα)	310
Τ. ΚΟΡΦΗ: 'Ημερολόγιο (ποίημα)	311
Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗ: 'Η ἰδέα τοῦ ἀγωνιστοῦ σὲ Σολωμὸ (διάλεξη)	313
Τ. ΜΗΑΤΗ: Στυμφαλίδες ὄρνιθες (ποίημα)	317
Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗ: Θηλασμός	318
Τ. ΦΡΑΓΚΟΥΔΗ: 'Η ἔκθεση ζωγραφικῆς τοῦ Α. Διαμαντῆ στὴν 'Αθήνα (σημείωμα)	319
Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗ: Μορφές	319
Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗ: Φυτεύτριες	320
Μ. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ: 'Αναμνήσεις (ποίημα)	321
Β. ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ: Τρεῖς συνθέσεις	322

ΚΑΘΕ ΜΗΝΑ: δρος Κ. Σπυριδάκι: 'Ο πρύτανης και οἱ συγκλητικοὶ τοῦ Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν ἐν Κύπρῳ — Λουλουῖς Συμεωνίδου: Μανώλης Καλομοίρης — Στ. Κωνσταντινίδη: Συνέντευξη με τὸν κ. Γ. Θεοτοκά — 'Α. Λυκαύγη: Συνέντευξη με τὸν κ. Γ. Τζαβέλα — 'Α. Χριστοφίδη: Συνέντευξη με τὴ δ. Βέρα Γαβριηλίδου — Μαρσούλας Βιολάρη--'Ιακωβίδη: Λύκειον 'Ελληνίδων 'Αμμοχώστου — Ν. Σπανοῦ: 'Ελληνική σκέψη και ἀρχαία τραγωδία — 'Α. Χριστοφίδη: Τὸ πέρασμα τοῦ 'Α. Καρναντώνη — ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ — 'Α. Χριστοφίδη: Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου «'Η Κύπρος, ἓνα ταξίδι», Κ. Χρυσάνθη: Θάνατος Κοτσόπουλου «'Ατρείδες» — ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ — Μ. Χριστοφίδη: 'Ονομασία ὁδῶν — Στ. Κωνσταντινίδη: 'Ανταπόκριση ἀπὸ τὴν 'Αθήνα — 'Αναφορὲς στὴν Κύπρῳ — Κυπριακὴ βιβλιογραφία — Βιβλιογραφικὸν δελτίον — ΠΡΟΣΑΡΤΗΜΑ (Κ. Χρυσάνθη: Τὸ ξεσῆκωμα τῶν σκλάβων).

Πνευματική Κύπρος

Πνευματική Όμάδα : ΦΡ. ΒΡΑΧΑΣ, Κ. ΜΟΝΤΗΣ, Τ. ΦΥΛΑΚΤΟΥ,

Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ, Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

Γραμματέας : ΚΥΠΡΟΣ ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΧΡΟΝΙΑ Β΄.

ΜΑΗΣ 1962

ΑΡ. 20

ΠΕΡΠΑΤΩΝΤΑΣ ΤΗ ΝΥΧΤΑ

Περπατώντας τή νύχτα ἔχεις τή ψευδαίσθηση
πὼς ὑπάρχεις.

Μακραινουν ἴσκιοι κάτω ἀπὸ τὰ πόδια σου
βγαίνουν φωνές κυνηγημένες, ἦχοι
ποὺ εἶχαν κρουφτεῖ τρομάζοντας τὸ φῶς·
λές: ἀνάμεσα σὲ τοῦτο τὸν στύλο κι ἐκεῖνο τὸν στύλο
ὑπάρχουν δέκα χιλιάδες ἀνεξερεύνητοι κτύποι καρδιᾶς
— ποῖος ξέρει πόσα θὰ μπορούσα νὰ πράξω
μέσα σὲ δέκα χιλιάδες ἀνεξερεύνητους κτύπους — λές:
νὰ φτάσω καὶ τ' ἄλλο φῶς παραπέρα, νὰ ρίξω
μὴ παραπάνω ματιὰ στὸν κόσμο Σου, Κύριε!

Μὴ φοβηθῆς τὰ βήματά σου, πὼς
θὰ προδώσουν τὸ πέρασμά τους, στήν ἐνεδρεύουσα κακία.
Ἄν εἶσαι δίκαιος, ἂν εἶσαι ἀγνὸς θὰ κατορθώσης
νὰ φτάσης τὴ μεγάλη διασταύρωση
ὅπου σὲ περιμένει ὁ ἑαυτός σου γιὰ νὰ σφίξετε
τὰ χέρια, ὅπου
μὲ μιὰ ὑποψία σκηνοθετημένης ἐκλογῆς
θὰ ἔχῃς ν' ἀντιμετωπίσης κάθε πλαγιόδρομο
κάθε ἀνήφορο, κατήφορο
δρόμο ἀπόλυτης εὐθύτητας.
Ὅποια κι ἂν εἶναι ἡ ἐκλογή σου ὅμοια
συντρέχει στήν τελείωση.
Ἄκόμα κι ἂν διαλέξῃς τὸν κατήφορο
ἀρκεῖ μονάχα πὼς πιστεύεις.

ΣΧΕΔΙΟ ΜΕ ΚΙΜΩΛΙΑ

Ἐνα στυφὸ καλοκαίρι
δίχως προκαθορισμένη διάρκεια
ἓνα ποίημα ποὺ δὲ χαράζεται
μέσα στὰ ὄρια τῶν προθέσεων

κι ὅμως — ἀκόμα λέμε «κι ὅμως»
ἀκόμα φωνάζουμε
ἐμεῖς δὲ νικηθήκαμε ἀπὸ τὴ ζωὴ
δὲ σηκώσαμε ὀριστικὰ τὰ χέρια
γιὰ τὴν παράδοση «ἄνευ ὄρων» —

φαίνεται νά 'χουμε ἀκόμα δυνατότητες
γιὰ ἐπέκταση, φαίνεται νά 'χουμε
δυνατότητες γιὰ καλό.

ΦΟΙΒΟΣ ΣΤ. ΣΤΑΥΡΙΔΗΣ

Η ΝΥΧΤΑ, Η ΘΑΛΑΣΣΑ ΚΑΙ ΤΟ ΦΩΣ

Ἀπόψε νυχτωθήκαμε
στὴν ἄβυσσο τοῦ χρόνου,
γιὰ πανοπλία εἶχαμε τὰ ὄνειρά μας,
λίγες μικρὲς προσπάθειες γιὰ δόξα,
ἓνα γυάλινο ποτήρι μὲ νερὸ τοῦ φεγγαριοῦ.—

Ἀπόψε νυχτωθήκαμε
στ' ἀνοιχτὰ τῆς θάλασσας,
νερὸ χαρᾶς καὶ λίθοι λύπης,
ἓνα κουρσάρικο πλεούμενο
ἦταν ἡ γαλανὴ βαρκούλα μας
μὲ τὴν ἀντάρα γιὰ τὸ ψωμί πὺν λείπει
στὰ στήθια μας τὰ πονεμένα.

Ἐγγὸς ὁ κόσμος, δακρυσμένος,
κ' ἦρθε τὸ βράδυ ἐδῶ στὴν ξώπορτα
τοῦ χρόνου· ἡ χαρὰ κάπου θὰ πλέει
ντυμένη στοὺς λεμονανθούς, τὰ γιασεμιά,
μόνο τὸν ἔρωτα δὲν στερηθήκαμε
καὶ τὴν ἀγάπη σπαταλοῦμε
ἔτσι ἀπὸ πείσμα στὶς ἐνάντιες βροχές.—

Σ' ἀγαπῶ κόσμε, σ' ἀγαπῶ γλυκειά μου
σ' ἀγαπῶ ἄνθρωπε, λευτεριά σ' ἀγαπῶ
αὐτὸ εἶναι τὸ τραγούδι μας ἐδῶ
πὺν νυχτωθήκαμε στὴν ἄβυσσο τοῦ χρόνου.
Κι' ὅμως κάπου κινεῖται τὸ φῶς, ἡ ἀνατολὴ
φεγγίζει, κρασὶ νὰ πλύνουμε τίς ματωμένες μας πληγές,
πληγωμένοι μὰ ἔτοιμοι γιὰ νέες μάχες
ἐδῶ στὴν ξώπορτα τοῦ χρόνου καὶ τοῦ κόσμου.—

ΠΑΝΟΣ Ν. ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥΝΗΣ

ΡΗΓΑΣ Ο ΒΕΛΕΣΤΙΝΛΗΣ

Οί λαοί στις μεγάλες ή κρίσιμες ώρες τους αιθόρμητα στρέφονται στο παρελθόν τους για ν' αντίλησουν την άπαντοχή, τη δύναμη και τὸ φῶς τους.

Ὁ περισσότερος κόσμος, ξέρομε, ἔχει καὶ διαλείμματα γαλήνης καὶ προπάντων οἱ λαοὶ ποὺ εἶχαν τὸ προνόμιο νὰ γεννηθοῦν μέσα στὴν ἀπλοχωριά, καὶ νὰ στεριοῦσαν τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν ἀσφάλειά τους ἀπάνω στὴν πραγματικότητα τῆς ἀνεσης καὶ τοῦ πλοῦτου τους. Σ' ἑμᾶς σκληρὸς στάθηκαν κι' εἶναι ὅλες οἱ στιγμὲς τοῦ ἱστορικοῦ μας βίου. Γι' αὐτὸ καὶ προνόμιό μας ἡ μόνιμη κρίση, ὁ ἀδιάκοπος ἀγώνας. Καὶ στὶς δόξες μας καὶ στοὺς ξεπεσμούς μας, τὴν ἀτέρμονη πορεία μας μέσα στὸ χρόνο χαράσσει ἡ ἀνειρήνευτη πάλιν μας (τί θαῦμα ἀλήθεια!...) ἐναντία στὴ φτώχεια τῆς γῆς μας, στὸ φθόνο τῶν φίλων μας, στὸν καταδιωγμὸ τῶν ἐχθρῶν μας, στὴ φωτιά καὶ στὸ σίδερο τῶν ἀκατάπαντων πολέμων, στοὺς ὑποχθόνιους θυμοὺς ποὺ συγχλονίζουσι τὰ χωριά καὶ τὶς πολιτείες μας, στὴν ὀργὴ τοῦ οὐρανοῦ ποὺ πότε μᾶς πνίγει μὲ τὶς πλῆμμυρες καὶ πότε μᾶς στερεώνει τὶς πηγές, μᾶς μαρᾶζώνει τὰ ζῶα καὶ τὰ σπαρτὰ καὶ μᾶς σαπίζει τὰ γεννήματα — ἐναντία ἀκόμη στὸν τραγικὸ ἑαυτὸ μας μὲ τὶς ἀγονίες καὶ τὶς ἀδυναμίες του.

Γι' αὐτὸ κι' ὁ λαὸς μας δὲν λέει νὰ ξεκολλήσῃ ἀπ' τὴν παράδοσή του, τὸ μόνο του ἔρεισμα — κι' ὅλο καὶ τὴ δουλεύει μέσα του κι' ὅλο καὶ τὴ ζεῖ ἀυτοσχεδιάζοντας καὶ προχωρώντας. Ἡ δύναμη τῆς παράδοσης δὲν ζύμωσε τὸ θαῦμα στὴν Κύπρο;

Ἡ παράδοσή μας κατοχυρώνει, δραματικὰ μορφεῖ μὰ σίγουρα, τὴν ἐπιβίωση καὶ ἐπιτρέπει στὸ ἔθνος, κάθε τόσο, νὰ καρφώνει τὴν ἀνθρωπότητα στὴ θέση τοῦ θεατῆ γιὰ νὰ χειροκροτῇ τὰ εὐτολμα καὶ πρωτοποριακὰ πηδηματὰ του μέσα στὸν ἀπέραντο χῶρο τῆς Ἱστορίας...

Ὁ,τι ἀποτελεῖ ἀνάγκη ζωῆς ἀδήριτη γιὰ τὸ ἔθνος καὶ ἀλάθητη διαίσθηση γιὰ τὸ λαό, ὀφείλει, ἀπὸ τὴν πολιτικὴ καὶ πνευματικὴ ἡγεσία μας, νὰ μετουσιωθῇ σὲ φιλοσοφημένη καὶ συνειδητὴ προσπάθεια, νὰ ξεδιπλωθῇ σὲ μεθοδικὴ πλατεῖα παιδεία. Μονάχα ὁ σταθερὸς καὶ ἐπίμονος ἐσωτερικὸς μας διάλογος μὲ τὸ παρελθόν μας μορφεῖ νὰ μᾶς σώσῃ ἀπὸ τὶς κούφιες ἐθνικὲς συνταγὲς ποὺ ἐκφυλίζουν στὴ σκέψη τῶν νέων μας τὰ ἱερά μας καὶ τὰ ὀσιὰ μας. Μονάχα ἡ ἐνεργητικὴ πνευματικὴ μας σχέση μὲ τὴν παράδοσή μας μορφεῖ νὰ μᾶς ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ παραπατήματα καὶ νὰ μᾶς στεριώσῃ τοὺς δρόμους. Μονάχα ἡ πλήρης ἑλληνικὴ αὐτοσυνείδηση μορφεῖ νὰ γονιμοποιῇ καὶ νὰ οἰκοδομῇ στὰ γερά.

Ἡ ἔλλογη πίστη στὴν Ἑλλάδα ποὺ ἦταν καὶ ποὺ ἀξίζει νὰ γίνῃ δὲν ἀποτελεῖ οἴηση σωβινιστικὴ. Τὸ νὰ εἶναι κανεὶς Ἕλληνας, τὸ νὰ ζῆ, δηλαδή, μέσα του τὸ φῶς τῆς Ἑλλάδας, εἶναι μεγάλο — πολὺ πολὺ μεγάλο πράγμα. Τόσο μεγάλο, ὅσο κι' ὁ Ἄνθρωπος, ἀφοῦ ὁ ἀκέροτος ἄνθρωπος, κατὰ τὴ μαρτυρία τοῦ Ποιητῆ μας καὶ τῶν αἰώνων, εἶναι τῆς Ἑλλάδας γέννα. Ἡ Ἑλληνικὴ παράδοση δὲν ἐξελληνίζει μονάχα, ἀλλὰ καὶ ἐξανθρωπίζει, ἀφοῦ, σ' ὅλη τῆς τὴν τοισχιλιετῆ συνέχεια, παραμένει ἡ ἀνθρωπιστικώτερη πείρα ποὺ κληροδότησεν ἡ Ἱστορία. Δὲν εἶναι στὴ ζωὴ τοῦ ἔθνους μας, στὰ ἀρχαῖα, μεσαιωνικὰ ἢ τὰ νεότερα χρόνια, κίνημα ποὺ νὰ μὴ καίῃ ἡ ἰδέα, νὰ μὴ συνοδεύῃ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ, καὶ νὰ μὴν ἀπλόνη σὰν ἀγάπη στὸν ἄνθρωπο καὶ σὰν σεβασμὸς στὰ δικαιώματά του...

* * *

Μ' αὐτὲς τὶς σκέψεις ἄς δοκιμάσωμε τὸ προσκύνημά μας στὸν ἱερὸ βωμὸ τοῦ Ρήγα τοῦ Βελεστινλή.

Ὁ Ρήγας ὁ Βελεστινλής, ὁ μεγάλος ἐθνεγέρτης, δὲν εἶναι ὁ ἴδιος μόνο, μὲ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο του, ἐπιγόνου μᾶθημα ἑλληνικῆς παράδοσης. Εἶναι ταυτόχρονα, καὶ μοναδικὸ παράδειγμα καταξίωσης καὶ ἀκτινοβολίας τῆς μοίρας τῆς Φυλῆς μας. Εἶχε ξέρομε, περιμαζέψει μὲ τὴν ἐγνοίαν τοῦ στοχασμοῦ του ὁ Ρήγας ὅλη τὴ γύρη τῶν προγενέστερων ἑλληνικῶν αἰώνων, καὶ σὰν τὴν ζύμωσε μὲ τὴν ἀλήθεια τῶν γύρω του περιστατικῶν κι' ἀνθρώπων (ἀνταύγεια κι' αὐτὴ τῆς αἰώνιας ἑλληνικῆς ἀλήθειας) τὴν ἔκανε βίωμα καὶ πράξη, κήρυγμα ἐκρηκτικὸ καὶ φλογερὸ δίδαγμα, θάνατο κι' ἀνάσταση — κι' ὑψώθηκε ὁ ἴδιος πανύψηλο πολιτικὸ, πνευματικὸ, κι' ἐθνικὸ δρόσημο γιὰ τὸ Γένος τῶν Ἑλλήνων. Θυμᾶστε, τὸ τί προφητικὰ πέταξε, στὴν ἐπιθανάτιο ὥρα του, κατὰμουτρα στὸ θρασυδειλο τύραννο, ὁ ἀτρόμητος Θεσσαλός;

«Ἐτσι πεθαίνουν τὰ παλληκάρια· ἀρκετὸν σπόρον ἔσπειρα· θὰ ἔλθῃ ἡ ὥρα ποὺ θὰ βλαστήσῃ καὶ τὸ γένος μου θέλει συνᾶξῃ τὸν γλυκὴν καρπόν».

Γιὰ ν' ἀνακαλύψωμε τὸ Ρήγα δὲν χρειάζεται σοφὴ φροντίδα — τόσο δὲ νὰ κάνωμε πὼς ψάχνωμε μέσα μας καὶ θὰ τὸν βροῦμε θρονιασμένο στὰ δώματα τῆς ἐθνικῆς μας συνείδησης σὰν μαρμαρωμένο βασιλῆα... Μ' αὐτὸν — μὲ τ' ὄνομά του, μὲ τ' ὄραμα καὶ τὸ τραγούδι του — δὲν μᾶς νανοῦρισα μικροὺς τὰ παραμύθια τῶν παλαιότερων καὶ μαθητροῦδια ἀκόμη, δὲν μᾶς πρωτάνοιξαν τὰ μάτια στὸ φῶς τῆς ἱστορίας μας οἱ καλοὶ δασκάλοι μας; Κυριαρχικὴ στὸν κύκλο τῶν παιδικῶν ἀναμνήσεων κι' ἡ εἰκόνα τοῦ ἥρωα, πού, κρεμαστὴ ψηλά πάνω ἀπὸ

τὴν ἔδρα κίτταζε καὶ μελετοῦσε ὀλόχρονα τὶς ψυχές μας, καὶ περιμένε, κάθε πὺν θὰ γιόρτα-
 ζεν ἡ Ἑλλάδα, τὴν ὀλόχλωρη δάφνη πὺν θὰ μαζεύαμε μὲ τὰ χέρια μας ἀπ' τὸ βουνὸ γιὰ τὸ
 ἀφιερωματικὸ στεφάνι.

Στὸ δικὸ μας τὸ σχολεῖο — μὲ καϊμούς, ἀλλοίμονο, ἔζησε πάντα ἡ Κύπρος — μέσα στὴν
 Ὀχτωβριανὴ μῆρα τοῦ 31, ἕνα πρωῖνὸ — πὺς τὸ θυμᾶμα ἀλήθεια — κατὰπλήχτα τὰ παι-
 δικὰ μας μάτια, ἀντίκρουσαν κενὴ τὴ θέση τῆς εἰκόνας μὲ τὴ χρυσὴ κορνίζα... Ἦταν σὰν
 νάδειασεν ὀλόκληρος ὁ κόσμος...

— Γιατί, κύριε Δάσκαλε; Πὺ εἶναι ἡ εἰκόνα μας;

— Διαταγὴ γὰ τὴν κατεβάσωμε, παιδιά μου. Καὶ βούρωσε...

Μὰ τὴν πρώτη Κυριακὴ πὺν πήγαμε στὴν ἐκκλησιὰ — χαρὰ ἀλήθεια — στὸ εἰκονοστάσι
 μὲ τοὺς ἁγίους ἡ εἰκόνα μας, καὶ δίπλα ἄλλες κ' ἄλλες, ὀλόκληρο τὸ ξεριζωμένο ἥρωο τοῦ
 21... Κι' ἕνα καινούργιο καντήλι, ἀσημένιο, πὺν ἄναβε...

Φανερό, λοιπόν, πὺς χρεῖα καμμιά δὲν ὑπάρχει γιὰ αὐτάρεσχη ἐπιστημοσύνη προκειμένου
 νὰ ἱστορηθῆ ἡ ἀλήθεια τοῦ Ρήγα! Γιὰ τοῦτο, κ' αὐτὴ ἔδω ἡ ταπεινὴ προσφορὰ δὲν φιλο-
 δοξεῖ παρὰ νὰ βοηθήσει μόνο μὲ λίγα ἄπλα λόγια, στὸ ξύπνημα τοῦ θρόλου καὶ στὸ συνειδητὸ
 ξαναντίκρουσμα τοῦ διδάγματος πὺν ἐτοῦτος κλείνει ἐντός του.

Ὁ Ρήγας — τὸ πραγματικὸ του ὄνομα ἦταν Ἀντώνης Κυριαζῆς — γεννήθηκε γύρω στὸ
 1757 σὲ μῆαν ἄκρη τοῦ Θεσσαλικοῦ κάμπου, στὸ Βελεστῖνο, ἕνα ἀγέρωχο κεφαλοχώρι πὺν
 ἔνωρις τὸ Μεσαῖωνα εἶχεν ἀναδυθῆ δίπλα ἀπὸ τὰ ἐρεῖπια τῆς ἀρχαίας πόλης τῶν Φερωῶν.
 Γονεῖς του ὁ Κυριαζῆς κ' ἡ Μαρία, ἀπὸ παλῆα καὶ πλοῦσια τζάκια κ' οἱ δυὸ τους, κ' ἀδελφὴ
 του ἡ χαριτωμένη Ἀσήμω. Κατὰ τὸν Πουκεβίλ ἦταν κ' ἄλλος ἕνας ἀδελφὸς πὺν στὰ κατο-
 πινώτερα χρόνια πολέμησε τὸν Τούρκο στὴν Αἰτωλία. Τὰ πρῶτα γράμματα ὁ Ρήγας τῶμαθε
 στὸ χωριὸ του, κ' ὕστερα μαθήτησε στὰ σχολεῖα τῆς Ζαγοράς, κ' ἀκόμη στὰ Ἀμπελάκια,
 ὅπου ἡ περίφημη τότε Μεγάλῃ Σχολῇ γιὰ τὸ φωτισμὸ τοῦ Γένους, κ' ἀπ' ὅπου φαίνεται νὰ
 βγήκε δάσκαλος ὁ Ρήγας, γιὰ νὰ διδάξῃ, μάλιστα, ἀργότερα γιὰ λίγο στὸν Κισσὸ τοῦ Πη-
 λίου. Μά, ἔσφαιρα, ὁ ἀνήσυχος νέος, σὲ ἡλικία 20 τῶσων χρόνων, χάθηκε ἀπὸ τὴ Θεσσαλία.
 Ἀσήκωτος ἕως ἦταν ὁ ἀπαίσιος ζυγὸς, πλήγωνε ἀθεράπευτα τὴν περηφάνεια τοῦ ἀνυπότα-
 χτου παλληκαριοῦ, πὺν, κάποτε, λέει ἡ παράδοση, ἔξεσπασε σὲ ἀσυγκράτητη ὄργη στὸ σαθρὸ
 κεφάλι τοῦ σατραπῆσκου τῆς περιοχῆς — τὸν σκότωσε καὶ, καταδιωγμένος, πῆρε τὸ βουνὸ καὶ
 στὸ Λιτοχώρι ἔσφιξε μὲ τὸν ἀτίθασσο τοῦ Ὀλύμπου, τὸν θεῖο του, τὸν ξακουστὸ πολεμιστὴ
 τὸ Ζῆρα. Ἀπ' ἐκεῖ, κινούμενος ἀπὸ τὴ δίνα τῆς μάθησης τράβηξε κατὰ τὸ Ἁγιονόρος, καὶ
 στὸ Βατοπέδι, δίπλα ἀπὸ τὸ φωτισμένο ἡγούμενο Κοσμᾶ, νυχτοῦμερα ἄκουγε καὶ μελετοῦσε
 — καὶ μάθαινε γιὰ τὴ σωριασμένη δόξα καὶ τὴν γοητεῖα τὴν ἀπθωμένη στὰ χαρτιά, στίς
 πορφύρες καὶ στὰ σκευῖ τῶν βυζαντινῶν πατέρων, καὶ στίς καρδιὰς τῶν κολογηθῶν καὶ σ'
 ἕλη τὴν κατασκευτικὴ μοναστικὴ βυζαντινὴ ἀμφοσφαιρα. Κι' ὕστερα βρέθηκε στὴν Πόλη —
 ὄχι πιά σὰν Ἀντώνιος Κυριαζῆς, μὰ σὰν Ρήγας Βελεστινλῆς ἢ Ρήγας ὁ «γραμματικὸς». Τὸ
 «Φεραῖος», ἐπὶ τὸ ἀρχαιοπρεπέστερον, οἱ λόγοι φίλοι καὶ μελετητὲς του τοῦ τὸ πρόσθεσαν
 ἀργότερα.

Στὴν Πόλη ὁ Ρήγας δούλεψε σὰν ἐμπορᾶκος στὴν ἀρχὴ καὶ σὰν «καταστικᾶρος» —
 ὅμως, μὲ τὴν προκοπὴ του καὶ τὴν ἀρετὴ του γοήγορα ἐπέβαλε τὴν προσωπικότητά του ἀνά-
 μεσα στοὺς ἐκεῖ Ἑλληνας, κ' ἔσφιξε μὲ τὴν ἀριστοκρατία τοῦ Φαναριοῦ, καὶ μπῆκε σ' ὅλους
 τοὺς κύκλους τῶν ἐκλεκτῶν καὶ τῶν μορφωμένων. Ἦδη στὰ 1784, μαρτυρεῖ ὁ Ἰωάννης
 Φιλήμων, ὁ Ρήγας ἦταν στὴν ὑπηρεσία τοῦ πρίγκηπα Ὑψηλάντη (πάππου τῶν σεμνῶν παλ-
 ληκαριῶν τοῦ 21) πὺν εἶχε χρηματίσει, ἔξοριμε μεταξὺ τοῦ 1774 καὶ 1781, ἡγεμόνας τῆς Βλα-
 χιάς. «Εἶχε τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει ὁ Ἀλέξανδρος Ὑψηλάντης γραμματέα ἴδιον τὸν
 Ρήγαν Φεραῖον, ὃν ἐξεπαίδευσε νέον ἔτι ἐν τῇ οἰκίᾳ αὐτοῦ μεθ' ὄλης τῆς πατρικῆς προ-
 νοίας...» Σ' ἕνα δυὸ χρόνια, κ' ὅταν ὁ Ὑψηλάντης ἀνέλαβε τὸν ἡγεμονικὸ θρόνο τῆς Μολ-
 δαβίας, ὁ Ρήγας βρίζεται κ' ὄλας στὴ Βλαχία, γραμματικὸς στὴν ὑπηρεσία τοῦ παράξε-
 νου, καὶ τουρκοφίλου ἡγεμόνας Μαυρογένη. Οἱ μερδεμένες στὸ σημεῖο αὐτὸ μαρτυρίες θέ-
 λουν τὸ Ρήγα νὰ παίξῃ στὴν αἰλὴ τοῦ Μαυρογένη, στὸ Βουκουρέστι, τὸ παγνίδι τῶν Ὑψη-
 λάντηδων, νὰ κατασκοπεύῃ καὶ νὰ παραλύῃ γιὰ τὰ εὐρύτερα ἑλληνικὰ συμφέροντα, τὰ σχέδια
 τοῦ προσκυνημένου. Στὴν Κραϊόβα, ὅπου γιὰ ἕνα διάστημα ὑπηρετήσε σὰν ἐπαρχος τοῦ
 Μαυρογένη, ὁ Ρήγας εἶχε τὴν εὐκαιρία νὰ ἔλθῃ σ' ἐπαφὴ καὶ ν' ἀναπτύξῃ σχέσεις μὲ τὸν
 Πεσβάνογλου, τὸν γνωστὸ, κατόπιν ἀποστάτη πασᾶ τοῦ Βιδινίου, πὺν σύμφωνα μὲ τὴν παρᾶ-
 δοσὴ, καὶ κατήχησε ὁ Βελεστινλῆς στὴν κατὰ τοῦ μεγάλου ἀσθενοῦς τῆς Ὑψηλῆς Πύλης,
 τοῦ Σουλτάνου, ἀντίδοση. Γύρω ἀπὸ τὸ 1790, καὶ πρὶν ἀκόμη λήξῃ ὁ ἀτυχὸς γιὰ τὴν
 Τουρκία πόλεμος τῶν τριῶν ἱμεριῶν, ὁ Β' Ρωσοτουρκικὸς (1787—1792) — τὴν εὐθύνῃ
 τῆς ἤττας τελικὰ πλήρωσε μὲ τὸ κεφάλι του ὁ τουρκοψυχὸς ἡγεμόνας («μωρὸν, πλεονέκτην,
 ἔκτρομα τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως καὶ ἀνάξιον» — τὸν στολίζει κάπου ὁ Ρήγας) — ὁ Φεραῖος,
 στὴν ὑπηρεσία τοῦ Βαρώων Χριστοδοῦλου Κιλιανίου, ἦλθε (1790) στὴ Βιέννη. Τὸ ἐπόμενο
 ἔτος ξανακατέβηκε γιὰ περιουσιακὰς ὑποθέσεις στὸ Βουκουρέστι, ὅπου καὶ ξαναμπῆκε στὴ
 διπλωματικὴ ὑπηρεσία σὰν γραμματέας στὴν αἰλὴ τοῦ Μιχαῖλ Σούτσου καὶ σὰν διεγμηνέας
 στὸ Γαλλικὸ Προξενεῖο τῆς Βλαχιάς (1791—1796). Στὸ μεταξύ, καὶ γύρω ἀπὸ τὸ 1794,

φαίνεται ότι πραγματοποίησε κι' ένα ταξίδι στην Τεργέστη. Στη Βιέννη ξαναγύρισε τον Αύγουστο του 1796 κι' έμεινε ως τον Δεκέμβριο του 1797. Η σύλληψή του έγινε στις 19 του ίδιου μηνός στην Τεργέστη και στις 24 'Ιουνίου 1798 εξετέλειτο στο Βελιγράδι με τους έπτά συντρόφους του: τον έμπορο Ευστράτιο 'Αργέντη από τη Χίο (32 χρόνων), το Λευκωσιάτη λόγιο 'Ιωάννη Καρατζά (31 χρόνων), τον έμπορο Θεοχάρη Τουρούντζια από την Σιάμιστα (22 χρόνων), και τους δύο Καστοριανούς αδελφούς 'Ιωάννη 'Εμμανουήλ, φοιτητή της Ιατρικής (24 χρόνων) και Παναγιώτη 'Εμμανουήλ, έμποροπάλληλο (στου 'Αργέντη), 22 χρόνων — θύματα όλοι της άνιερης προδοσίας ενός σιχαμερού γραικύλου, τής εγκληματικής άνομίας του αουστριακού αυτοκράτορα που τους παρέδωσε και των πρωτόγονων ενστίκτων του άφέντη του Βελιγραδίου 'Αρσλάν Μπάτ που τους στραγγάλισε... «Στά σκοτεινά, οί δήμοι, έπνιξαν στο μεταξύ τά παλληγάρια στά ύγρά και σκοτεινά κελιά τους, άνέβασαν τά όκτώ πτώματα όπως ήταν λαβωμένα, διηγείται στο χρονικό του ό Τ. Βουρνάς, άνέβασαν τά όκτώ πτώματα. Κάπου έχασε το σκοτάδι και δίπλα στο φρούριο, γλύφοντας στά πόδια του, κυλούσε τό άφρισμένο ρέμα του Δούναβη. "Έφρεαν τ' άμυχα κορμά ένα-ένα στην άκρη τής χαμηλής τοιχοφυοισίας και με μία σπρωξιά τά γκρέμισαν στο σκοτεινό νερό. 'Ο γέρο Δούναβης άνοιξε όκτώ φορές την ύγρή δροσερή άγκαλιά του και πήρε τους νεκρούς μάτρες για πάντα κοντά του, στο αώνιο, τό άτέλειωτο ταξίδι του κατά τή Μαύρη Θάλασσα...»

Κι' ό Κοραής, ό μεγάλος μας σοφός και δάσκαλος, ύψωσε την ίδια ώρα ρωμαλέα τή διαμαρτυρία του Γένους: «'Οκτώ Γραικοί οί όποιοι εξήτουν ήσυχώς τά άρμόδια μέσα του να φωτίσωσι και από τον Ξυγόν να έλευθερώσωσι τους ίδιους όμογενείς... Έκχέεται τό έλληνικόν αίμα από τάς φλέβας των και λπταται ή μακαρία ψυχή των, διά να υπάγη να συγκατοικήση με όλων των ύπερ τής έλευθερίας άποθανόντων τάς άοιδίους ψυχάς. 'Αλλά του άθώου αίματος ή έκχυσις αύτη άντι να καταπλήξη τους Γραικούς θέλει μάλλον τους παροξύνει εις έκδικήσιν...».

* * *

Τά χρόνια που έζησεν ό Ρήγας (δευτερο ήμισυ του 18ου αιώνα) στάθηκαν ξύπνημα κοσμογονικό για τίς τύχες των λαών τής Εύρώπης. Από τή μιá ή προϊούσα παρακμή τής 'Οθωμανικής Αυτοκρατορίας με τό πολυθύλιτο 'Ανατολικό ζήτημα, κι' από τήν άλλη ό διαφωτιστικός πυρός στη Δύση κι' ή συγκλονιστική επανάσταση των Γάλλων... 'Ο 'Ελληνισμός όλόκληρος που ζούσεν, ως γνωστό, σε άναβρασμό για τήν άποτίναξη του Τουρκικού Ξυγού από τήν επομένη τής πώσης του Βυζαντίου, περνούσε τώρα όρες άποφασιστικές και καραδοκούσε κατάλληλη ευκαιρία για τό γενικό ξεσηκώμα. Οί Φαναριώτες μέσα στην καρδιά τής άμαρτωλής αυτοκρατορίας είχαν πετύχει στο μεταξύ, με τή μόρφωση και τή πονηριά τους, να καταλάβουν καιρία άξιώματα στην τουρκική ύπηρεσία (ή ελληνική είχε επιβληθῆ σαν ήμιαυτονόμων έπαρχιών τής Μολδοβλαχίας, όπου δημιούργησαν άντες ελληνικής άριστοκρατίας. Στη σκλαβωμένη 'Ελλάδα, όπου ούδέποτε έβασε να βαράη τό καριοφίλι στο βουνό κι' όπου ή μόνιμη άνυποταξία κατοχώρσε σε πολλά μέρη (όπως στη Μάνη) πολιτική άυτονομία, ή κοινοτική άυτοδιοίκηση κι' ό συνεταιρισμός, βοηθημένα από τή θυματορογή ιδιωτική πρωτοβουλία του αιώνιου ρωμιού, είχαν άνοιξει τό δρόμο στού κόσμου τά πνευματικά, τά βιομηχανικά και τά οικονομικά έπιτεύγματα (όπως στη Θεσσαλία και τή Μακεδονία). Τά ελληνικά καράβια κι' οί 'Ελληνες έμπορευόμενοι των νήσων που όργωναν θαρρατά τίς θάλασσες πήραν σιγά-σιγά στά χέρια τους όλόκληρο σχεδόν τό διαμετακομιστικό εμπόριο τής Αυτοκρατορίας (ή Συνθήκη του Κουτσούκ — Καϊναρτζή του 1774 έδωσε, μεταξύ άλλων, τό δικαίωμα τής ελεύθερης ναυσιπλοίας στους θαλασσινούς μας — υπό ρωσική σημαία), κι' οί ελληνικές παροικίες που άναδύθηκαν με τον καιρό στα κυριότερα ευρωπαϊκά κέντρα μέσ' από τήν προσφυγιά, πραγματοποιούσαν τώρα καταπληκτική άνθιση με τήν πνευματική κι' έμπορική δραστηριότητά τους. Στη Βιέννη, μόνο, με τήν «όδον των 'Ελλήνων» και τήν «'Ελληνική Ταβέρνα» τής (όπου μαζεύονταν τά άνήσυχια νειάτα των σμίγουν τά μεράκια, τους καύμους και τά όνειρά τους — κι' όπου διατηρείται άκόμη χαραγμένη στον τοίχο ή ιδιαίτερη ύπογραφή του πρωτομάτρωά μας), στην Βιέννη, λέγω, ή από μέρος των άρχων δίωξη των έλλήνων μετά τή σύλληψη του Ρήγα, κλονισε, κατά έπίσημη όμολογία, τόσο επικίνδυνα τήν αουστριακή άγορά που χρειάστηκε να χαλαρωθούν τά άνθελληνικά μέτρα έσπευσμένων...

Οί πρόδρομοί τους, παλαιότερα, είχαν μεταφέρει στην Εύρώπη κλειστή στις στάμνες του Ποιητή τήν προγονική στάχτη κι' είχαν σπείρει «όπου τόπο όπου γεράματα μιá 'Ελλάδα και μιá νεότη!». Και τώρα, όπως έσφυζαν από ζωή δέν ξεχνούσαν στιγμή τή σκλάβια πατρίδα, και μέσα στην πικρία του ξεριζωμάτος τους συστηματικά δούλευαν (κλασσικό παράδειγμα, αλήθεια, έθνικής άξιοπροσείας κι' ένεργητικής ελληνικής αλληλεγγύης) τό λυτρωμό τής.

Οί παροικίες αυτές του 1790 ώπλισαν τό στόλο του θυλικού Λάμπρου Κατσώνη (τόν είχε συναντήσει ό Ρήγας τότε στη Βιέννη) για τή συστηματική παρενόχληση των Τουρκων στα Βαλκάνια και περήφανα άνάγγελλαν στην Αικατερίνη τής Ρωσίας με τήν περήφημή τους

«'Αναφορά του 'Ελληνικού Γένους» ότι: «'Η μικρά φλοτίγλια και ἡ ἕτερη ναῦς του Λάμπρου κατεσκευάσθησαν και ὠπλίσθησαν διὰ τῆς ἡμῶν χρημάτων δαπάνης. Εἰς μόνον ἐξ ἡμῶν θυσιάσας τὴν εἰρηνικὴν αὐτοῦ κοίτην ἐδαπάνησε δέκα και δύο χιλιάδας χρυσᾶ νομίσματα ἐκ τῶν ἰδίων αὐτοῦ χρημάτων ὀπλίσας δύο ναῦς... Δύνασθε πληροφορηῆσαι τὴν Α.Α. Μεγαλειότητα ὅτι οὐδὲ ὁ ἀπεσταλμένος αὐτῆς οὐδέ τις ἄλλος ὁποῦ εἰς ἡμᾶς ἀπεστάλη ἐκ τῶν ὑπουργῶν δέδωκαν ἡμῖν ἐν μόνον ρούμπλιον. Τὰ πάντα ἠτοιμάσθησαν ἐκ τῶν ἡμῶν χρημάτων δαπάνης... Οὐκ ἠτήσαμεν ποτὲ και οὐκ αἰτούμεν τοὺς σοὺς θησαυροὺς...».

Γιὰ χρόνια, φυσικά, οἱ 'Ελληνες ζοῦσαν μετὴν προσδοκία τῆς βοήθειας τοῦ «Ξανθοῦ γένους» τῆς ὁμόδοξης Ρωσίας... Κι' ἐνῶ ἡ Αἰκατερίνη, γιὰ δικό της λογαριασμό, ἀναμόχλευε τὰ ὄνειρα τοῦ λυτρωμοῦ, ἡ ἐλπίδα ἀντιλαλοῦσε σὰν τραγοῦδι στὰ πέρατα τοῦ ἑλληνικοῦ κόσμου!

**«'Ακόμα τούτ' τὴν ἄνοιξη
ραγιάδες, ραγιάδες,
τούτο τὸ καλοκαίρι,**

**«Ὅσο νᾶρθη ὁ Μόσκοβος,
ραγιάδες, ραγιάδες,
νὰ φέρῃ τὸ σεφέρι
Μωρηῶ και Ρούμελη...»**

Μὰ τὸ 1790 μετὸν 'Ορλώφ και τὸ τραγικὸ ξεσήκωμα στὴν Πελοπόννησο οἱ 'Ελληνες ἔνοιωσαν τὴ φενάκη:

**«Κι' οἱ Μόσκοβοι οἱ φίλοι μου
ἡ μοναχὴ μου ἐλπίδα,
και τί καλὰ ποὺ κάνανε
σὰν ἦρθαν στὸ Λεβάντε;
Νὰ ἀφανίσουν τὰ νησιά
και νὰ με παρατήσουν
και πάλι μετὸν τύραννο
νὰ κάνουν τὴν ἀγάπη!...»**

*Ήταν, λοιπόν, καιρὸς νὰ τὸ νοιώσῃ ἡ Μεγαλειότητα, ἡ κραταιότητα και θεοσεβεστάτη «'Ανασσα πασῶν τῶν Ρωσιῶν», ὅτι ἡ ἀπόφαση ἦταν τελεσίδικη, ὅτι «τὰ πάντα ἠτοιμάσθησαν ἐκ τῆς ἡμῶν χρημάτων δαπάνης» και ὅτι οὐκ ἠτήσαμεν ποτὲ και οὐκ αἰτούμεν τοὺς σοὺς θησαυροὺς...». Μὰ τὴ στιγμὴ ἐκείνη τὸ 1796/7, οἱ στρατιῆς τῆς γαλλικῆς δημοκρατίας, μετὸν σαυροῦς...». Ἐνῶ ταυτόχρονα, ὁ στρατηγὸς Γεντίλτη, σὰν ἐκπρόσωπος τοῦ Ναπολέοντα, ἀποβιβαζόταν στὴν Κέρκυρα και ψευδοεπαγγελλόταν «τὴν πρώτην λαμπρότητα και δόξαν τῶν 'Ελλήνων... και ἐξ ὀνόματος τοῦ Γενεράλη Βοναπάρτη και τῆς Ρεπούβλικας τῶν Φραντζέζων... μεγάλης και ἐπίσημης εὐεργεσίας!».

Φυσικὸ ἦταν ἡ αἰσθαντικὴ ψυχὴ τοῦ 'Ελληνισμοῦ νὰ συγκινηθῇ κι' ἀπὸ τὸν πολιτικὸν σεισμό τῆς Γαλλικῆς 'Επανάστασης κι' ἀπὸ τὴς στρατιωτικῆς κινήσεις και τὴς ὑποσχέσεις τῶν ἐκπροσώπων της. Ἄλλωστε, στοιχειώδης πολιτικότης και λογικὴ ἐπιβάλλει πάντα τὴ στενὴ παρακολούθηση και χρησιμοποίηση ὄλων τῶν ἐμφανιζομένων εὐκαιριῶν γιὰ τὴν προώθηση τῶν ἐθνικῶν συμφερόντων τῶν μικρῶν λαῶν. Κι' ἡ σκλαβωμένη 'Ελλάδα στὸ μαρτύριό της, δὲν μπορούσε παρὰ νὰ ζῆ δημοουργικὰ και ἔντονα ὅλες τὴς ἐξελίξεις ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ τὴ βοηθήσουν στὴν ἀποτίναξη τοῦ ζυγοῦ της. Δὲν ἐπόκειτο, ὅπως ἔδειξαν ἐκ τῶν ὑστέρων τὰ πράγματα, γιὰ δουλικὴ ἔνταξη στὴν ὁποιαδήποτε κατάσταση ἢ κίνηση. 'Επόκειτο, ἀλλοῦστατα, γιὰ πρόθεση ἐκμετάλλευσης τῶν συνθηκῶν, ποῦ, σὰν ἀπέληξε σὲ ἀπάτη, ξέσπασε στὸ ὀλοκάτωμα και στὸ θάμα τοῦ 21.

'Ὁ Ρήγας, φυσικά, ἀθεράπευτα ἀνήσυχος, πληθωρικὸς κι' ἀεκίνητος, ἔζησε μέσα του ὅλη τὴ γραμμὴ τῶν ἐθνικῶν ἐλπίδων, ἀπογοητεύσεων, σχεδίων κι' ἀποφάσεων τοῦ καιροῦ του. Κι' εἶναι γνωστὸ πὺς ἡ ἐλεύθερη ψυχὴ του γιὰ καιρὸ ἔμεινε προσανατολισμένη πρὸς τὸ Παρίσι, ὑπολογίζοντας σταθερὰ και μ' ἐνθουσιασμὸ ἀπάνω στὴν ἐπέμβαση τοῦ Ναπολέοντα, ποῦ ἐπανειλημμένα ζήτησε νὰ μῆσῃ στὰ εὐγενικὰ ὄνειρά του γιὰ τὴν 'Ελλάδα και στίς ἐκρηκτικὰς ἰδέες του γιὰ τὰ Βαλκάνια. Ἡ παράδοση, μάλιστα, λέει, πὺς οἱ δύο ἄνδρες συνῆψαν και σχέσεις στενὲς μεταξύ τους και πὺς στὴ Γαλλικὴ ἐκστρατεία τῆς Αἰγύπτου ὁ Ρήγας πρόφερε και ἀλόφειες χρήσιμες στὸ Βοναπάρτη.

Ὅμως, θὰ ἦταν σφάλμα νὰ πιστεύαμε πὺς ἡ Γαλλικὴ ἐπανάσταση ξύπνησε τὸ Ρήγα. Ἡ δικὴ του ἐπανάσταση εἶχε ξεσπάσει στὴν καρδία και τὴ σκέψη του χρόνια πρὶν — ἀπ' τὴ στιγμὴ ποῦ τᾶβαλε παλληκαρία μετὸν τύραννο στὸ Βελεστίνο. 'Ὁ Ρήγας, ἀπλούστατα,

βάλληκε μ' ὅλη τὴ δύναμη καὶ ζωντάνια του νὰ χρησιμοποιήσῃ τὸ μάθημα καὶ τὴ δύναμη τῆς Γαλλικῆς ἐπανάστασης· τὴν ὥρα ποὺ καλοῦσε στὸ χροῆς τὸ ἀνθράκωπο τοῦ Ναπολέοντα, σάλπιξε καὶ τοὺς ἐπαναστατικούς του στίχους, ποὺ ἀντλοῦσε ἀπὸ τὴ «Μασσαλιώτιδα» καὶ τὴν «Καρμανιόλα».

«Δεῦτε, παῖδες τῶν Ἑλλήνων
ὁ καιρὸς τῆς δόξης ἦλθε!...
Ἐκδικήσωμεν ἐκείνους
ποὺ μᾶς δώσαν τὴν ἀρχὴν
Τὰ ὄπλ' ἄς λάβωμεν».

Καὶ σ' ἄλλη περίπτωση:

«Ὅλα τὰ ἔθνη πολεμοῦν
καὶ στοὺς τυράννους τῶν ὁρμῶν
»Ἐκδίκησιν γυρεύουν
καὶ τοὺς ἐξολοθρεύουν!...
Παῖδες Ἑλλήνων, ἄγομεν!
ποταμηδόν, ἐχθρῶν τὸ αἷμα
ἄς τρέξῃ πρὸ ποδῶν!»

Ὡς καὶ τὸν «Ἀγαθάγγελο» (λαϊκὸ ἑλληνικὸ ἀνάγνωσμα τοῦ 1750, ποὺ προφήτευεν πὼς ἡ λευτεριά στὴν Ἑλλάδα θαρχόταν ἀπὸ τὴ Ρωσία) φαίνεται νὰ ξανατύπωσε στὴ Βιέννη ὁ Ρήγας διασκευάζοντάς τον μὲ τέτοιο τρόπο ὥστε οἱ προσδοκίαις κ' οἱ συμπάθειες τῶν Ἑλλήνων νὰ μεταστραφοῦν τώρα πᾶς πρὸς τὴν πλευρὰ τῶν Γάλλων. Ὡστόσο, τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Ρήγας κινημένος ἀπὸ τὴν ἑλληνικὴ του ἐμπνευση καὶ μόνο, σύνθεσε τὸν ἀθάνατο «θούριό» του — ὁροσερὸ σὰν τὴν αὔρα τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, γιομᾶτο θύελλα σὰν τὴν ἀτίθασση λεβεντιὰ τῆς κλεφτουριάς.

Ὡς πότε, παλληκάρια, νὰ ζοῦμε
στὰ στενά,
μονάχοι σὰν λιοντάρια, στὶς ρά-
χες, στὰ βουνά;...
Κάλλιο ν' αἰ μιᾶς ὥρας ἐλεύ-
θερη ζωὴ,
παρὰ σαράντα χρόνια σκλαβιὰ καὶ
φυλακή!

Κι' ἀλήθεια! Ὑπάρχει ἑλληνικώτερο σύνθημα ἀπὸ τὴν ἀπόφαση τοῦ θανάτου μπρὸς στὸ χροῆς τῆς τιμῆς καὶ τῆς λευτεριάς; Ἀπὸ τὰ χρόνια τὰ πανάρχαια ὡς τὴν ὥρα τῆς Πύλης τοῦ Ῥωμανοῦ, κ' ὄστις ἀποφοβιὸς τοῦ Αὐξεντίου καὶ τοῦ Μάτση, ὁ Ἑλληνας κράτησε πάντα τὶς ἐπάλλξεις του μὲ τὸ πάθος τῆς λευτεριάς καὶ τὸ παγκνίδι τοῦ θανάτου. Κι' ὁ Ρήγας, ἔτσι ὅπως ξεδίπλωσε μέσ' ἀπὸ τὰ φουσκομένα, τὰ ἀγανακτισμένα στήθια του, τὸν ὁμηρικὸ κ' ἀκράτητο παιᾶνα του, τοποθετοῦσε μὲ ἀσφάλεια τὸν ἑαυτὸ του στὸ κέντρο τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως καὶ προωθοῦσε ἀποφασιστικὰ τὸ ρεῦμα τῶν ἑλληνικῶν δαισθήσεων καὶ προθέσεων πρὸς τὴ φυσικὴ του, τὴν παμπάλαια καὶ ἀλάθητη κοίτη του...

Ὁ Ρήγας πίστευεν ὅτι γιὰ τὴν ὀργάνωση τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνα ἀναγκαία ἦταν μὴ ὀλιγόχρονη καὶ συστηματικὴ προπαρασκευαστικὴ διαφωτιστικὴ προσπάθεια ποὺ νὰ συνειδητοποιοῦσε τὸ ἔθνος ἀπάνω στὰ δικαιώματά του, σὲ κοινὲς μελετημένες ἐπιδιώξεις καὶ στὶς δυνάμεις του. Γι' αὐτὸ καὶ τὸ πρόγραμμά του, ὅπως φαίνεται μέσ' ἀπὸ τὸ ἔργο του ἀλλὰ κ' ἀπὸ σωρὸ ἄλλες μαρτυρίες, ἦταν νὰ προχωρήσῃ σταδιακὰ, μὲ δημοσιεύματα καὶ ἔθνικὰ κηρύγματα:

(1) στὴ γενικὴ πνευματικὴ ἀφύπνιση τοῦ Γένους, καὶ στὸ, κατὰ τὸ δυνατὸ, ἐντονώτερο ξύπνημα τοῦ ἐθνικοῦ φιλότιμου μὲ κύρια μέσα τὴν πειστικὴν προβολὴν τοῦ μεγαλείου καὶ τῆς δόξας τοῦ ἑλληνικοῦ παρελθόντος, (2) στὴν ἀνάφλεξη τοῦ ὑφισταμένου στὶς ἑλληνικὰς συνειδήσεις ἔρωτα τῆς ἐλευθερίας, (3) στὴ σύσταση μυστικῆς ἐταιρείας γιὰ τὸν ἀπαράτητο συντονισμὸ τῶν ποικίλων προσπαθειῶν, (4) στὴ θεωρητικὴ στρατιωτικὴ κατάρτιση ὠρισμένων ἡγετικῶν στελεχῶν, (5) στὴν ἐξασφάλιση τῆς βοήθειας τοῦ Ναπολέοντα καὶ τοῦ ἀποστάτη γασά τοῦ Βιδινίου Πεσβάνογλου, καὶ (6) στὴν ἐξέγερση τῆς κατάλληλης εὐκαιρίας γιὰ τὴ γενικὴ ἐξέγερση ποὺ τὸ σύνθημά της θάδινε ὁ ἴδιος μὲ φλογερὴ ἐπαναστατικὴ προκήρυξη.

Ἔτσι, γύρω ἀπὸ τὰ 1790, ἄρχισε, τὰ δημοσιεύματά του μὲ πράγματα ἀπλά καὶ συναισθηματικά — μὲ τὴ μετάφραση τοῦ «Σχολίου τῶν Ντελικάτων Ἐρασμῶν» τοῦ γάλλου ἀφηγηματογράφου De La Bretonne, καὶ μὲ τὸ «Ἀπάνθισμα τῆς Φυσικῆς» — «διὰ τοὺς ἀγγίλους καὶ φιλομαθεῖς Ἑλληνας ἐκ τῆς γαλλικῆς καὶ γερμανικῆς διαλέκτου ἔρασισθὲν» (μεταξὺ τῶν δύο

ἐκδόσεων μερικοί τοποθετοῦν μὴν ἀμφισβητούμενη σειρά ἱστοριῶν μὲ τὸ γενικὸ τίτλο «Ἐρωτος ἀποτελέσματα». Στὸ «Ἀπάνθισμα Φυσικῆς», χυμένο σὲ ἐπαγωγὰ μικρὰ κεφάλαια καὶ σὲ διάλογο, ὁ Ρήγας, χαρακτηριστικώτατα, προλογίζει ὡς ἑξῆς: «Κάθε νουνεχῆς φιλόπατρις λυπεῖται βλέποντας τοὺς δυστυχεῖς ἀπογόνους τῶν εὐκλεεστάτων Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος ἢ πάντῃ γεγυμνωμένους ἀπὸ τὴν ἰδέαν τῆς φιλοσοφίας ἢ, ἀφοῦ ἐγήρασαν ἐπικευφότες εἰς μόνὰ τὰ σπάνια τῆς ἑλληνικῆς διαλέκτου βιβλία, νὰ ἐκαρποφόρησαν πολλὰ ὀλίγον ἢ παντελῶς. Ὦντας φύσει φιλέλλην (πατριώτης, λέγε), δὲν εὐχαριστήθην μόνον ἀπλῶς νὰ θρηνησῶ τὴν κατάστασιν τοῦ Γένους μου, ἀλλὰ καὶ συνδρομῆν νὰ ἐπιφέρω ἀπάσχια ὅσον τὸ ἐπ' ἐμοί, ἀπανθίζοντας ἀπὸ τὰ τῆς γερμανικῆς καὶ γαλλικῆς γλώσσης τὰ οὐσιωδέστερα τῆς Φυσικῆς Ἱστορίας, τὰ ὅποια, διὰ νὰ γένουν πλεον εὐληπτα, συνέχονται κατ' ἐρωταπόκρισιν... Ἡ αἰτία ὅπου μετεχειρίσθην ἀπλοῦν ὕφος ἦτον διὰ νὰ μὴ προξενήσω μὲ τὴν γοιφότητα τοῦ ἑλληνισμοῦ εἰς τοὺς ἄλλους ἐκεῖνο πού ὁ ἴδιος ἔπαθα σπουδάζοντας... Ἄς καταβάλουν εὐμενῶς ἕκαστος (τῶν φιλομαθῶν) ἔρανον ὅ,τι βούλεται, ὁπού, βοηθούμενον πανταχόθεν, νὰ ἀναλάβῃ τὸ πεπτωκὸς ἑλληνικὸν Γένος...».

Ὁ μεγάλος καυμὸς τοῦ Ρήγα: Νὰ ἀναλάβῃ τὸ πεπτωκὸς ἑλληνικὸν Γένος! Ἄς μαζευτοῦν, λοιπόν, οἱ ἐπικριτῆς ἢ πλαστογράφοι του γιὰ νὰ ἀνακαλύρουν τὴν σλαβικὴ συνείδηση τοῦ Βελεστινλή! Ὁ πρόλογος αὐτός, μᾶζι μὲ μιὰ ἐπιγραμματικώτατη φράση «Ὅποιος ἐλεύθερα συλλογᾶται, συλλογᾶται καλὰ», πού ὑπογραμμίζει ἐμφαντικῶς σὲ μιὰ σελίδα τῶν χειρογράφων τοῦ βιβλίου του ὁ μεγάλος διαφωτιστής, ἀποτελεῖ κατὰ τὸν στοχαστικώτατο μελετητὴ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ Φεοαίου Λέανδρου Βρανούση, «τὸ βάθος τῶν ἰδεολογικῶν πεποιθήσεων καὶ τὸ σύνθημα τῶν ἐθνοδιαφωτιστικῶν προσπαθειῶν τοῦ Ρήγα».

Τὴν ἴδια ἐποχὴ ὁ Ρήγας ἄρχισε καὶ τὴ μετάφραση τῶν «Νόμων» τοῦ Μοντεσκιέ πού δὲν δολοκλήρωσεν, ὅμως — γιὰ νὰ προχωρήσῃ λίγο ἀργότερα (1797) στὸν «Ἠθικὸ Τρίποδα» καὶ «Τὰ Ὀλύμπια» τοῦ Μεταστασίου, τῆ «Βοσκοπούλα τῶν Ἄλπεων» τοῦ Μαριμοντάλ καὶ τὸν «Πρῶτο Ναῦτη» τοῦ Γκέσνερ, καὶ νὰ διακηρύξῃ ἕμμεσα καὶ ἄμεσα ἀπὸ τὶς καινοῦργιες σελίδες του τὸν ἀφορισμὸν ὅτι «Ὁ ἱερός τῆς Πατρίδος ἔρως ἐμφωλευεῖ εἰς τὴν καρδίαν, καὶ ἡ καρδιά δὲν γηράσκει ποτέ!»

Τὸν ἴδιο χρόνον ὁ Ρήγας προέβη καὶ σὲ μιὰ βασικὴ γιὰ τὴν ὅλη προσπάθειά του ἔκδοσις: Κυκλοφόρησε, σὲ μετάφρασή του καὶ σὲ συνεργασία μὲ τὸν Ζακύνθιο Γεώργιο Βαντότη καὶ τοὺς ἀδελφοὺς Πούλιου, τὸ μεγαλύτερο μέρος τοῦ τετάρτου τόμου ἀπὸ τὸν «Νέον Ἀνάχαρσιν» τοῦ Barthélémy ἕνα περὶφημο βιβλίον γιὰ τὴν ἐποχὴ του — πολῦτιμος καρπὸς θερμοῦ φιλελληνικοῦ πνεύματος — πού ἱστοροῦσε σὲ μορφή περιηγητικοῦ χρονικοῦ καὶ μέσ' ἀπὸ ἀπανθίσματα ἀρχαίων συγγραφέων τὴ γοητεία τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδας. Τί καλύτερο, πράγματι, «διὰ τοὺς φιλοπάτριδας Ἕλληνας (Οἴτινες) ἄκραν δεικνύουσιν ὑποδοχὴν τῆς... τῶν προγόνων μας ἱστορίας, ἐν ἧ θέλουσιν ἰδεῖ ζωηρότατα κεχαραγμένην τὴν εἰκόνα τῶν λαμπρῶν προγόνων μας, οἵτινες ἔλαμψαν ὑπὲρ πᾶν γένος, καὶ ἄφησαν τὴν λαμπρὰν φήμην των δι' ὅλων τῶν αἰώνων...» (πρόλογος Γ. Κ. Κωνσταντινίδη).

Ὁ Ρήγας ὅσο προχωρεῖ ὁ καιρός, τόσο περισσότερο αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη νὰ περάσῃ ἀπὸ τὰ λόγια στὴν πράξη. Γι' αὐτὸ κι' ἐνὸς στίς 5 Αὐγούστου τοῦ 1797 γράφει ἀπὸ τὴ Βιέννη στὸ φίλο του Ἀντώνιο Κορωνιὸ στὴν Τρογέστη πὼς «ἀπὸ Βουκουρέστι μὲ γράφουν οἱ φίλοι μας Θεσσαλοί, Ἡπειῶτες καὶ Ἀθηναῖοι (καὶ) βρυχώνται ὡσάν λοντάρια! Μὲ λέγουν ὅτι δὲν εἶναι πλεον καιρὸς διὰ βιβλία, ἀλλὰ πρέπει νὰ πλεύσω εἰς τὴν Πατρίδα καὶ νὰ γράφω εἰς αὐτοὺς τὴν ὥραν τῆς ἀναχωρήσεώς μου, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ μισοῦν ὀγλήγορα εἰς τὸν τόπον τους...» ἐπισπεύδει τὶς ἐκδόσεις του, γιὰ νὰ τὶς δολοκλήρωσῃ κατὰ τὸ δυνατό ἐνωρίτερα καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν πολεμικὴν προσπάθειαν. Ὁ Ρήγας εἶχεν ἀναπτύξει μὲ τὸν καιρὸ ἠγετικὴ συνείδηση, κι' οἱ ἐμπρόσωποι τοῦ δουλειόντος Γένους σὰν τὸν μοναδικὸ κι' ἀναμφισβήτητο ἠγέτη τους τὸν πλαισίωσαν πιά, ρυθμίζοντας τὶς ἐνέργειες καὶ τὰ σχέδιά τους μὲ τοὺς δικούς του παλμούς καὶ τὶς δικές του κατευθύνσεις. Ἦδη εἶχε συγκροτήσῃ ὀλόκληρο δίκτυο ἐμπιστοῦν φίλων καὶ ἄξιων συνεργατῶν καὶ στὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ στὶς παροικίες τοῦ ἔξωτερου (πολλοὶ τὸ δίκτυο αὐτὸ τὸ εἶπαν ἑταιρεία καὶ τὸ εἶδαν σὰν πρόδρομο τῆς περιφημῆς «Γαλλικῆς Ἐταιρείας» τῶν Τσακάλωφ, Σκουφᾶ καὶ Ξάνθου) καὶ τώρα τροφοδοτεῖ τὸ Γένος μὲ τὶς ὁδηγίες τοῦ «Στρατιωτικοῦ Ἐγχειρίδιου» του, φροντίζει τὴν πολιτικο-ἰδεολογικὴ κατοχύρωσιν μὲ «τὴ νέα πολιτικὴ Διοίκηση τῶν κατοίκων τῆς Ρούμελης, τῆς Μ. Ἀσίας, τῶν Μεσογείων Νήσων καὶ τῆς Βλαχμοπογδανίας», καὶ προωθεῖ καὶ προπαγανδίζει τὸν ἐθνικὸ σκοπὸ μὲ δημοσίευσιν εἰκόνας τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, καὶ μὲ ἐνθουσιώδεις περιγραφὰς τῆς παλληκαριᾶς καὶ τῶν κατορθωμάτων του, καθὼς καὶ μὲ τὴν κυκλοφορίαν τῆς περιφημῆς «Χάρτας τῆς Ἑλλάδος».

Τὸ Σύνταγμα τοῦ Ρήγα, ἢ «Νέα πολιτικὴ Διοίκηση», πού πλαισιώνεται ἀπὸ τὴν Ἐπαναστατικὴ Προκήρυξη καὶ τὴν ἐπαναδημοσίευσιν τοῦ Θουρίου, ἀποτελεῖ, φυσικὰ, κατὰ μέγα μέρος μετάφραση, σὲ διασκευῆ, τοῦ γαλλικοῦ ἐπαναστατικοῦ συντάγματος τοῦ 1793. Ὅμως, στὰ βασικὰ σημεῖα ὁ Ρήγας ἔχει νὰ τοποθετῇ ἀξέρατα τὴν ἑλληνικὴν του αἴσθησιν, καὶ μὲ σεμνότητα αὐτόχρημα ἑλληνικὴ νὰ διαλαθῇ τοῦτα τὰ πολυσήμαντα: «ἐκεῖνος ὁπού ὀμιλεῖ τὴν ἀπλὴν ἢ τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν καὶ βοηθεῖ τὴν Ἑλλάδα,

ὡς διατροφή καὶ εἰς τοὺς ἀντίποδας (ἐπειδὴ τὸ ἑλληνικὸν προξύμι ἐξηπλώθη καὶ εἰς τὰ δύο ἡμισφαίρια) εἶναι Ἕλληνας καὶ πολίτας. Καὶ τέλος πάντων κάθε ξένος τὸν ὁποῖον ἡ διοίκησις στοχάζεται πὺς εἶναι ἄξιος τῆς πατριδος, ἤγουν καθὼς ἓνας καλὸς τεχνίτης, ἓνας προκομμένος δάσκαλος, ἓνας ἄξιος πατριώτης, εἶναι δεκτὸς εἰς τὴν πατρίδα καὶ ἠμπορεῖ νὰ μετέχῃ ἐν ἰσοτιμῷ τὸ δίκαιον ὅπου καὶ ὅλοι οἱ συμπολίται του. Ἐνας ξένος φιλόσοφος ἢ τεχνίτης Εὐρωπαῖος, ὁποῦ ἀφήσῃ τὴν Πατρίδα του καὶ ἔλθῃ καὶ κατοικήσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα μὲ σκοπὸν νὰ μεταδώσῃ τὴν σοφίαν ἢ τὴν τέχνην του, ὄχι μόνον θεωρεῖται ὡς κατ' αὐτὸ πολίτης ἀλλὰ καὶ μὲ δημόσια ἔξοδα νὰ τῷ ἐγείρῃται ἓνας ἀνδριὰς μὲ τὰ παράσημα τῆς διδασκαλίας ἢ τῆς τέχνης του, καὶ ὁ πλέον σοφὸς ἑλληνικὸς κάλαμος νὰ γράφῃ τὴν ἱστορίαν τῆς ζωῆς του...».

Πάντως, ἐκεῖ πού ὁ Ρήγας ξεδιπλώνει ὀλόκληρη τὴν ἡφαιστειώδη ἑλληνικὴ λάβα τῆς ἀτίθασσης ψυχῆς του εἶναι στὴν Ἐπαναστατικὴ Προζήρξή του — ἓνα μνημειῶδες πολεμικὸ

Ἡ ταβέρνα τοῦ Ρήγα στὴ Βιέννη

σάλπισμα, καὶ ἀνθρωπιστικὸ μαζὶ κείμενον, πού κηρύττει τὸ συναγεμῶδες «σ' ὅλους τοὺς δούλους λαούς... ὅσους στενάζουν ὑπὸ τὴν δυσφορωτάτην τυραννίαν τοῦ Ὀθωμανικοῦ βδελυρωτάτου δεσποτισμοῦ... χωρὶς κανένα ξεχωριστὸν θρησκευτικόν». Πλημμυρισμένοι ἀπὸ ἔξαρσιν καὶ ἀπὸ πάθος, ἀλλὰ καὶ προσγειωμένοι εἰς τὴν ἀνάγκη λογικῶν καὶ πειστικῶν ἐπιχειρημάτων, ἐπικαλεῖται δραματικὰ τὰ πάντα προκειμένον νὰ περιγράψῃ τὰ μαρτύρια τοῦ σκλάβου καὶ νὰ ὠθήσῃ εἰς τὴν σωστικὴν ἐνέργειαν.

«...Ὀυρανέ! ἐσὺ εἶσαι ἀπροσώπολληπτος μάρτυς τῶν τοιούτων κακουρημάτων. — Ἢλιε! ἐσὺ βλέπεις καθημερινῶς τὰ τοιαῦτα θηριώδη τολμήματα. — Ἢ! Ἐσὺ ποτίζεσαι, ἀδιακότως

ἀπὸ τὰ ρεῖθρα τῶν ἀθῶων αἱμάτων. Ποῖος ἔχει στόμα νὰ μοι εἶπῃ τὸ ἐναντίον; Ποῖος εἶναι ἐκεῖνος ὁ τίγρις, ὁμῶσφρος τῶν τοιούτων ἀνομημάτων; Ἄς ἔβγῃ εἰς τὸ παρόν, καὶ διὰ πολέμιόν του μάτρωρα θέλει ἀποκτήσει ὅλην τὴν κτίσιν, ἥτις ἀγλώσσωσ γογγά διὰ τοὺς ἀδίκους ὄδε ἐκχυμένους οὐρακας τῶν ἀνθρωπίνων αἱμάτων... Ὁ μέγχι τοῦδε (λέγω) δυστυχῆς (οὗτος) λαός... ἀπεφάσισε νὰ ἀτενίσῃ... πρὸς τὸν οὐρανόν, νὰ ἐγείρῃ ἀνδρείως τὸν καταβεβαρυσμένον τράχηλόν του καὶ ἐνοπλιζόντας ἐμφανῶς τοὺς βραχίονάς του μὲ τὰ ἄρωματα τῆς ἐκδικήσεως, νὰ ἐκβοήσῃ μεγαλοφῶνως, ἐνώπιον πάσης τῆς οἰκουμένης, μὲ βροντώδη κραυγὴν, τὰ ἱερά καὶ ἄμωμα δίκαια, ὅπου θεόθεν τῷ ἐχαρίσθησαν διὰ τὰ ζῆλα ἡσυχῶν ἐπάνω εἰς τὴν γῆν... ἐκτινάζοντες ἀνδρικόως (οἱ κάτοικοι) τὸν οὐτιδανὸν ζυγὸν τοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἐναγκαλιζόμενοι τὴν πολύτιμον Ἐλευθερίαν τῶν ἐνδόξων προπατόρων των...»

Φυσικά, τὸ ὅλον ἔργο κ' οἱ ἐπίμονες πολιτικῆς προσπάθειες τοῦ Ρήγα δείχνουν πὼς ὁ μεγάλος ἰδεολόγος ἀπέβλεπεν ὄχι μόνον στὴν ἀνάστασιν τῆς Ἑλλάδος, μὰ καὶ στὴν ἀπελευθέρωση ὅλων τῶν γειτονικῶν καταδυναστευομένων λαῶν. Ξεκινώντας ἀπὸ τὸ σημεῖο αὐτὸ καὶ ξεκαρφώνοντας διάφοροι μελετητῆς ἀπόψεις τοῦ Ἐθνεγέρτη στὰ τυφλά πάσχισαν, χρόνια πολλά, νὰ παρουσιάσουν ἀποχρωματισμένη τὴν ἐλληνικὴ του συνείδηση καὶ νὰ τοῦ δανείσουν τὸν παλιὸ τῶν διεθνιστικῶν ἀποκλίσεων καὶ τὴν πνοὴ τῶν εὐρύτερων Σλαβικῶν ἐπαγγελιῶν κ' ἐπιδιώξουν στὴ Βαλκανικὴ. Ἔργασίες, βέβαια, σοβαρῆς παραβῆκαν ἀποτελεσματικὰ στὴ σκόπιμη ἀλλοίωση κ' ἀποκατέστησαν ὀριστικὰ τὸ ἐλληνικὸ — τὸ ἐλληνικώτατο μεγαλεῖο τοῦ Ρήγα. Φαντάζομαι, πὼς ἀπ' ὅσα εἶπαμε καὶ παραθέσαμε παραπάνω εἶναι ἤδη ἀντιληπτὸ πὼς ἐκεῖνο πὸν βασικά ἀποπειράθησαν νὰ χρησιμοποιήσουν δὲν ἦταν παρὰ τὸ πνεῦμα τὸ δημοκρατικὸ κ' ὁ πλατὺς ἀνθρωπισμὸς τοῦ Ρήγα. Γιατί, ἀσφαλῶς ἡ ἐλληνικότης τοῦ Ρήγα δὲν ἦταν ἀνόητο καὶ στενόκαρδο πάθος — μὰ ἓνα ἀρχοντικὸ αἰσθημα βαθὺ κ' ὀλόφωτο πὸ μὲ ἔντονη ἐγνοια, καὶ ὄρες-ὄρες ὑπερεθνικὸ, ἀγκάλιαζεν ὅλους τοὺς δούλους. Ἄφειλαν, ὅμως, νὰ προσέξουν ὅτι τὸ προγραμματικὸ ξεκίνημα τοῦ Ρήγα ἦταν πέρα γιὰ πέρα ἐλληνικὸ, κ' ὅτι ἡ Ἑλλάδα καὶ ἡ πανάρχαια ἀνεξάντλητη ἰδεολογικὴ παρακαταθήκη τῆς ἦταν τὸ ὑλικὸ πὸν μετουσίωσε καὶ σάλπισε σὰν διαφώτιση ὁ Ρήγας κ' ὅτι ἐλληνικὴ, καὶ στὸν τύπο καὶ τὴν οὐσία τῆς, ἦταν ἡ Δημοκρατία πὸν τρυφερά μὰ τολμηρά καὶ φλογερά δραματίζοταν ὁ ἀνυπότακτος Θεσσαλός. Γιὰ «τοὺς δυστυχεῖς ἀπογόνους τῶν εὐκλεεστάτων Ἀριστοτέλους καὶ Πλάτωνος... καὶ διὰ τὰ ἀνάλαβη τὸ πεπτωκὸς Ἑλληνικὸν Γένος...» δὲν εἶδαμε πὼς σήκωσε τὴ σταύρωτικὴν σημαίαν τοῦ «φωτισμοῦ» ὁ Φεραῖος;

Γιὰ νὰ ἀποκτήσῃ κανεὶς σαφῆ ἐποπτεία τῶν ἰδεῶν πὸν συνιστοῦν τὸ ἔργο τοῦ Ἐθνάρχη, πρέπει στὴ σχετικὴ φροντίδα, ξεχωρὰ ἀπ' ὅτι ἔχει ὡς τώρα λεχθῆ, νὰ ὑπολογίσῃ καὶ στὰ ἐξῆς: (1) Στὴ Βυζαντινὴν παράδοση πὸν κουβαλοῦσε ὁ Ρήγας ἐντός του: Τὰ μάτια του, πνευματικὰ, εἶδαμεν, ὁ ραφιδὸς τῆς λευτεριάς τὰ εἶχε προτανοίξει κάτω ἀπὸ τὶς σκιῆς τῶν θρόνων τοῦ Βυζαντίου στὸ Βατοπέδι καὶ τὴν Πόλη — ὅπου πάντα ζοῦσεν ἡ ἀνάμνηση τοῦ Οἰκουμενικοῦ κράτους τῆς αὐτοκρατορίας τῶν Κωνσταντινῶν, κ' ὅπου διαρκῶς ἀναμύχλευε τὶς ψυχῆς τόνειρο πὸν θάπαινε, μὰ μέρα, σάρκα καὶ ὀστά γιὰ νὰ νάδιωχνε τὸν τύραννο στὴ μακρινὴ προγονικὴ του Κόκκινη Μηλιά. Πίσω ἀπὸ τὰ σκεδιά του ὁ Ρήγας, μὲ τὸπο καθαρὰ προσωπικὸ του καὶ μὲ πλατεία ἐλευθεροφροσύνη, τὴν ιδέα τούτη, ἀσφαλῶς δούλευε στὰ πρῶτα στάδια τοῦ ἔργου του τουλάχιστον — σὰν μλοῦσε γιὰ ἀπελευθέρωση κ' ἐνοποίηση, σὲ δημοσπονδία, τῶν Βαλκανίων μὲ τὰ νησιά καὶ τὴ Μικρασία. Στὴν ἀρχὴ τῆς συγγραφικῆς σταδιοδρομίας του, τονίζω, γιατί στὰ πὸν ὑστερινὰ του ἔργα ὁ Ρήγας περιορίζεται σὲ παροτρύνσεις κυρίως πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ τοὺς ἄλλους κατοίκους τῶν κατ' ἐξοχὴν ἐλληνικῶν χώρων, ἀπειθυνόμενος σὲ γνωστὰ παλληκάρια τῶν ἐλληνικῶν βουνῶν καὶ στοὺς δυσαρεστημένους πασάδες τοῦ Σουλτάνου. (2) Στὸ ἰδεολογικὸ κλίμα τῆς ἐποχῆς τοῦ Ρήγα. Ὁ Ἐθνεγέρτης ἦταν φυσικὸ νὰ συγκληθῆ ἀπὸ τὸν ὠραῖο ἀγῶνα τοῦ 1789 καί, συγχρόνως, νὰ προσαρμόσῃ τὰ κηρύγματα του πρὸς τὸν κανόνα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης γιὰ νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴ συμπάθεια τῶν ἤδη ἐπαναστημένων τῆς Εὐρώπης κατὰ τῆς τυραννίας, καὶ γιὰ νὰ προκάλῃ τὴν προσοχὴν τοῦ δυνατοῦ τῆς ἡμέρας, τοῦ Ναπολέοντα, πὸν μόνος τῆ στιγμῆς ἐκεῖνῃ πρόβαλλε σὰν διεκδικητῆς τῶν δικαίων τῶν ἀδικημένων. (3) Στὴν ἀνάγκη νάχεν ἡ Ἑλλάδα συμπαράστατες στὴ μεγάλη τῆς προσπάθεια ὅσο μπορούσε περισσοτέρους συναγωνιστῆς — ἀποφασισμένους ἐπίσης νὰ πεθάνουν γιὰ τὴ λευτεριά τους. Τὸ ξεσκήμα ὅλων τῶν Βαλκανικῶν καὶ τῶν ἄλλων γειτονικῶν λαῶν, ὁ Φεραῖος δὲν μπορούσε παρὰ νὰ βλεπε ὅσον πολύτιμη συμπαραστάση, πὸν καὶ νὰ τὴν ἐπιδίωκε. (4) Στὴν ἐλληνικότητα τῶν κηρυγμάτων ὅλων τῶν σημαντικῶν φίλων καὶ συνεργατῶν του. Οἱ μαχητῆς καὶ οἱ ἀπόστολοι δὲν ἦταν ἠνωτὸ νὰ εἶχαν διάφορες ἀπόψεις ἀπὸ τὸν Ἀρχηγό. Ἀντίθετα ἦταν φυσικὸ νὰ δεχτοῦμε ὅτι αὐτοὶ στὰ κηρύγματά τους ἀντανακλοῦσαν μὲ τὸν τρόπο τους, τὴ φλόγα τοῦ Φεραῖου. Κι' ὅλοι αὐτοί, ὁ καθένας τους ἦταν κ' ἀπὸ μὴ ξεχωριστὴ περὶ φανῆ Ἑλλάδα. Ἴδου οἱ Πούλιοι, τοῦ Ρήγα οἱ πιστοὶ συστρατιῶτες, τί βροντοφωνοῦσαν ἀπὸ τὶς στήλες τοῦ πρώτου φύλλου τῆς «Ἐφημερίδος» του τὴν 31 Δεκεμβρίου, 1790: «Ὅντες ὑστερημένοι οἱ ἀπόγονοι ἐκεῖνοι τῶν περιδοτήτων Ἑλλήνων ἀπὸ τὴν αὐτονομίαν καὶ ὑποδεδουλωμένοι εἰς πολλὰ βάσανα, μὲ ὅλον τοῦτο δὲν παύοσι ποτὲ μμοῦμενοι τοὺς παλαιούς των προπατόρας...». (5) Στὴν ὁμολογία τοῦ Ρήγα, ἐνσυνείδητη κ' ἐπίσημη, ἐνώπιον τοῦ ἀνακριτῆ του ὅτι ἐνεργοῦσε μόνον «ἐξ ὀνόματος

καὶ κατὰ παράκλησιν πάντων τῶν Ἑλλήνων... πρὸς ἀπελευθέρωσίν των», καθὼς καὶ στὴ συνοπτικῇ, ὑπὸ τύπον κατηγορητηρίου, ἔκθεσιν τοῦ αὐστριακοῦ ὑπουργοῦ τῶν Ἑσωτερικῶν στίς 27 Ἀπριλίου 1788 (ἡ ἔκθεσιν αὐτὴ ἴσως νᾶναι ἡ χαρακτηριστικώτερον ἀναγνώριση τῆς ἑλληνικότητος τῶν σκέψεων καὶ τῶν ἐμπνεύσεων τοῦ Ρήγα). «Ἀλευθύνοντο (ὁ Φεραῖος καὶ οἱ συλληφθέντες συνεργάτες του) μόνον ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ κράτους, καὶ ἐπέβλεπαν μόνον εἰς τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἐν τούτοις ἡ διαγωγὴ αὐτῶν ἤθελεν ἔχει πάντοτε ἐπιβλαβὴ ἐπίδρασιν εἰς τὰς κληρονομιάς πολιτείας τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος διότι κάθε βιαία μεταβολὴ τοῦ πολιτεύματος γειτονικοῦ κράτους συνεπάγεται τὸν κίνδυνον ὁμοίας περαιτέρω μεταβολῆς καὶ ὁ κίνδυνος οὗτος εἰς τὴν ἡμετέραν περίπτωσιν εἶναι τοσοῦτο ἀπειλητικώτερος, καθόσον οἱ Ἕλληνες εἰς ὅλας τὰς χώρας διὰ τῆς θρησκείας καὶ τῶν ἠθῶν εἶναι

Τὸ σπίτι τοῦ Μαρασλή
ὅπου συνεδρίαζε ἡ Φιλικὴ Ἐταιρεία (1821)

στενωτάτα συνδεδεμένοι, καὶ ἐὰν τὸ πνεῦμα τῆς ἐλευθερίας ἄπαξ ἤθελεν ἀναπτυχθῆ εἰς χώραν τινὰ καὶ ἤθελε νὰ ἀσκή ἀποτελεσματικὴν ἐπίδρασιν, δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι τὸ πνεῦμα αὐτὸ θὰ μετεδίδετο ὡς ἠλεκτρικὸς σπινθήρ, καθόσον ὁ μυστικὸς πόθος τῶν Ἑλλήνων ἀνέκαθεν κατηυθύνετο πρὸς τὸν σχηματισμὸν αὐτοτελοῦς Ἐθνους...»

* * *

Ἄλλὰ, οὐδέποτε θὰ τελειώναμε ἂν συνεχίζαμε τὴν ἀπὸ καιροῦ ἐξαντλημένη συζήτηση. Καλὰ θὰ ἦταν ὅμως ἂν πρὸς στιγμὴν, τώρα πού λίγο πολὺ ἔχομε μπρὸς μας τὸ ἔργο τοῦ Ρήγα, τὸ ξανακυττάξωμε σὲ παραβολὴ μὲ τὸ περιεχόμενον καὶ τίς ιδέες πού κήρυξεν ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση. Γιατὶ εἶναι κι' αὐτὸ κάτι πού πρέπει ὀριστικὰ νὰ ξεκαθαρίσῃ — καὶ γιὰ τὴν

ειδική περίπτωση του Πρωτομάρτυρα και για την ευρύτερη υπόθεση της εθνικής επανάστασης των Ελλήνων. Η αλήθεια είναι, όπως και πού πάνω τονίσαμε, πως ο Ρήγας, κι' ασφαλώς κι' άλλοι φωτισμένοι Έλληνες, συγκινήθηκαν από το επαναστατικό ξεσήκωμα στη Γαλλία και ζήτησαν να χρησιμοποιήσουν τόσο το μάθημά του όσο και τα περιστατικά του. Όμως, κι' η Έλληνική Έπανάσταση σαν εμπνευση κι' ο Ρήγας σαν επαναστάτης προηγήθησαν της Γαλλικής επανάστασης. Και κάτι άλλο πού σοβαρό και πού χρήσιμο για τὸ σκοπό μας; Από διαφορετικά ελατήρια και κίνητρα ξεκίνησαν οί δικοί μας, κι' από διαφορετικά οί Γάλλοι — κι' οί προθέσεις κι' οί άγῶνες τῶν δικῶν μας άλλο δρόμο και άλλο σκοπό πήραν από τὸ σκοπό και τὸ δρόμο τῶν Γάλλων θεωρητικῶν και μαχητῶν. Η Γαλλική επανάσταση, κατά τὸν Ν. Βλάχο, κινώντας από τὴν ἀηδία και τὴν ἀντίδραση ἔναντι ἑνὸς ἀμαρτωλοῦ πολιτικοκοινωνικοῦ παρελθόντος πέτυχε νὰ ξεσηκώσει τὴν ἀστική κοινωνική τάξη κατά τῶν κρατούντων για νὰ οικοδομήσει τὸ μέλλον με βάση τὸ μεθύσι και τὶς ἐμπνεύσεις τοῦ παρόντος. Ἀντίθετα, ὅμως, ὁ Ρήγας, ὅπως εἶδαμε — καθὼς κι' ὀλόκληρη ἡ Έπανάσταση τῶν Ελλήνων — κινήθηκε ἀπὸ τὴν ἀκατανίκητη νοσταλγία τοῦ ἐνδόξου παρελθόντος και τὴν ἔναντι τοῦ ἀπαισίου παρόντος ἀηδία, ζήτησαν, κινήτοποιώντας ὅλες τὶς κοινωνικὲς τάξεις τοῦ Ἔθνους, ν' ἀναστήσουν μεσ' ἀπὸ τοὺς τάφους τῆς τὴν προγονική χαρά κι' ἀρετή. Στὴν οὐσία ἡ Γαλλική Έπανάσταση ὑπῆρξε κίνημα ταξικό και πολιτικό, ἐνῶ ἡ Έλληνική ἐξέγερση, (ὅπως ὁ λαὸς τὴν δραματίστηκε, κι' ὅπως τὰ πράγματα τὴν κατοχύρωσαν) ὑπῆρξε ἐπανάσταση καθολική, — πέρα για πέρα ἑλληνική, πανεθνική, με τὴ βαθύτερη κι' ευρύτερη σημασία τοῦ ὅρου.

* * *

Τέτοιος στάθηκε ὁ Ρήγας — «μετὰ τὴν σωτηρίαν τῆς ψυχῆς μου, βροντοφώνησε κάπου στὴν ἀνάκρισή του, τοῦτον ἔχω και πρώτον πόθον, νὰ ἴδω ἐκδιωκομένους τοὺς Τούρκους ἀπὸ τῆς Ἑλλάδος, ἐπειδὴ προτιμῶ νὰ ἔχω κυρίαρχον τὸν Διάβολον μᾶλλον παρὰ τοιοῦτον τύραννον. Ἐπιθυμῶ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ Τουρκικοῦ ζυγοῦ». Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος χαρακτηριστικῶς τὸν Ρήγαν τὸν Βελενστινλή σαν τὸν μεγαλύτερον Ἑλληνα πατριώτην και τὸν θερμότερον ἀπόστολον τῆς Μεγάλης Ἰδέας. Στὴν «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς Λογοτεχνίας» του ὁ βαθυστόχαστος διανοούμενος κ. Κ. Δημαράς, μελετώντας και ἀξιολογώντας τὴ συγγραφικὴ ποιότητα τοῦ ἔργου τοῦ Φεραίου, παρατηρεῖ πως «ἡ πολιτικὴ και ἔθνικὴ δράση τοῦ Ρήγα ξεπερνᾷ πολὺ τὰ ὅρια τῆς λογοτεχνίας, και ἐκφράζει καθολικῶς τὴν ἀνάταση τοῦ ἑλληνικοῦ πού ξαναγεννιέται...» «Κάποτε στὸ Μορφή, ἀναπολεῖ ὁ κ. Δημαράς, ἕνας προεστὸς τραγουδῆσε τὸ θούριο τοῦ Ρήγα. Πέρασε ἀπ' ἔξω ἕνας Τούρκος και ρώτησε ἕναν ἄλλο νὰ μάθῃ... Τίποτε, τοῦ ἀπάντησε, οἱ Ροιμοὶ τραγουδοῦν τὸν ὕμνον στὴν καινούργια Παναγία τους, πού τὴν λέν Ἐλευθερία. Κι' ὁ Λεάνδρος Βρανούσης, ὁ αὐθεντικότερος σήμερα βιογράφος τοῦ Φεραίου, ἐπιγραμματικῶς παρατηρεῖ: «Ἡ ἀπήχηση τοῦ ἔργου και τῆς θυσίας τοῦ Ρήγα ὑπῆρξε, πραγματικά, τεράστια σ' ἔκταση και σὲ βάθος, κι' ἀνεξάντλητη σὲ ἱστορικὴ διάσταση. Ἡ μορφή τοῦ Πρωτομάρτυρα ἦταν, θαρρεῖς, τὸ Σύμβολο πού ἀναζητοῦσε ἡ πίστις κι' ἡ συνείδηση τῶν ὑποδούλων. Πρωτόθρονος στὸ εἰκονοστάσι τῶν καρδιῶν, ντύθηκε κάτι ἀπὸ τὸ φῶς τῶν ἁγίων και τὴν αἴγλη τῶν προφητῶν, ἐνῶ παράλληλα, ὁ θρόλος ἄρχισε νὰ ὑψαίνει τὸ συναξάρι...»

Ὁ θρόλος ὁ Ἑλληνικός — πού τὸν ἔκανε και παραμῦθι και τραγούδι, και τὸν παρέδωσε στὴν Τέχνη σαν ἔμπνευση και σαν ἤρωα.

* * *

Οἱ οἴξεις τοῦ Νεοελληνισμοῦ, σαν πολιτιστικῆς πραγματικότητας, χάνονται, βέβαια, μέσα στα βάθη τῶν τελευταίων βυζαντινῶν αἰώνων, ἀδελφωμένες με τὸν πάντα θάλαρό κορμό τοῦ ἔπους τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα, και ποτισμένες ἀργότερα με τοὺς χυμούς και τὶς αἴσες τῆς δόξας και πολυσημάντης δημοτικῆς μας ποίησης τῶν χρόνων τῆς σκλαβιάς. Όμως, ὁ σύγχρονος ἔθνικός μας βίος συγκεκριμένη μορφή και συνειδητὴ κατεύθυνση πήρε με τὶς προοπτικὲς πού ἀνοίξεν ἡ συμπεκνωμένη σοφία τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραή, — τοῦ μεγάλου Δασκάλου ἡ ἀνήσυχη ψυχῆ, ὁ πολυτίμος σπῆρος και ἡ θυσία τοῦ Φεραίου — τοῦ μεγάλου διαφοπιστῆ, ἔθνεγγόστη και πρωτομάρτυρα ἡ ἑλληνικὴ δύναμη τῆς ἀξέπεραστης και πολύτονης λύρας τοῦ Διονυσίου Σολωμοῦ—τοῦ μεγάλου ἔθνικοῦ ποιητῆ μας, κι' ἀπὸ δίπλα οἱ ρωμαλεοὶ παιᾶνες τοῦ Κάλβου κι' ὁ ἐχορηγικός και ἀληθινὸς λόγος τοῦ Μακρυγιάννη. Ἀλλὰ για νὰ ξαναγυρίσωμε στὸ Ρήγα και στὸ Σολωμό:

Ὁ Μακρογάς σ' ἕνα του ποίημα παράστησε τὸ Φεραῖο νὰ στεφανώνη εὐλαβικά μαζί και περὶφρανα τὸ λίκνο τοῦ νεογέννητου Ποιητῆ τοῦ «Ἰγνίου», γιατί, ὡς γνωστόν, ἡ σύμπτωση θέλησε νὰ γεννηθῇ ὁ Σολωμὸς τὴν ἴδια χρονιά πού ὁ Ρήγας πετιόταν ἀπὸ τοὺς τυράντους ἀπάνθρωπα στα ρεῖθρα τοῦ Δούναβη — λές κι' ἡ μοῖρα ἤθελε νὰ μὴν ἄφηνε πνευματικὰ ὀρφανὸ τὸ ἀναγεννώμενον ἔθνος οὔτε στιγμή. Ὅπως ἀκριβῶς, δυὸ μόνο χρόνια μετὰ τὸ θάνατο τοῦ ἔθνικοῦ ποιητῆ τοῦ ἔστειλε, τὸ 1859, τὸν Παλαμά, τὸν ποιητῆ τῆς Φιλῆς.

Ἔτσι για νὰ διωνίζεσαι ἡ παράδοση και νὰ συνεχίζεται ἡ πορεία τοῦ Γένους!

Τὰ διδάγματα αὐτῶν τῶν πρωτόθρονων πνευματικῶν πατέρων, σὲ συνδιασμό με τὸ διδάγμα τοῦ μεγάλου 21 πού στάθηκε ἡ σύγχρονη πολιτικὴ ἀφετηρία μας, χρῆος ἔχομε νὰ δου-

λεύομε διαρκῶς, συνειδητά κι' ενεργητικά μέσα μας γιὰ νὰ ἀντλοῦμε μέσ' ἀπ' τὶς φυσικὲς πεντακάθαρες πηγές μας, καὶ γιὰ ν' ἀνανεώνομε μαζὶ με τὶς δυνατότητές μας, τὰ πεπρωμένα καὶ τὰ ἐπιτεύγματά μας. Τὸ κάθε μεγάλο μᾶθημα χρειάζεται καὶ μεγάλη ἀδιάκοπη μεταβολὴ προσωπικοῦ μόχθου γι' ἀξιοποίηση, γιὰ μετουσίωση σ' ἐποικοδομητικὴ ἐνέργεια. Κι' εἶναι φανερό πὼς ὁ Ρήγας, ἐμπνευστής, ἥρωας καὶ μάρτυρας τῆς Ἑλληνικῆς Ἰδέας, εἶν' ἕν' ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα μαθήματα τῆς νεώτερης ἱστορίας μας. Θεορίζοντας συνεχῶς τὸν καρπὸ τοῦ σπόρου πὺν ἐκείνος κι' οἱ ἄλλοι πατέρες τοῦ Νεοελληνισμοῦ ἔσπειραν, ζυμώνομεν μέσα μας καὶ γύρω μας τὴν ἀνθρωπιστικὴ ἀρχοντιά πὺν ἦταν, πὺν μπορεῖ καὶ πὺν ἀξίζει ἡ Ἑλλάδα νὰ εἶναι καὶ νὰ γίνετα.

Αὐτὴ ἡ ἀρχοντιά μονάχα εἶναι ἰκανὴ ν' ἀπλώσῃ καὶ τὴ γαλάζια αἰθρία πάνω ἀπὸ τὸ μέλλον πὺν ὀραματίζεται καὶ οἰκοδομεῖ ὁ τόπος μας.

Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχοντία: Λάβαρο προκοπῆς κι' ἐλευθερίας καὶ γιὰ τὸ ἔθνος καὶ γιὰ τὸν κόσμο.

ΦΡ. Π. ΒΡΑΧΑΣ

ΜΙΑ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΓΙΑ ΤΗΝ ΚΑΤΑΠΟΛΕΜΗΣΗ ΤΗΣ ΑΚΡΙΔΑΣ ΕΠΙ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

Ἡ κατωτέρω δημοσιευμένη ἐπιστολὴ εἶναι πιστὸν ἀντίγραφον ἐπιστολῆς τοῦ Ἐξάρχου τῆς Μητροπόλεως Κιτίου, σταλμένη σὲ ὅλα τὰ χωρία τῆς ἐπ. Λεμεσοῦ γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς ἀκρίδας. Κάτοχος τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς εἶναι ὁ Βασίλης Κωστή Ἐξήντα ἀπὸ τὸ Πελέντσι, ἐγγονὸς τοῦ Προτοπαπᾶ τοῦ Πελεντιοῦ, πρὸς τὸν ὁποῖον ἐστάλη ἡ ἐπιστολὴ ἀπὸ τὸ ἔτος 1866.

Ὁ κάτοχος τῆς ἐπιστολῆς αὐτῆς δὲν παρὰχώρησε τὸ πρωτότυπον πρὸς δημοσίευση καὶ παρακάλεσα τὸν δάσκαλον τοῦ χωριοῦ κ. Χρίστον Ἀναστασιάδην νὰ ἀντιγράψῃ τὴν ἐπιστολὴν καὶ νὰ μοῦ στείλῃ τὸ ἀντίγραφο πρὸς δημοσίευση. Εἶναι χαρακτηριστικὸ πὺν οἱ Τουρκικὲς ἀρχές τότε χρησιμοποίησαν τὸ κύρος τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν καταπολέμηση τῆς ἀκρίδας μαζὶ με ἐκβιαστικὲς ἀπειλές.

Ν. ΚΛΗΡΙΔΗΣ

ΑΝΤΙΓΡΑΦΟΝ

Εὐλαβέστατοι ἱερεῖς καὶ ἅπαντες τιμώτατοι χριστιανοὶ τοῦ Καζᾶ Λεμησοῦ ὑγιαίνετε ἐν Κυρίῳ.

Ὡς εἶναι γνωστὸν εἰς ὅλους ἕνεκα τῶν ἁγίων ἡμερῶν καὶ τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα, ἡ Σεβαστὴ Κυβέρνησις μας ἔκαμε διακοπὴν ἀπὸ τὸ ἔργον τῆς ἀκρίδος καὶ ἀφῆκε ἅπαντας τοὺς χριστιανοὺς καὶ ἀνεχώρησαν εἰς τὰ μέρη των ἵνα κάμουν τὸ Πάσχα. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τὸ ἔργον τῆς καταδιώξεως ἔμεινε ἀτελείωτον, καὶ διότι εἰς ταύτην τὴν περίστασιν σχεδὸν εἶναι ὁ κατάλληλος καιρὸς, διὰ τοῦτο στέλλονται ζαπτιέδες, καὶ ἔρχονται εἰς τὰ χωρία σας διὰ νὰ εἰδοποιήσωσιν ὥστε ἀφοῦ περάσωσιν αἱ τρεῖς ἡμέραι τοῦ Πάσχα ὅλοι οἱ μισοὶ ἐκάστου χωριοῦ πρέπει νὰ εὐθεθῶσι τὴν τετάρτην τὸ πρωὶ εἰς τὸ μέρος ὅπου ὑπάρχει ἡ ἀκρίς καὶ μετὰ ἕξι ἡμέρας νὰ ἔλθουν οἱ ἄλλοι μισοὶ διὰ νὰ ὑπάγουν οἱ ἄλλοι. Ὅθεν λοιπὸν κατὰ συνέπειαν ταύτης τῆς διαταγῆς σας προτρέπω καὶ ἐγὼ ὥστε νὰ μὴ παρακούσετε εἰς τὴν διαταγὴν ταύτην, ἀλλὰ ἅπαντες προθύμως πρέπει νὰ τρέξετε, ἡμποροῦν τινὲς νὰ φύγουν νὰ ὑπάγουν κατὰ τὴν συνήθειάν των νὰ θεορίζουν εἰς τὰ κάτω μέρη καὶ θὰ γλυτώσωσιν. Ἄς γνωρίζουν ὅτι ὅλα τὰ μέρη εἶναι εἰδοποιημένα καὶ ὅποιον πιάσωσιν ξένον θὰ τὸν στέλλουν ἐδῶ σιδεροδέσμιον καὶ ἀφοῦ θὰ ἐργασθῇ ὅλας τὰς ἡμέρας, θὰ κάμνῃ καὶ ἕνα χρόνον εἰς τὴν φυλακὴν. Καὶ τοῦτο πρὸς γνῶσιν σας εἰς ταύτην τὴν δουλιάν δὲν πρέπει νὰ δείχνωμε διόλου ἐναντιότητα διότι εἶναι διὰ τὸ καλὸν μας. Ταῦτα καὶ με ὅλην τὴν πεπήθησιν, ἐὰν κανεῖς παρακούσῃ ἄς συλλογισθῇ τί θὰ ὑποφέρῃ.

Λεμησοῦ 1866 Μαρτίου 26

ὁ Ἐξαρχος Χρῦσανθος.

Τοῦ Καζᾶ Λεμησοῦ

Ο ΤΡΕΛΛΟΣ ΑΝΤΑΡΤΗΣ

(Δ Ι Η Γ Η Μ Α)

Ἔσουσε φωνὴ «α... α... α...» κι' ἔχωσε τὸ κεφάλι του στὶς δύο του παλάμες.

Χυμοῦσε πρὸς τὰ κάτω ἢ ὀροφὴ τοῦ κρησφυγέτου, ἀνασηκώνονταν τὸ πάτωμα, στένευαν οἱ τοῖχοι. Ἐπάλληλοι κύβοι, ὁ ἕνας μικρότερος ἀπ' τὸν ἄλλο, σχηματίζονταν ἀσταμάτητα καὶ τοῦδιναν τὴν ἐντύπωση ὅτι θὰ συντριβόταν σὰ μερμήγκι μέσα στὸ κρησφυγέτο. Τοῦ φάνηκε; Ὅχι! Ἀφοῦ, νά, ἔπεσαν καὶ χρώματα ἀπὸ πάνω.

Στὸ χλωμό του — σὰ νεκροῦ — πρόσωπο φαινόταν ὁ ἰδρώτας. Ἀνάσαινε βαρειά σὰν νὰ τὸν εἶχαν κυνηγήσει σὲ ἀπόσταση. Τὸ σκιαγμένο του βλέμμα ἀγκάλιασε τὸν γύρω χώρο. Δὲν ἠρέμησε. Βίαια πήρε τ' ὄπλο του. Τῷστρεψε σ' ἕνα ἀκαθόριστο σημεῖο πρὸς τὴν ὀροφὴ. Καὶ περιόμιε. Σὰ νάθελε μὲ τὰ βόλια του ν' ἀποφύγη αὐτὸ πὸν ἀπειλοῦσε.

Ἔμεινε ἔτσι γιὰ πολὺ ὄρα. Ἀκίνητος. Μόνο τὸ στήθος του καταβδρωμένο ἀνεβοκατέβαινε ρυθμικά.

Φοβόταν; «Ἀνοησίες». Ὅλοι τὸν ἀναγνώριζαν σὰν τὸ καλύτερο ντουφέκι στὶς ὀμάδες τοῦ βουνοῦ. Καὶ τὸ θάρρος του ὄλοι τὸ παραδέχονταν.

—Κολοκίθια, φώναξε δυνατά.

Ἀφῆσε στὸ τραπέζι τ' ὄπλο καὶ προχώρησε πρὸς τὴν κλειστὴ εἴσοδο τοῦ κρησφυγέτου ψηλὰ στὴν ὀροφὴ. Πλάι στὴν πλάκα πού φίλιαζε ὀμορφα χωρὶς ν' ἀφήνη χαρμαμάδες ἦταν ἕνας σιδερένιος σωλήνας ποῦθγαινε πρὸς τὰ ἔξω. Ἦταν αὐτὸς ὁ σωλήνας, λεπτὸς σωλήνας, — ἀκοῦστε! — φωταγωγός, ἐξαεριστήρας, παραθύρι, κι' ὅτι ἄλλο διάολο θές, ἀφοῦ ἦταν τὸ πῶ ζωντανὸ πράγμα ἐδῶ στὴν πανάθλια τούτη τρύπα. Πῶ ζωντανὸς κι' ἀπὸ τὸν ἄντρα — τὸν ἄντρα! — πού ἐπέμενε φοβερὰ νὰ εἶναι ἄνθρωπος: Νάχει κεφάλι, χέρια, πόδια, σῶμα, μιλιὰ. Μιλιὰ! Μήπως δὲν τὸ εἶχε ὑπογαμμίσει μὲ τὸ «α... α... α...» του καὶ τὸ «κολοκίθια» του τὶς τρεῖς τελευταῖες ὄρες; Τὸ φώναξε κιόλας: «Εἶμαι ἄνδρας, διάολε».

Ἄ νὰ μπορούσε τὸ περιοκόπιό του νὰ ἦταν πραγματικὸ περιοκόπιο! Νὰ μπορούσε νὰ κοίταζε καὶ τὶς γύρω πλαγιές κι' ὄχι μόνο τὸν οὐρανὸ! Ὁ οὐρανὸς κατὰ κανόνα εἶναι πολὺ νεκρὸ πράγμα, μὲ λίγη κίνηση κι' ἐλάχιστη ζωή.

Κι' ὅμως. Στὴν μοναξιά του, τὸν τελευταῖο καιρὸ, πολλὲς φορὲς τὸν γαλήνεψε καὶ τὸ βουδὸ ἀκόμα πέρασμα τῶν συννέφων. Τάβλεπε νὰ διαβαίνουν σὲ σχήματα ποικίλα μέσα ἀπὸ μὰ στρογγύλη κορνίτσα — τὸ στόμιο τοῦ σωλήνα. Κι' ὅταν ἦταν τυχερὸς ἔβλεπε καμὰ φορὰ πουλιὰ νὰ περνοῦν. Ἄλλα ψηλὰ κι' ἄλλα χαμηλά. Ἄλλα ἦσυχια κι' ἄλλα κελαιδώντας. Τὶς νύχτες ἔβλεπε ἀπὸ τὸ «περιοκόπιό» του τ' ἄστρα, δὲν πέτυχε ὅμως ποτὲ τὸ φεγγάρι.

Καὶ τώρα. Αἰσθανόταν ἱκανοποίησι πού πήγαινε στὸ παρατηρητήριό του. Ἐφτασε ἀπὸ κάτω, κρατήθηκε στὶς μύτες τῶν ποδιῶν κι' ἔβαλε τῶνα μάτι κλείνοντας τὸ ἄλλο: Ἦταν δειλί. Ὁ ἥλιος ἔβαφε κόκκινα, καταπόρφυρα, τὰ σύννεφα καὶ μόνο κάποιες μὀβ γραμμὲς καὶ καμπύλες ἔσπαγαν τὸ κόκκινο φτιάνοντας σχήματα.

Στὴν ἀρχὴ τοῦ ἄρσε. Μάλιστα εἶπε: «ω... ω... ω...»

Ἦτοτερα αἰσθάνθηκε ν' ἀτονοῦν τὰ μέλη του, νὰ θολώνουν τὰ μάτια του καὶ φώναξε τὴν ἴδια σκιαγμένη φωνὴ «α... α... α...» Σωριάστηκε, κουλουριάστηκε κάτω. Τὸ μόνο πὸν ἀκουόταν ἦταν ἡ βαρειά του ἀνάσα. Σχανῶθε στὸν θλωμένο νοῦ του ἡ εἰκόνα ποῦχε δεῖ. Εἶδε, λέει, μέσα στὸ κόκκινο χρῶμα τὰ σχήματα, οἱ καμπύλες νὰ κινοῦνται, νὰ συγκλίνουν, νὰ διαστέλλωνται, νὰ μικραίνουν καὶ νὰ φτιάνουν τὸ κορμὶ μῆς γυναίκας. Νὰ κεφάλι, μαλιά, λαμὸς, ἀφράτο στήθος, κοιλιὰ, γοφιά, μούτια... ὅλα μέσα στὴν κόκκινη γύμνια. Τὸν τρώμαξε ἡ θέα μὰ δὲν ἔφυγε στὴν ἀρχή. Μὰ ὕστερα: Ἔτρεμε καὶ πὸν τὸ σκεφτόταν. Ἦτοτερα ἐκεῖνη ἡ γυναίκα, ὁ γυναίκαρος, ἐφώρμησε ἀπὸ τὰ ὕψη πρὸς τὰ κάτω. Ἦσα πρὸς τὸν σωλήνα πὸν κοίταζε. Αὐτὸ ἦταν.

Δὲν τῷπαθε γιὰ πρώτη φορὰ. Κι' ἄλλα δειλιὰ τὸ ἴδιο εἶχε δεῖ. Κάποτε μάλιστα τὴν εἶδε τὴν ἴδια τὴν «συνηφογυναίκα» νὰ κουνιέται σ' ἕνα πρόστυχο ρυθμό.

Σίγουρα ἦταν τρελλός. Σηκώθηκε καὶ πάλι καὶ γέλασε ἕνα κοροϊδευτικὸ γέλιο, σὰ νάλεγε: «Πάλι τὴν ἔπαθε σὰν κοροῖδο».

Προχώρησε στὸ τραπέζι. Πεινούσε φοβερὰ καὶ διψοῦσε. Στὸ πιάτο εἶχαν ξεραθεῖ οἱ τελευταῖες ἐληές. Ψωμί τίποτα. Οἱ κονσέρβες σῶθηκαν. Λίγα ὄσπρια εἶχαν μείνει καὶ ξεροὶ καρποί. Ἦπυε μόνο λίγο ἀπὸ τὸ μουχλιασμένο νερὸ ἀναποδογυρίζοντας τὴν τελευταία στάμνα πὸν τοῦχε μείνει.

Δὲν χωροῦσε ἀμφιβολία. Θὰ πέθαινε σὰν ποντίκι. Οἱ Ἐγγλέζοι ποῦχαν στήσει τὸν καταυλισμὸ τους γιὰ τὶς ἐπιχειρήσεις λίγα μέτρα πῶ κάτω δὲν ἔλεγαν νὰ σηκωθοῦν. Πῶς νάβγαινε; Περίμενε μέρες. Ἄν εἶχαν φύγει οἱ στρατιῶτες θάροχόταν ἀμέσως ἀπὸ τὸ χωριὸ ὁ σῦνδεσμος.

Δὲν ἤξιαρε πόσες μέρες ἦταν ἐκεῖ μέσα. Θῶταν πολλὲς. Σ' ἐκεῖνη τὴν φοβερὴ ἀπραξία. Ἐκεῖ μέσα ἔτρωε, κοιμόταν κι' ἔκανε ὅλες τὶς φυσικὲς του ἀνάγκες πράγμα πὸν τοῦκανε

ἀνυπόφορη τῇ διαβίωσιν. Τώρα πού τοῦ σώθηκαν νερό καί φαί ἡ τραγωδία ὀλοκληρωνόταν.

Λύση; «Καμιά».

Ἐνοιωσε πάλι τὸ ἀπαίσιον συναίσθημα τοῦ χώρου πού στένευε γύρω του. Θόλωσε τὸ μυαλό του, τοῦ στραβώθηκαν τὰ μάτια. «Τὸ τέλος» σκέφτηκε. Δὲν ἔφτανε πού θὰ συνθλιβόνταν στὴν ἀπαίσιον χωματένια του τρύπα εἶδε, λέει, καί τὴν «συγνεφογυναίκα» κόκκινη καί γυμνὴ νὰ στήνει ἕνα χορὸ πρόστιχο καί νὰ τινάζεται τότε δῶ τότε κεῖ. «Τὸ τέλος» ξανασκέφτηκε.

Μὲ μόχθο ἀνέσυρε ἀπὸ τὸ κατακάθι τοῦ μυαλοῦ του τὴ λέξη "I surrender" καί ἔδωσε σάλτο. Πῆρε καί τ' ὄπλο, σκούνηξε τὴν πλάκα καί εἶδε γύρω φύση, θάμνα, βράχια. Τὸν κτύπησε ὁ ἀέρας καί τοῦφερε ῥίγος καθὼς ἦταν καταψιδρωμένος.

«Ἡ εὐδαιμονία» σκέφτηκε.

Στέριωσε στὰ πησμένα ἀπὸ τὴν δίψα χεῖλη του τὴν λέξη "I surrender" καί βγήκε.

Τ' ἀντίσκηνα φαίνονταν πενήντα μέτρα πρὸ κάτω στὸ μισσοκόταδο. Προχωροῦσε θαρροῦς τὰ καί εἶχε τὴ λέξη ἔτοιμη τόσο πού ἂν λαλοῦσε μιά κουκουβάγια θάσπευδε νὰ τὴν ἀμολήσει.

Ἦταν καλά, αἰσθανόταν ὁμορφα. Οἱ ἔννοιες «λιποτάκτης», «προδότης», ἦρθαν γιὰ μιά στιγμή καί ἔφυγαν βιαστικά, καθὼς ἦρθαν, χωρὶς νὰ τοῦ προκαλέσουν καμιά αἴσθησι. Σὲ κάθε βῆμα ἤρεμοῦσε περισσότερο.

—Stop there.

—I surrender.

—Hands up.

Δὲν τὸ κατάλαβε. Δὲν τοῦ χροιαζόταν ἄλλωστε. Γιὰ μιά στιγμή τὸν τράνταξε ἕνας σεισμός. Κι' ἔτσι καθὼς ζούρνιαζε τὸ αὐτόματο στὴ μασχάλη του πῆσε τὴ σκανδάλη.

—Terr... καί σωριάστηκε ὁ Ἑγγλέζος. Ἐτρεξε πίσω. Σήκωσε τὴν πλάκα, κατέβηκε, τὴν ἔχλεισε καί γέλασε ἕνα ἤρεμο ξερὸ γέλιο...

Σ ΠΥΡΟΣ ΠΑΠΑΓΕΩΡΓΙΟΥ

ΗΜΕΡΟΛΟΓΙΟ

1.—

Νὰ ἐπιμείνετε...

Μιά διαταγή, ἕνα μαχαίρι, ἕνας ἀπέραντος τοῖχος,
τὰ πελώρια χωνιά τῶν μεγαφώνων, οἱ ἀρθύλες
φαγωμένες ἀπὸ τὴν κουραστικὴ πορεία στὴν ἄγονη γραμμή,
ὁ ἄνεμος — πῶς νὰ προφυλαχτεῖς; — πού ξερίζωσε
τὴν περασμένην αὐγὴ καί τ' ὄνειρο
πού δὲν προφθάσαμε νὰ ὄνειρευτοῦμε...

Νὰ ἐπιμείνετε...

Εἶναι δυὸ λέξεις, δυὸ ἴσιες, κατακόρυφες λέξεις.

Δὲν χωρεῖ

ἀνάμεσά τους, ἕνα τριαντάφυλλο.

2.—

Προσπάθησε ν' ἀκούσεις

τὴν νύχτα,

τὴ βροχὴ μέσα στὴ νύχτα,

τὸ χῶμα,

πού πίνει τὸ νερὸ τῆς βροχῆς,

τις ρίζες τῶν δέντρων, βαθειὰ στὸ χῶμα,

τὸ χυμό, κάτω ἀπὸ τις ρίζες τῶν δέντρων,

τὰ φύλλα πού ρουφᾶνε τὸν χυμό,

τὰ φύλλα τῶν δέντρων, μέσα στὴ νύχτα.

Προσπάθησε ν' ἀκούσεις,

τὴν καρένα πὸ ἀφίνει τὴν στερηά, στὴ καθέλκυση
 τοῦ καραβιοῦ,
 τὰ κοχύλια πὸ φωλιάζουν στὴν καρένα,
 τὴ θάλασσα πὸ ἀγκαλιάζει τὰ κοχύλια,
 τὴ θάλασσα πὸ ξεθυμαίνει στὴ στερηά.

Προσπάθησε ν' ἀκούσεις
 τὸν ἄντρα πὸ καπνίζει στοὺς ἔρημους δρόμους,
 τὸ κύπελο, — κορμὶ γυναῖκας —, πὸ ἀκουμπάει
 ἕναν ἐπίδεσμο στὴ πληγὴ,
 τὰ χέρια τοῦ χρόνου πὸ ἀρπάζουν τὸν ἐπίδεσμο,
 τὴν ἀνοιχτὴ πληγὴ τοῦ ἄντρα στὸν ἔρημο δρόμο.

Προσπάθησε ν' ἀκούσεις.
 Δὲν εἶναι δύσκολο. Χρειάζεται
 μονάχα λίγο δάκρυ, ἕνα σπύρτο
 στὸ τζάκι τῆς μεγάλης αἴθουσας, μὲ τὶς ἄδειες καρτέλες
 λίγη ἀγάπη...

3.—

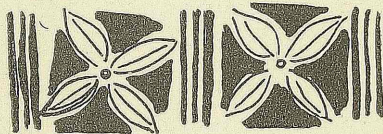
Τ' ἀγέρι καμπυλώνει τὶς κορφές τῶν δέντρων,,
 ὁ λόφος γέμισε πολύχρωμους χαρταετούς.

Κυριακὴ.

Ἡμερῆ, φθινοπωρινή, μὲ γαλάζιες ἀνταύγειες,
 παιδικὰ λευκώματα, χαλκομανίες, Κυριακὴ
 μὲ καθαρὰ σεντόνια στὰ κρεβάτια, μπουδιές
 ζεστοῦ σπιτίσιου φαγητοῦ καὶ μητρικῆς ἀγάλης.
 Θὰ πρέπει νὰ ἐπιστρέψω, νὰ σταθῶ
 γιὰ λίγο κοντὰ σου.

Ἔχεις τὴν ἴδια μορφή, τὸ ἴδιο ἄρωμα,
 τὶς ἴδιες καμπάνες πὸ καλοῦν γιὰ τὸν ὄρθρο,
 τὸ ἴδιο χρῶμα, τὶς ἴδιες, ἤρεμες ἀνάπαυλες μιᾶς Κυριακῆς,
 ἀγάπη μου.

ΤΑΣΟΣ ΚΟΡΦΗΣ

«Η ΙΔΕΑ ΤΟΥ ΑΓΩΝΙΣΤΟΥ ΣΤΟ ΣΟΛΩΜΟ»

Κάθε χρόνο, τέτοιες μέρες, * ή μήμη μας άφηνετα επιστρέφει στο Σολωμό. Ή επανάσταση του Γένους για Ήλευθερία βοήξε την ιδεατή προβολή της στο έργο του και μέσα από αυτό δεχόμαστε, αν είμαστε έτοιμοι έσωτερικά, το μεγάλο μήνυμά της. Σαν θέλουμε να επιστρέψουμε στις πρώτες ηηγές του νεοελληνισμού, μετροφυλλούμε τα έρειπωμένα Εύοισκόμενα του Σολωμού κι άκροαζόμαστε με κρατημένη την άνάσα τον πλο ουσιαστικό λόγο για έλευθερία που συντέθηκε στη γλώσσα μας. Μέσα στους στίχους του Σολωμού αντιφέγγει, άποκαθαρισμένη από τα «έπι πλέον» γήινα, άπόλυτη, πεντακάθαρη, ή Ήδέα της Ήλευθερίας.

Ο Σολωμός άρχισε το έργο του μ' αυτή την Ήδέα και κατάληξε σ' αυτή, κυκλικά. Στη διαγραφή του κύκλου δεν άκολούθησε έπιπεδη πορεία, το έργο του, άναπότορπητά θάλεγε κανείς μελετώντας το, βάθαινε όλοένα, με τη σμίλη του ό Σολωμός άφαιρούσε σ' όλη τη ζωή του το περιττό θέλοντας να φτάση, ν' άγγίξει, να διατηρήσει μόνο την πεμπουσία.

Στό δρόμο του συνάντησε τον άνθρωπο. Τόν κοίταξε στην άρχή άδιάφορα, τόν άπόδωσε στα πρώτα στάδια της δημιουργικής του πορείας στην έπιφάνεια, άργότερα πρόσσεξε, με άπορία πρώτα, με χαρά ύστερα, ότι άπορρίπτοντας το περιττό δεν άπόρριπτε τον άνθρωπο, ότι αναζητώντας την έλευθερία ζητούσε τον έλεύθερο άνθρωπο, ότι λαχταρώντας τόν Ήγωνα λαχταρούσε τόν άγωνιστή. Θέλησε να φτάση στην άνεικονική θρησκεία και κατάληξε στην άνθρωπομορφική, ξεκίνησε εικονοκλάτης και τέλειωσε τη ζωή του εικονολάτρης. Σκαλίξει όλοένα μιá εικόνα μπροστά του πασιζώντας να δημιουργήση ότι μπορεί κι' ότι λαχταρά να λατρέψη. Με τόν καιρό άποδειώχνει από τη μορφή ότι είναι δυνατό να τη συνδέση ξεχώρα μ' ένα πρόσωπο κι' άφαιρώντας τα άτομικά χαρακτηριστικά φτάνει στην άτομικότητα του συμβόλου.

Στην άφετηρία, ό Ήμνος. Άποκλείονται άπ' αυτόν οι μορφές. Βρίσκουμε δνόματα. Το Ρήγα και την πολεμόκρατη φωνή του. Δεν είναι ό Ρήγας, είναι ή Ήχώ του. Τόν Πατριάρχη με την τρομερή κατάρα του. Όμως, δεν είναι ό Πατριάρχης. Είναι ή σιά του. Και στα πεδία τών μαχών, στην Τρίπολη, στην Κόρινθο, είναι σιές άγωνιστών που μάχονται και άνεύθυνα δίνουν τη ζωή τους. Ο Σολωμός μιλά για άπελπισμένα χέρια, για όλοσκόπιστα μυαλά, όλόσχιστα κρανία και σωτικά λαχταριστά και φυλάει για την Ήλευθερία τους πιο περιπαθείς στίχους του:

Ά το φώς που σε στολιίζει
σάν Ήλιού φεγγοβολή

και μακρόθεν σπινθηρίζει
δεν είναι, όχι, από τη Γη.

Λάμπιν έχει όλη φλογώδη
χείλος, μέτωπο, όφθαλμός
φώς στο χέρι, φώς στο πόδι
κι όλα γύρω σου είναι φώς.

Στόν Ήμνο μορφή είναι ή Ήλευθερία κι' οι άγωνιστές είναι άκόμα το είδος, ή μάζα που χωρίς άτομικότητα προσφέρεται θυσία στόν κοινό άγωνα. Ή Ήλευθερία λάμπει από έσωτερικό φώς, ενώ οι άγωνιστές περιγράφονται με έξωτερικά μέσα. Που βρίσκειται ή άτομικότης;

Ή άτομικότης δε δημιουργείται με την έπωνυμία. Ένα όνομα είναι ένα όνομα και τίποτε περισσότερο. Αύτός που το φέρει θα του δώσει με την πράξη, όσο του δώσει, βάρος. Ο ποιητής που το μεταχειρίζεται δεν μπορεί να άναμένη οι παραστάσεις που το συνοδεύουν να είναι άρεχτές για να δώσουν Μορφή στην Τέχνη που την άποζητά. Χαρακτηριστικά οι έπόμενες προσπάθειες του Σολωμού είναι ώδες στό Λόρδο Βύρωνα και στό Μάρκο Μπότσαρη. Ο Βύρων, κι' αν συγκίνησε έπιφανειακά τόν ποιητή, δεν τόν συγκλόνησε. Άπό το ποίημα λείπει ή ώριμη κατανόηση που θα όδηγήσει στη λιτή, έσωτερική έκφραση' εκείνο το στοιχείο που ξεπροβάλλει από τη μελέτη της ώδης είναι το προφανώς έξωτερικό. Ένας παροδικός ένθουσιασμός ώδήγησε σε ξώδεσμη ώδή χωρίς ουσιαστική σημασία στο σύνολο του έργου του Σολωμού. Ο Μπότσαρης φανερά δόνησε τόν ποιητή, όμως ό Σολωμός αυτή την περίοδο πορεύεται την άρχή του άνηφορικού δρόμου που όδηγει στην άληθινή τέχνη. Πώς ύμνει τόν Μπότσαρη; Στην ώδή στό θάνατο του Βύρωνος αναφέρει την παράδοση πως

βαστούσε το μαχαίρι
όταν τούλειψε ή ζωή
μες στ' άνδρόφωνο το χέρι
και δεν τ' άφινε να βγή.

και στην ώδή που άφιερώνει στο Μπότσαρη κάμνει λόγο για τη Δόξα που «δεξιά συντροφεύει — τόν άντρα που τρέχει με κόπους — της φήμης τους δύσβατους τόπους» και για το φθόνο που του «στειβί ζεοθιά — με μάτια, με χείλη πικρά». Χρησιμοποιεί δε στο ίδιο ποίημα την έξοχη εικόνα της δόξας που «όποτε ή μοίρα του γράψη — το δρόμο του κόσμου να πάψη... καθίζει μονάχη — στην πλάα του τάφου λαμπρή» ενώ ό φθόνος «άλλού περπατεί». (Την ίδια εικόνα της Δόξας θα χρησιμοποιήση με κλασσική λιτότητα ό Σολωμός και στο έπι-

* Θέμα διαλέξεως στην τακτική επί τη έπετειώ της 25ης Μαρτίου συγκέντρωση του Ε.Π.Ο.Κ.

γραμμάτιον τῶν Ψαρόν. Ἡ Μορφή καὶ στὴν περίπτωση αὐτὴ εἶναι μὴ ἀφηρημένη Ἰδέα κ' ὅχι τὰ λαμπρὰ παλληκάρια).

Βλέπουμε ὅτι ὁ ποιητὴς παίρνει στοιχεῖα ὑμνητικὰ ἀπὸ τὸν ἔξω ἀπὸ τὸν ἀγωνιστὴ κ' ὅχι ἀπὸ τὸν ἐντὸς στὸν ἀγωνιστὴ κόσμον. Αὐτὸ γιατί ἀκόμα δὲν ἀντίκρουσε τὸν ἀγωνιστὴ σὰν τὸ κέντρο τῆς ζωῆς ποὺ δικαιοδικατικὰ θὰ καταστή τὸ προξένιον τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Καὶ πετυχαίνει κάποτε ἀξιόλογα ἀποτελέσματα, ἀλλὰ φτάνει νὰ συγκρίνουμε τὰ τωρινὰ μ' ὅ,τι ἔδωσε ἀργότερα γιὰ νὰ δοῦμε ὅτι ποτὲ δὲν τελειώνει ἕνας δρόμος ποὺ τέραμα θέλει νάχη τὸ ἀπόλυτον. Ἡ τέχνη τοῦ ποιητοῦ ὀριμαίνεται ἀνάλογα μὲ τὸ βάθος ποὺ ὁ ποιητὴς φτάνει ἐρευνώντας τὴν ψυχὴ τοῦ ἀγωνιστοῦ. Σὰν εἶναι νέος ἀκούει τοὺς κανονισμοὺς ἀπὸ τὸ Μεσολόγγι, φωνάζει «Βάστα καϊμένο Μεσολόγγι» καὶ γράφει μὲ ἔνθετη μανία τὸν ὕμνον. Ὀριμαζόντας σκύβει πάνω ἀπὸ τὸ πηγάδι τῆς ψυχῆς κ' ἔκει ποὺ μὲ τὰ τρία δάκτυλα ἔκαμε τὸ σταυρὸν τοῦ ἀποτυχαίνοντος νὰ βρῆ τοὺς δικαίους, λαξεύει τὴ μορφή τοῦ ἀγωνιστοῦ. Στέκει ἀτόμαρα ἀπὸ τοὺς καπνοὺς τῆς μάχης, ἀποσύρεται στὴ μοναξιά, σ' ὅλη τὴ ζωὴ του θὰ γυρεύη πὰ πλατύτερον καὶ βαθύτερον ὄραμα.

Ὅλες του οἱ φιλόδοξες προσπάθειες στὸ ἔξῃς θὰ περιστρέφονται γύρω ἀπὸ μορφές, στίς ὁποῖες ἐναγώνια ζητᾶ τὴ Μορφή. Σημαντικὴ θέση ἀπ' αὐτὴ τὴν ἀποψη στὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ κατέχουν ὁ Λάμπρος, ὁ Κορητικός, ὁ Βουέννιος. Ὁ Λάμπρος ἀπὸ ἔλλειψη οργανικῆς ἐνότητος μένει μετέωρος, ἀφήνοντας πίσω του ἀμεγαλάστους ἐνδεκασύλλαβους καὶ φόντον τὴ μορφή τοῦ ἱερομόναχου ποὺ ἀνάμεσα στίς φλόγες μιλά γιὰ τὴν εὐλογημένη φλόγα καὶ θλίπει τὸν Ἄγγελον μὲ τ' ἀθάνατον δάκτυλον νὰ γράφει μὲ πύρινες γραμμὲς «πράματα τὰ ὁποῖα δὲν ἐννοῶ» (τὸ θάνατον τοῦ Πατριάρχου, τὸς βασιλεῖς τῆς ἱερᾶς ἐνώσεως νὰ καταπολεμοῦν τὴν Ἐλευθερίαν, Τούρκων κεφαλές). Ὁ ἀγωνιστὴς ποὺ θὰ λαξένη ὁ Σολωμὸς περνώντας ἀπὸ μορφές κ' ἐρευνώντας θὰ ἐννοῆ, θὰ διαβλέπῃ μὲ ἀπόλυτη ἐνάργεια μέσα ἀπὸ τέτοια πράματα... Ὁ Κορητικὸς στὰ ἀποσπάσματα ποὺ μᾶς ἔμειναν φαίνεται νὰ ἔχη ἄλλους πρωταρχικοὺς στόχους, ἄνκαι ἡ μορφή του μᾶς πλησιάζει, σχεδὸν μᾶς ἀγγίζει. Οἱ ἀγῶνες του — σ' ὅ,τι μᾶς ἔχει ἀπομείνει — γενικὰ περιγράφονται ἔξωτερικὰ, ἀλλὰ στὸ ἴδιον ποίημα ὁ Σολωμὸς δοκιμάζει ἤχους πρωτόφαντους μὲ τὴ Λύρα του. Ὁ Κορητικὸς ἐγκαταλείπει τὸν τόπον του κ' ἡ φωνὴ του μᾶς δίνεται σ' ἕνα στίχον ποὺ ἀργότερα θὰ ξαναβροῦμε στοὺς «Ἐλευθεροὺς πολιορκημένους».

«Μακρὰ ἀπὸ κεῖθ' ἐγίγιμισα τὲς φουχτες
μου κ' ἐβγήκα»

Ὁ πᾶν ἱκανοποιητικὸς στίχος στὸ ποίημα ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς μορφῆς τοῦ ἀγωνιστοῦ ποὺ παλεῖται σ' ὅλη τὴ ζωὴ του, καθὼς πιστεύουμε, νὰ σμῆλην ὁ Σολωμὸς δείχνει καὶ τὸν τρόπο

δημιουργίας τοῦ ποιητοῦ στὰ ὄριμα ἔργα του.

Κι' ἐτάραξε τὰ σπλάχνα μου Ἐλευθερίας
ἐλπίδα.

Ὁ στίχος εἶναι ἀρνηση τῆς στατικότητος. Ἐχει δυναμισμό. Κι' ἡ κίνηση ποὺ ὑποδηλοῦται ἔχει τὴν ὀρθὴ φορά. Ἀπὸ τὰ μέσα πρὸς τὰ ἔξω. Ἀκροῦται ὁ Σολωμὸς τὸν ἐσωτερικὸν κραδασμόν, τὴ δόνηση ποὺ συνταράσσει τὴν ψυχὴ κ' αὐτὴν συλλαμβάνοντας εὐαίσθητα προβάλλει στὴν ποίησίν του ῥωμαλέα. Τὸ στοιχεῖον ποὺ διακρίνει τὴ μορφή τοῦ Κορητικοῦ ἀπὸ ἄλλες μορφές ποὺ βασανίζουν τὸ Σολωμὸν τὴν στερεὴν περίοδον τῆς δημιουργικῆς του ζωῆς εἶναι ἡ αἰφνίδια μεταμόρφωσή του σὰν ὄραμα σ' ἐπαφὴ μὲ τὸ θεσπέσιον γυναικεῖον ὄραμα ποὺ πλημμύριζε μ' ὁμορφίαν τὸ πέλαγος.

Ἐχαμογέλασε γλυκὰ στὸν πόνον τῆς ψυχῆς μου
κι' ἐδάκρυσαν τὰ μάτια τῆς κ' ἐμοιάζαν τῆς
καλῆς μου.
Ἐχάθη, ἀλιά μου! ἀλλ' ἄκουσα τοῦ δάκρου
τῆς ραντίδα
στὸ χέρι, ποῦχα σηκωτὸ μόλις ἐγὼ τὴν εἶδα.
Ἐγὼ ἀπὸ κείνη τὴ στιγμή δὲν ἔχω πλὴν τὸ
χέρι,
ποὺ ἀγνάντευεν Ἀγαρηνὸ κ' ἐγύρευε μαχαίρι.
Χαρὰ δὲν τοῦναι ὁ πόλεμος...

Ἡ γυναικεία ὀπτασία μᾶς φαίνεται πὸς δὲ μπορεῖ νάνα ἄλλη ἀπὸ τὴν ὑπόστασιν τῆς χριστιανικῆς ἀγάπης, ποὺ ἀναγνωρίζει σὰν πρωταρχικὸν ἀγῶνα τὸν ἀγῶνα τῆς ταπεινώσεως καὶ τῆς καλωσύνης. Ὁ Κορητικὸς ξεκινᾷ ἀγωνιστὴς μέσα σὲ τρικυμισμένη θάλασσα καὶ τελειώνει μέσα σὲ ἡσυχίαν καὶ πάστρα ν' ἀγαπᾷ καὶ τοὺς ἐχθροὺς πλημμυρισμένος ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολίαν τῆς θείας ὁμορφίας ποὺ δέχτηκε.

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἀγωνιστοῦ βαθαίνει μὲ τὴν μορφήν τοῦ Νικηφόρου Βουέννιου. Ὅτι ἔχει διασωθῆ ἀπὸ τὸ ποίημα εἶναι ἐλάχιστον, ὅμως καὶ μέσα ἀπὸ τὸ σχολιασμένον ἀπὸ τὸν Πολυλά κείμενον ποὺ τοῦμεινε μποροῦμε νὰ διακρίνομε τὴν ἀδιάκοπὴν κ' ἐναγώνια πορεία τοῦ Σολωμοῦ πρὸς τὴν μορφήν τοῦ ἀγωνιστοῦ. Γιατὶ συγκινεῖται ὁ ποιητὴς ἀπὸ τὸ Βουέννιον; Ἀνασκαλεῦντας τὴ μεσαιωνικὴ ἱστορίαν τοῦ Γένους σταματᾷ μπροστὰ του γιατί διαβλέπει σ' αὐτὸν τὸν ἀγῶνα ποὺ ζητᾷ, τὸν ἀγῶνα τοῦ ἀνθρώπου μὲ τὸν ἑαυτὸν του. Ὁ πειρασμός, ὁποιος κ' ἂν εἶναι, ποὺ δοκιμάζει τὴν ψυχὴν, γιὰ πρώτη φορὰ ἐμφανίζεται στὸ ἔργο τοῦ Σολωμοῦ στὴ μορφήν τοῦ Βουέννιου. Στὸ χῶρον τῆς ψυχῆς του παραζολοῦθομε τὴ δραματικὴν σύγκρουσιν ἀνίσχυρων στοιχείων. Ἡ ψυχὴ τοῦ Βυζαντινοῦ ἄρχοντα κινεῖται δίβουλη ἀνάμεσα στὴν ἠθικὴ ἀκεραιότητα καὶ στὴ ζωὴν, τὴν ἐσωτερικὴν ἐλευθερίαν καὶ τὴν ἀνελευθερίαν. «Κι' ἐσύ, ἀνθισμένον κλαδί, ὅπου αὐτὸς ἐκρέμασε τὸ σπαθί του, τοῦ κάκον μὲ προσκαλεῖς εἰς τὴν ζωὴν καὶ μοῦ δείχνεις τὸν τρόπον νὰ τὴ γλυτώσω». Τ' ἀνθισμένον κλαδί γίνεται σύμβολον τῆς ζωῆς ποὺ προσκαλεῖ μὲ τὸ πανίσχυρον κάλε-

σμά της και παρασύρει τήν ψυχή σέ σκολιά μονοπάτια· ὅμως

Ἄπάνω στ' ἄδειο τῆς ψυχῆς πολύτιμο
στολίδι

τὸ «θεῖον αἶσθημα», τὸ στοιχεῖο τοῦ ἀνθρώπου ποῦ τὸν φέρνει κοντὰ στὸ Θεό, ὁ ἀγώνας, ἀρνεῖται τὴ ζωὴ καὶ καταφάσκει τὴν ἡθικὴ ἀκεραιότητα.

Ὁ Νιζηφόρος Βουέννιος ξέρει αὐτὸ ποῦ γνωρίζει κι' ἡ Ἑλληνίδα μητέρα. Ὅλα ὅσα τυχαίνουν στὸν ἄνθρωπο ἀπὸ ἐξωτερικὲς αἰτίες δὲν ἔχουν καμιά σημασία. Ὅσα ἀποκτηθοῦν μὲ ἐσωτερικὸ ἀγώνα μποροῦν νὰ ξανααποκτηθοῦν. Στὴν πραγματικότητα, πρέπει νὰ ἀποκτηθοῦν ξανά. Μόνιμο κέρδος σ' αὐτὸ τὸν ἀγώνα δὲν ὑπάρχει. Πιά μὰ στιγμὴ κερδίζουμε κατὰ γὰ νὰ τὸ χάσουμε τὴν ἐπόμενη, γὰ νὰ τὸ κερδίσουμε πάλι, ἂν αὐτὴ εἶναι ἡ θέλησή μας, τὴν ἄλλη στιγμὴ, κι' αὐτὸ εἶναι ἓνα αἰώνιο κινητὸ στὸ χρόνο. Αὐτὸ ποῦ θὰ κρίνῃ ἂν τὸ πέρασμά μας ἀπὸ τὴ ζωὴ δὲν ἦταν καθ' ὀλοκληρία μάταιο, ἂν ἡ ζωὴ μας δὲν ἦταν μόνον βιολογικὴ σύμπτωση ἀλλὰ καὶ ἡθικὴ ἀναγκαῖότης δὲν εἶναι παρὰ ἡ ψυχὴ μὲ τὸν ἀτελευτήτο ἀγώνα της, ποῦ δὲ γνωρίζει ἀπογοήτευση καὶ πίκρα, ποῦ δὲ ἀναγνωρίζει ἀποτυχία.

Χαρὲς καὶ πλούτη νὰ χαθοῦν καὶ τὰ βασίλεια
κι' ὅλα
τίποτα δὲν εἶναι, ἂν στητῆ μὲν' ἡ ψυχὴ κι'
δλόρηθ.

Ὁ Σολωμὸς ἄρχισε τὸ ἔργο του μὲ μιὰ ἰδέα, τὴν ἰδέα τῆς ἐλευθερίας, καὶ σ' αὐτὴν ἀφιέρωσε τὸ πρῶτο ἐμπνευσμένο δοξολόγημά του. Τὸ φρέγγος της ἀπομάκρυνε τὴν ξέχωρη μορφή τὸν ἀγωνιστοῦ συγκράτησε μόνον στη σιὰ της ἐνὰ πλήθος ποῦ μαχόταν καὶ δυὸ δόγματα νεκρῶν. Προχώρησε ὕστερα σ' ἐξέμνηση συγκεκριμένων ἀτόμων, πασχίζοντας νὰ βοηθῆ στὰ χαρακτηριστικὰ τους τὴ Μορφή ποῦ ἀποτελεῖ τὸν τρωινὸ του στόχο. Κάποτε πλησίασε, ἄπλωσε τὰ χέρια, σχεδὸν ἄγγιξε τὸ ποθητὸ ὄραμα. Τέλος, ἀπομάκρυνε βίαια τίς μορφὲς ποῦ τὸν περιτριγύριζαν, ἔσκυψε πάνω ἀπὸ τὸ βασανισμένο Μεσολόγγι καὶ κοίταξε μὲ λυρωτικὸ θαυμασμὸ ἀπὸ τὴν ἀποψη τῆς αἰωνιότητος μιὰ ὁμάδα ἀνθρώπων, νὰ συμπυκνώνονται σὲ μιὰ ἰδεατὴ μορφή, ποῦ μποροῦσε νὰ χωρετῆσθαι μ' ἓνα «Σὲ γνωρίζω» βαθύτερο καὶ διαρκέστερο ἀπὸ τὸ πρῶτο του.

Ὁ μικρὸς φράχτης θὰ περιφράξῃ τὴν καρδιά καὶ τὸ πνεῦμα τοῦ Σολωμοῦ ὡς τὸ τέλος τῆς ζωῆς του, καθορίζοντας καὶ τὸ δικό του, προσωπικὸ, χρέος. Τὰ ὄρια τοῦ φράχτη θάναται τὰ ὄρια τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, τὸ ὕψος του θὰ φτάσῃ τὸν οὐρανό, οἱ ρίζες του τὸ ἀπροσμέτρητο βάθος τοῦ ἀνθρώπου. Στὸ κέντρο τοῦ περιφραγμένου χώρου, ἡ μορφή τοῦ Ἁγωνιστοῦ. Δὲν ἔχει ὄνομα, δὲν φέρει ὠρισμένα χαρακτηριστικὰ ποῦ νὰ εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδο-

θοῦν σ' ἓνα ξεχωριστὸ ἄτομο. Εἶναι, μιὰ γὰ πάντα, τὸ μέτρο συγκρίσεως, τὸ ἀπιαστὸ ὄραμα, τὸ ἰδεῶδες στὸ ὁποῖο ὁ ἀνθρώπος θὰ τείνῃ, ἡ Ἄρχη καὶ τὸ Τέλος. Κινεῖται στὸ μικρὸ χῶρο τοῦ καλυβιοῦ μὲ σίνορα ὄχι τὸ φράχτη ἀλλὰ τὴ Γῆ, ἀπειρὴ οὐσία σὲ πεπερασμένο χῶρο, τὸ λαχταρισμένο ἀπόλυτο μέσα στὴν ἐφθαραμένη σχετιζομένη.

Στὸ μικρὸ τόπο ὁ ἀγωνιστὴς παλεύει μὲ τίς «μεγάλες ἐνάντιες δυνάμεις», σημειώνει στοὺς στοχασμοὺς του ὁ Σολωμὸς. Ἀπὸ τὴ δραματικὴ πάλῃ θὰ βγοῦν οἱ «μεγάλες οὐσίες». Ποιὲς εἶναι οἱ μεγάλες ἐνάντιες δυνάμεις; Σ' ἄλλο σημεῖο τῶν στοχασμῶν του ὁ Σολωμὸς στοχάζεται γὰ τὸς ἀγωνιστὲς. «Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος περνᾶνε ἀπὸ πόνον εἰς πόνον ἕως τὸν ἄκρον πόνον». Κι' ἄλλου. «Σὲ βυθὸ πέφτει ἀπὸ βυθὸ». Καὶ παρακάτω: «Ἀνάμεσα στὲς ἐνάντιες δυνάμεις εὐρίσκεται ἡ ἐνθύμηση τῆς περασμένης δόξας». Κι' ὑποδείξεις στὸν ἐαυτὸ του σ' ἄλλο σημεῖο τῶν στοχασμῶν. «Πραγματοποίησε τούτῃ τὴν ἰδέα: Ὅλοι οἱ ἀνθρώπινοι δεσμοὶ — πατρός, ἀδελφοῦ, γυναικός — ριζομένοι εἰς τὴ γῆ...» Ὅλες οἱ μεγάλες ἐνάντιες δυνάμεις — στὴν προμελέτῃ τῶν στοχασμῶν — ἔχουν τὴν ἀρχὴ τους στὴν ἀνθρώπινη ψυχὴ. Δὲν ἔχει σημασία, ἂν κάποτε ξεκινοῦν φαινομενικὰ ἀπὸ τὸν ἐξωτερικὸ κόσμο. Ἡ θέση τους μέσα στὸν ἀντικειμενικὸ κόσμον δὲν ὀφείλεται παρὰ σὲ ἀντικατοπτρισμὸ τοῦ ὑποκειμένου. Κι' ὅλες τείνουν νὰ ἀπομακρύνουν τὸ ὑποκείμενο ἀπὸ τὸ ὑπέρτατο κριτήριο τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς, τὸ θάνατο.

Ἀφήνοντας τοὺς στοχασμοὺς μεταβαίνουμε στοὺς στίχους, ποῦ ἡ τύχη μᾶς κληροδότησε. Προχωρώντας συναντοῦμε, ντυμένες τὴν ἀχλὺ τῆς μεγάλης ποιήσεως, τίς «ἐνάντιες δυνάμεις» νὰ ἀγωνίζονται σὸν τὸ Μεφιστοφελή — τὴ συνισταμένη ὄλων τῶν ἐναντιῶν δυνάμεων — νὰ κερδίσουν, καὶ κερδίζοντας νὰ ὀδηγήσουν στὸ χαμὸ, μιὰ ψυχὴ. Ἡ μάνα κοιτάζει τὸ πεινασμένο παιδί, ὁ Ἀπρίλιος χορεύει μὲ τὸν ἔρωτα, κι' ὁ χορὸς τους ἀποκτὰ τεράστια ἔλξη καθὼς τὸν συνοδεύει ὁ μαγικὸς αἰλὸς τοῦ Σολωμοῦ, ἡ φευγαλέα ἐπίδα γὰ βοήθεια σβήνεται μὲ τὴν ἀδιάφορὴ θαλασσινὴ γραμμὴ τοῦ ἐχθρικοῦ στόλου καὶ μένει ἡ ἀπελπισία τῆς μοναξιάς, ἡ θύμηση τῆς ἀγαπημένης νὰ μιλά πρωτάκουστα λόγια γὰ τὴ δόξα ποῦ ὡς τότε ἦταν ἀσυνειδητοποιήτῃ στὴν «ἀπλὴ καὶ ταπεινὴ ψυχὴ» («Φωνὴ πε Ὁ δρόμος σου γλυκὸς καὶ μοσχολομισμένος — στὴν κεφαλὴ σου ροζμεταὶ ὁ ἥλιος μαγεμένος — παλληκαρὰ καὶ μορφονεὶ, γειά σου, καλέ, χαρὰ σου — ἄχου! νησιὰ, στεριᾶς τῆς Γῆς ἐμάθαν τ' ὄνομα σου) ἡ μωρουδιά τῶν φαγητῶν, τὸ παιδί ποῦ πεθαίνει ἐνῶ γύρω ἀκούονται τὰ ὄνειρα τῆς νύκτας ἡ ὕστατη ἐναντία δύναμη, τὸ στιγμιαῖο δέλιασμα τῶν γυναικῶν καὶ τὸ πικραμένο κλάμα τους. Ἀπλοῖκοι περασμοί; Ἀπλοῖοι περασμοί ποῦ πᾶν νὰ ξεχερσώσουν τίς ρίζες τῆς ψυχῆς. Ὅμως αὐτὲς οἱ ρίζες ἔχουν μέσα τους τὴ δύναμη ν' ἀντισταθοῦν, κι' ἂν ἡ ψυχὴ εἶναι ὑπεύ-

θυνη για την πρόσκαιρη ή μονιμότερη κατ΄ασχηση των εναντίων δυνάμεων, είναι ταυτόχρονα κι η μόνη δύναμη που μπορεί να θριαμβεύσει πάνω στις Μεφιστοφελικές εκφάνσεις, κάθε φορά που ο αγωνιστής αισθάνεται την ανάγκη να αγωνιστή. Στο Μεσολόγγι για τον αγωνιστή ή κάθε φορά είναι η κάθε στιγμή.

Πώς αντιδρά ο αγωνιστής του χρέους, ο ελεύθερος πολιορκημένος, στις «ενάντιες δυνάμεις»; Πώς φτάνουμε στις μεγάλες ούσιες; Ποιά είναι η θέλησή του, η πίστη του, πούος ο σκοπός, η πορεία του, ποιά η θέση του απέναντι σ' ότι πολεμά να κερδίσει οδηγώντας στο χαμό την ψυχή του; 'Η μικρή Γη, με κατακόρυφα στημένο στον όμφαλό τον 'Αγωνιστή, έως τότε δίχως δόξα, δίχως όνομα, δια μίας υψώνεται ως το άκρο σύνορο της δόξας, πρώτα με το να σηκωθεί κι' έπειτα με το να βασταχτή... 'Ο αγωνιστής του Χρέους μπροστά στη δυστυχία σηκώνεται, ενώ περνά από τους πόνους σηκώνεται, από τον έσχατο βυθό βγαίνει άνιχτος· ούσιαστικά οι πόνοι κι' η δυστυχία, το κατακύλισμα στο βυθό τον βοηθούν να αισθανθή τα πόδια του που ως τότε τάχε κουλουριασμένα κάτωθι του και να σταθί, αλλά τούτο μόνο δεν άρκει. Σάν σταθί δόθιος πρέπει να μείνη, να μείνη και να μείνη. Είναι άσφαλώς φοιχτή η άγωνία μέσα στους πόνους και στη δυστυχία, αλλά μόνο «έκειθε θα φανερωθή άπειραχτη και άγια ή Διανοητική και 'Ηθική παράδεισος», 'Από την άκρα δυστυχία, καθώς συμβαίνει και στην τραγωδία, θα χαλκευθούν οι ξεχωριστοί ήρωες.

Δέν είναι τυχαία που μιλά ο ποιητής για «διανοητική παράδεισος». 'Αλλού θα κάμη λόγο για «πνευματική δύναμη». Κι' όταν μιλά για την ίσοζυγία των δυνάμεων άνδρων και γυναικών σημειώνει. «'Εκείνοι άς αισθάνωνται όλα και άς νικάνε όλα με την οσία έξυπνη· τούτες άς νικάνε και αιτές, άλλ' όσάν γυναικες». Στην 'Ελληνίδα μητέρα θα μιλήση για τη «δύναμη που ο λογισμός κινάει». 'Ενσυνείδητα λοιπόν ο ποιητής συμπεριλαμβάνει το στοιχείο της διανοήσεως στη μορφή του αγωνιστού. 'Αποκλείει έτσι κατηγορηματικά την ένστικτώδη άμυνα του όργανισμού ή την χωρίς συναίσθηση πάλη από τον πραγματικό άγώνα. 'Ο αγωνιστής ξέρει τί αντιμετωπίζει και γιατί πρέπει να το αντιμετωπίσει. 'Ο αγωνιστής έχει επίγνωση της δραματικότητας της πάλης που διεξάγεται εντός του. 'Υποπτεύεται ίσως ότι δεν μπορεί να γίνη λόγος για δραματικότητα ή για άγώνα έστω άν λείπη ή συνειδητή επιδίωξη της διαμάχης. 'Ο αγωνιστής υπεύθυνα οδηγείται στον άγώνα όχι μόνο γιατί αισθάνεται την ήθικη έπιταγή να ενεργήση μ' αυτό τον τρόπο, αλλά γιατί και λογικά καταλήγει στο συμπέρασμα ότι το συμφέρο του αυτό άπαιτεί. 'Η ήθικη δέν είναι δυνατό να βρισκεται έξω από την περιοχή του Λόγου. Το άπόλυτο συμφέρο του ανθρώπου βρίσκεται στην άπόλυτη ήθικη και ή άπόλυτη 'Ηθική περικλείεται στο Λόγο. 'Ο αγωνιστής του Χρέους συν-

αισθάνεται ότι σ' αυτή την περιοχή δέν μπορεί να μη χωρίς άγώνα. Δέν ύπάρχει κανένας να του άνοιξη την πόρτα, δε θα συναντήση κανένα 'Αγιο Πέτρο να του άνοιξη με το κλειδί, άν έχη τη δύναμη και τη θέληση θα σπάση τις πόρτες για να μη. Σ' όλη τη διάρκεια της δραματικής του πορείας έχει «άνοικτα πάντα κι' άγρυπνα τα μάτια της ψυχής του», κινείται όχι μόνο στον κόσμο του όνειρου αλλά και στον κόσμο του Λογισμού.

'Όταν το μαγευτικό τραγούδι της άνοιξης είναι κίνδυνος να μειώση τη διάθεση για άγώνα, ο αγωνιστής αντιτάσσει την κλαγγή της σάλπιγγας που αντικαθιστά τη χαλαρή άτμόσφαιρα με την πολεμική. Σάν ο έχθρικός στόλος διαλύση τις έλπίδες για βοήθεια, ή άπελπισία της άπόλυτης μόνωσης γίνεται περιφάνεια της άπόλυτης μοναξιάς, συναίσθηση ύπεροχής για ότι μόνος ο αγωνιστής θα δημιουργήση (και που δε θα μπορούσε παρά μόνος να δημιουργήση). 'Όταν στη θύμηση έρχεται ή άγαπημένη ν' αποκαλύπτει στον αγωνιστή τη δόξα που ως τότε δέν είχε συνειδητοποιηθή κι' ή μνήμη γίνεται πειρασμός που καταφάκει την ζωή, ο αγωνιστής με άγέρωχη αυτοσυγκράτηση επιτάσσει:

'Άμε χρυσ' όνειρο και σύ με τη σαβανωμένη
'Εδώ είναι χρεία να κατεβώ, να σφίξω
το σπαθί μου.

Και ανάμεσα από τις χαράμαδες της δύσκολης άπόφασης αντικρύζει το θαμπωτικό δράμα μιάς λαχταριστής ζωής:

Θύρες άνοιξτ' όλόχρυσες για ή γλυκειάν
έλιπδα.

Και δίπλα στο πεθαμένο παιδί οι γυναίκες άφηγούνται τα όνειρα της νύχτας. Τί νάναι αυτά; Είναι όνειρα για ποτάμια που τρέχουν ανάμεσα σε τόπους φωτεινούς, σε τόπους σκοτεινούς και φτάνουν στη θάλασσα με πολλή όρμη και τα ποτάμια είναι οι ίδιες «και μέσ' στη θάλασσα γλυκά βαστούσαν τα νερά μας». Κι' είναι όνειρα για δάφνες, για φώς, όνειρα όμόγνωμα καθώς είναι «όμόγνωμες στη θέληση και εις όλα τ' άλλα έργα».

Μακροάθε άκροάζεται ο 'Αράρης, ο άπόσωπος, άνεύθυνος, χωρίς ενδιαφέρον έχθρός. Προσοδά ν' άκούση κλάψης κι' άναστεναγμούς, να διασθανθή τους αγωνιστές που έξομοιώνονται μαζί του. Αυτά που άκούει δέν είναι κλάψες, είναι λόγια που δε μπορεί να καταλάβη ή να εκτιμήση, φτάνουν ως την επιδερμίδα του κι' έξοστρακίζονται, όμως μέσα στους αιώνες θ' αντιχούνε πανέμορφα σ' όσους έχουν αυτιά για ν' άκούουν, σ' όσους οι πηγές της καρδιάς δέν έχουν στερέψει. 'Η ζωή έχει σταματήσει κι' άκροάζεται κι' άχνογελά, οι ήρωες λένε λόγια:

Για την αιωνιότητα που μόλις τα χωράει
στά μάτια και στο πρόσωπο φαίνοντ' οι
στοχασμοί τους.
Τους λείει μεγάλα και πολλά ή τρισάθη
ψυχή τους

Ἄγάπη κι' ἔρωτας καλοῦ τὰ σπλάγχνα τους
 τινάζουν·
 τὰ σπλάγχνα τους κι' ἡ θάλασσα ποτέ δὲν
 ἡσυχάζουν
 γλυκεῖα κι' ἐλεύθερη ἡ ψυχὴ σὰν νάτανε
 βαλμένη
 κι' ὑψώναν μὲ χαμόγελο τὴν ὄψι τὴν φθαρ-
 μένη.

Ἄλλα ἤδη εἶναι ἔτοιμα γιὰ τὴν τελικὴ σύγ-
 ζουση τοῦ ἀγωνιστοῦ μὲ τὸ ἔσχατο κοιτῆριο
 τῆς ζωῆς, τὸ θάνατο. Ὁ ἀγωνιστὴς ἔχει δοκι-
 μασιῆ, ἔχει στοχαστῆ, ἔχει ἀποφασίσει. Μπρο-
 στά στοῦ δίστρατο δὲ θὰ διστάσῃ ἄλλο. Θ' ἀ-
 κολουθήσῃ τὸ δρόμο πὸν ὀδηγεῖ στοῦ θάνατο
 γιὰτὶ πιστεύει πὸς ὁ ἴδιος δρόμος ὀδηγεῖ στὴ
 ζωὴ. Ὁ ἄλλος δρόμος εἶναι ἀπατηλός. Παρα-
 σύρει σὲ ἐπίφαση ζωῆς, σὲ ἠθικὸ θάνατο. Προ-
 τοῦ νὰ περάσῃ τὸ τελευταῖο σύνορο μένει ἡ τε-
 λευταία πράξη. Ὁ ἀγωνιστὴς θὰ κόψῃ συμ-
 βολικὰ τὸν τελευταῖο δεσμὸ πὸν συνδέει μὲ τὴ
 ζωὴ καὶ στερωμένος πὰ ἀπὸ κάθε τι, ἐλεύθε-
 ρος ἀπὸ κάθε τι, θὰ βαδίσει. Δὲ διερωτᾶται,
 δὲν ἀμφιβάλλει, δὲν ἐλπίζει. Εἶναι βέβαιος.
 Ὁ ποιητὴς τὸν παρακολουθεῖ ἀπὸ τὸ ψηλὸ πα-

ρατηρητήριό του καὶ σοβαρὸς χαράσσει τὶς
 τελευταῖες γραμμές, θέτει τὶς τελευταῖες πινε-
 λιές καὶ ἤρεμα κοιτάζει ὅ,τι λαχταροῦσε νὰ δῇ
 σ' ὅλη τὴ ζωὴ του, τὴν εἰκόνα τοῦ ἀγωνιστοῦ
 πὸν νὰ μπορῇ στοχαστικὰ νὰ λατρεύῃ.

Καὶ βλέπω πέρα τὰ παιδιὰ καὶ τὲς ἀντρο-
 γυναικὲς
 γύρω στὴ φλόγα π' ἀναψαν καὶ θλιβερὰ τὴ
 θρέψαν
 μ' ἀγαπημένα πράματα καὶ μὲ σεμνὰ κρε-
 βάτια
 ἀκίνητες, ἀστέναχτες, δίχως νὰ ρίξουν δάκρυ
 καὶ ἀγγίζει ἡ σπῖθα τὰ μαλιὰ καὶ τὰ λυω-
 μένα ρούχα.
 Γρήγορα στάχτη νὰ φανῆς οἱ φούχτες νὰ γιο-
 μίσουν.
 Εἶν' ἔτοιμα στὴν ἄσπρονδη πλημμύρα τῶν ἀρ-
 μάτων
 δρόμο νὰ σχίσουν τὰ σπαθιά κι' ἐλεύθεροι
 νὰ μείνουν
 ἐκεῖθε μὲ τοὺς ἀδελφοὺς καὶ δῶθε μὲ τὸ Χάρο.

Ἡ εἰκόνα εἶναι πὰ ὀλοκληρωμένη.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΣΤΥΜΦΑΛΙΔΕΣ ΟΡΝΙΘΕΣ

Σταυρώσαμε τὰ οὐδέτερα μας χέρια
 καὶ κυτάζαμε τὸν Ἡρακλῆ
 νὰ τοξεύῃ ἀδιάκοπα τὶς Στυμφαλίδες ὄρνιθες.
 Ψυχροὶ ὑπολογιστὲς
 στοιχηματίζαμε τὴν κάθε σαϊτιά του,
 στοιχηματίζαμε τὸ τελικὸ ἀποτέλεσμα.

Ἐνα - ἕνα τὰ βρωμερὰ πουλιὰ
 στρώνονται κατὰ γῆς νεκρά·
 ὁ κάμπος τῆς Στυμφαλίας ἀνοίγει τὰ πλεμόνια του
 καὶ ρουφᾷ τὴ λευτεριά.
 Κι ἐμεῖς παρακολουθοῦμε μ' ἐμβροίθεια
 καθισμένοι στοῦ ψηλὸ βράχο τῆς ἀδιαφορίας.
 Πότε - πότε κινοῦμε τὰ χέρια μὲ συγκατάβαση
 σ' ἕνα χλιαρὸ χειρακρότημα.
 Κι οὔτε πὸν νοιαστήκαμε νὰ πάrouμε γιὰ λίγο
 τὰ κύμβαλα ἀπὸ τὸν Ἰόλαο
 νὰ δώσουμε ἕνα χέρι στὸν Ἡρακλῆ.
 Καὶ τὸ χειρότερο, ὁ Ἡρακλῆς εἶν' ἀπὸ τὴ Θήβα
 κι ἐμεῖς ἀπὸ τὴ Στυμφαλία.

ΤΙΤΟΣ ΜΠΑΤΗΣ

Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗ: Θηλασμός (1961) (λάδι)

Η ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ ΤΟΥ Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗ ΣΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Τὰ ἐγκαινία τῆς ἀναδρομικῆς ἐκθέσης τῶν ἔργων τοῦ ζωγράφου Α. Διαμαντῆ στὴν Ἀθήνα, ποὺ διοργάνωσε ἡ Ἑλληνικὴ Πρεσβεία τῆς Κύπρου, ἔγιναν στὶς αἴθουσες τοῦ «Ζυγοῦ» τὸ ἔραδον τῆς 7 Ἀπριλίου 1962. Παρέστησαν Διευθυντὲς τοῦ Ὑπουργείου Ἐξωτερικῶν, καλλιτέχνες, τεχνοκритικοί, φιλότεχνοι καὶ πλῆθος ἀθηναϊκοῦ κοινοῦ.

Ἐξεῖνο ποὺ χαρακτηρίζει τὸ ἔργο τοῦ Διαμαντῆ μέσα σ' αὐτὰ τὰ 30 χρόνια τῆς δου-

λειᾶς του, εἶναι ἡ ἐνότητα τῆς ἔκφρασης καὶ ἡ ἀπλότητα τοῦ σχεδίου μετὰ τὴν ἀφαιρετικὴ τάση τῆς λεπτομέρειας, ἡ καλὴ δομὴ καὶ οἱ συνθετικὲς ἐπιτεύξεις κάθε πίνακα, μαζί μετὰ τὸ χροῶμα, ποὺ παίζει βασικὸ ρόλο στὸ χτίσιμο τῶν μορφῶν του. Οἱ ἀρετὲς αὐτὲς βρῖσκονται σ' ὅλα τὰ ἔργα του, ἀπὸ τοὺς πρώτους πίνακες τοῦ 1931 ἴσαμε τοὺς τελευταίους τοῦ 1961.

Οἱ ἐμπνεύσεις του εἶναι ὅλες παρμένες ἀπὸ τὴν Κύπρο, εἴτε τοπία ζωγραφίζει, εἴτε πρόσ-

Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗ: Μορφές (1960—61) (λάδι)

ωπα, αλλά — κι αυτό είναι το μεγαλύτερο προσόν του — ποτέ δε ξεπέφτει στη θεματογραφία ή τη φιλολογία, που θα ήτανε ένα επικίνδυνο γλιστρημα σ' ένα ζωγράφο με λιγότερα εφόδια από τον Διαμαντή. Και το γλιστρημα αυτό στη γραφική θεματογραφία, το είδαμε σέ μερικά από τὰ έργα τῆς τελευταίας ομαδικῆς ἐκθεσῆς Κυπρίων ζωγράφων πού ἔγινε στήν Ἀθήνα. Κι ὁ Διαμαντῆς ζωγραφίζει χωρικούς, πανηγύρια, ἀνθρώπους στὰ καφενεῖα καί τὰ παρόμοια, χωρὶς ὅμως τὸ θέμα νὰ τὸν παρασύρει νὰ κάνει Κυπριακὴ ἠθογραφία. Κάνει ζωγραφικὴ καὶ μόνο ζωγραφικὴ. Τὸ θέμα εἶναι μονάχα μιὰ νύξη, εἶναι ἓνα πρῶτο σπέρμα γιὰ νὰ δημιουργηθῇ τὸ ζωγραφικὸ ἔργο. Ἀπ' ἐκεῖ καὶ πέρα, τὸ θέμα δὲν τὸν ἐνδιαφέρει παρὰ σὰν ἔκφραση, δηλαδὴ σὰ φόρμα καὶ σὰ χρῶμα. Αὐτὰ τὰ δυὸ θὰ δημιουργήσουν τὴ συνθετικὴ μορφή τοῦ πίνακα.

Εἴπαμε παραπάνω γιὰ τὴν ἐνότητα τῆς ἔκφρασης σ' ὅλα τὰ ἔργα τοῦ Διαμαντῆ, ἀπὸ τὰ πιὸ παλιὰ ἴσαμε τὰ πιὸ καινούργια. Θὰ θέλαμε νὰ προσθέσουμε ὅτι στὰ τελευταῖα του, ἢ ἔκφραση αὐτὴ τονίζεται πιὸ πολὺ μὲ πιὸ ἔντονο χρῶμα ἀπὸ πρῖν. Τὰ βασικὰ χρώματα, τὰ μπλέ, τὰ κόκκινα καὶ τὰ κίτρινα, μπαίνουν στὸν πίνακα πιὸ καθαρά, πιὸ ζωηρά, πιὸ ἀμυγῆ. Αὐτὸ δίνει ζωντάνια καὶ παλμὸ στὸ ἔργο («Δύσκολα Χρόνια», «Στὰ Σκαλοπάτια», «Τὸ Κίτρινο φουστάνι», «Θηλασμός» κ.ἄ.).

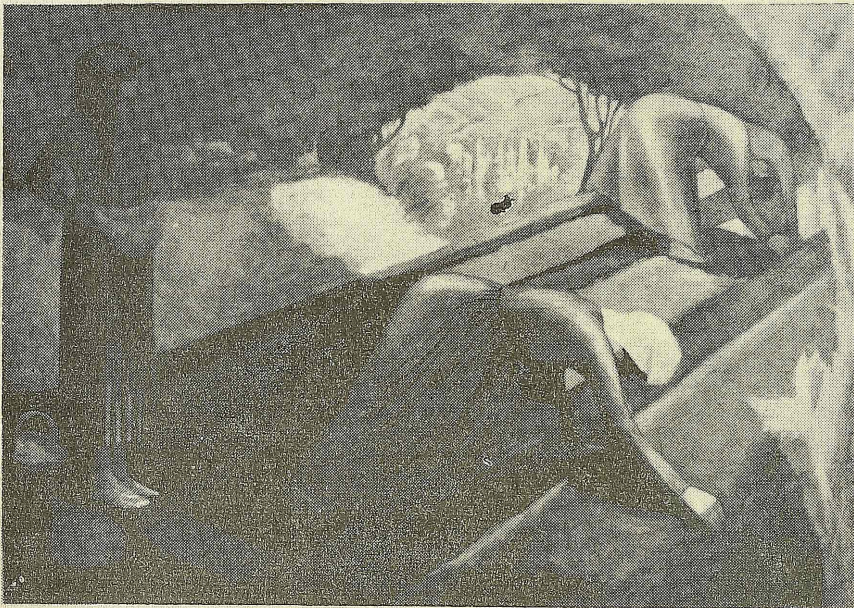
Στὰ πιὸ παλιὰ ἔργα του, τὸ χρῶμα εἶναι πὸ συγκρατημένο, πιὸ λιτό. Ἐκεῖ τὸ σχέδιο

εἶναι πὸν παίζει τὸν πρωτεύοντα ρόλο, ἓνα σχέδιο ἀπλό, μὲ πολλὴ ἀφαίρεση τῆς λεπτομέρειας, ἀλλὰ στέρεο, δεμένο γερὰ μὲ τὴν ἀρχιτεκτονικὴ τοῦ πίνακα σ' ἓνα ἐνιαῖο σύνολο. («Κοπέλλα μὲ τὶς Παπαρουνές», «στὸ Πανηγύρι τοῦ Ἀρακα» κ.ἄ.).

Οἱ ἀρετὲς αὐτῆς τοῦ Διαμαντῆ, φαίνονται ἐκδηλὰ στὸ μνημειῶδες μεγάλο ἔργο «Φυτεύτριες» (τοῦ 1932—33). Ἐκεῖ τὸ χρῶμα παίζει δευτερεύοντα ρόλο, μὲ τὸ λιτὸ σχέδιο σὰν κύρια βασικὴ ἐπιδίωξη. Ἡ καταπληκτικὴ ἐνταση τῆς κίνησης στὶς συμμμένες γυναῖκες, βρίσκεται σὲ ἀντιπαράβολη κι ἀντίθεση μὲ τὴν ἀπόλυτὴ ἀκίνησι τῆς ἄλλης ὄρθιας μορφῆς καὶ μὲ τὰ διαγώνια αἰλάρια τοῦ χωραφιοῦ. Ἔτσι, ἔχουμε στὸν πίνακα τρεῖς κύριους βασικούς ἄξονες: ὀριζόντιο, κάθετο, διαγώνιο, πὸν μαζὶ μὲ τὴν ἀπλὴ πτυχολογία τῶν φουστάνιων, δένεται ἢ σύνθεση μὲ τὸ ξέφωτο τοῦ βάθους καὶ σχηματίζει μιὰ καμπύλη. Ὅλα εἶναι δοσμένα μὲ μιὰ χαμηλὴ τονικότητα καὶ κάνουν τὸ ἔργο νάβει ἀπὸ τὰ ὠραιότερα τῆς Ἐκθεσῆς.

Ὁλόκληρο τὸ ζωγραφικὸ ἔργο τοῦ Διαμαντῆ εἶναι γνήσιο κι ἀληθινό, γιὰτὶ πηγάζει ἀπὸ πραγματικὴ συγκίνηση. Αὐτὸς εἶναι ὁ λόγος, πὸν ἢ δουλειὰ του ἄρεσε ἐδῶ καὶ στοὺς ζωγράφους τῆς παράδοσης καὶ στοὺς ζωγράφους τῆς ἀνεκκομικῆς τέχνης. Ὁ Διαμαντῆς δὲν ἀνήκει σὲ καμιά ἀπὸ τὶς δυὸ κατηγορίες. Εἶναι αὐτὸς πὸν εἶναι: ξεχωριστὸς κι ἀληθινὸς μὲ τὸν ἑαυτὸ του.

ΤΑΚΗΣ ΦΡΑΓΚΟΥΔΗΣ

Α. ΔΙΑΜΑΝΤΗΣ: Φυτεύτριες (λάδι)

ΑΝΑΜΝΗΣΕΙΣ

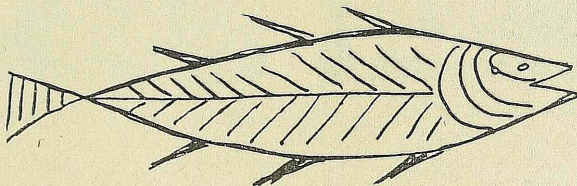
Στὰ ἐφηβικά μου χρόνια
δὲν ἤμουνα ποτέ
γιατί δὲ βροῖχα τόπο νὰ τὰ ζήσω
γιατί κανείς δὲν εἶχε χρόνο
νὰ τὰ δῆ.

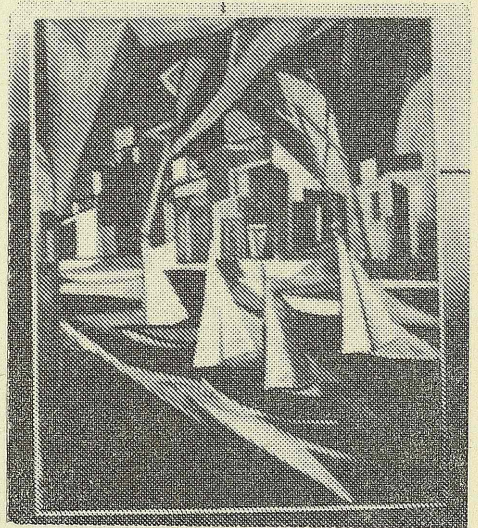
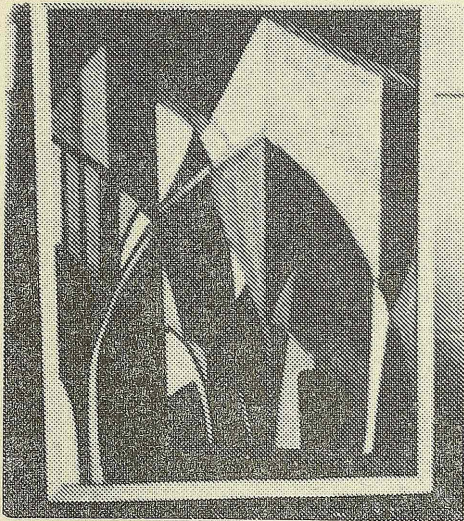
Γιατί δὲ μέτρησες τοὺς διψασμένους
πρὶν πῆς στὴ βρούση νὰ στερέψη;
Οἱ κόσμοι ζοῦν μὲ ἥλιους καὶ νερά.
Οἱ κόσμοι πεθαίνουν μὲ ἥλιους καὶ νερά.
Καὶ τὰ Φθινόπωρα πὺν πέρασαν
δὲν ἀνθισαν.

Τότε πὺν βαδίσαμε μαζί
θυμᾶσαι
κι εἶχες τὸν κόσμο κλεισμένο στὰ μάτια σου
ὁ δρόμος μας ἦταν ξάστερος
κι ἀουτίδωτες οἱ καρδιές μας.
Στοῦ δρόμου τοῦ πρώτου τὴ σκέψη
πὺν δὲν ξαναπατήθηκε
ἀπὸ τότε
πὺν βαδίσαμε μαζί.

Τὸ σπίτι πὺν γεννήθηκα
δὲν τόμαθα ποτέ.
Οὔτε καὶ τοῦ χωριοῦ μου τοὺς δρόμους
ποῦναι ὄλο σκόνη
ἴδιοι
χρόνια.
Δὲν πῆρα σκέψη μέσα ἀπὸ τὰ μάτια σου
γιατί ἦταν πάντα σφαλιστὰ
οὔτε ἀπ' τὸ στόμα σου ψυχὴ
γιατί ἦτανε βαθειὰ βαλμένη.
Ὅμορφα μνημεῖα
κάτω ἀπ' τὴν ἀδιάκοπη μανία τῆς λήθης.
Μιὰ πέτρα
διαχωριστικὴ γραμμὴ
τοῦ ἑαυτοῦ μας
κι ἕνας Θεὸς γιὰ τὸν καθένα μας.

ΜΥΡΙΑΝΘΗ ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ

ΒΕΡΑΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ: Τρεις συνθέσεις (λάδια)

Κ Α Θ Ε Μ Η Ν Α

ΠΝΕΥΜΑ ΚΑΙ ΖΩΗ

Ο ΠΡΥΤΑΝΙΣ ΚΑΙ ΟΙ ΣΥΓΚΛΗΤΙΚΟΙ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΑΘΗΝΩΝ ΕΝ ΚΥΠΡΩ

Ἡ προσκλήσει τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτικῆς Συνελεύσεως πραγματοποιηθεῖσα πρό τινος χρόνου ἀφίξεις καὶ ὀλιγοήμερος διαμονὴ τοῦ Πρυτάνεως καὶ τῶν μελῶν τῆς Πανεπιστημιακῆς Συγκλήτου Ἀθηνῶν ἐν Κύπρῳ ὑπῆρξε δι' ἡμᾶς κεφαλαιώδους σημασίας. Διὰ πρώτην φοράν ἐγένετο ἐπίσημος ἐνταῦθα ἐπίσκεψις τῶν ἀρχῶν τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἐν ᾧ ἐξεπαιδεύθησαν χιλιάδες Κυπρίων ἐπιστημόνων. Οὕτω ἐδόθη ἡ εὐκαιρία νὰ ἀπονεμηθῶσιν ἐπίσημος ὑπὸ τῆς Ἑλληνικῆς Κοινοτικῆς Συνελεύσεως, τῆς ἀρχῆς τῆς διαχειριζομένης τὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ τὰ πολιτιστικὰ πράγματα τοῦ ἑλληνικοῦ Κυπριακοῦ λαοῦ, αἱ προσήκουσαι τιμαὶ πρὸς ἔκφρασιν τῆς εὐγνωμοσύνης, ἦν ἡ ὅλη Κύπρος καὶ ἰδιαίτερος οἱ ἐπιστήμονες αὐτῆς τρέφουσι πρὸς τὴν Μητέρα Τροφόν. Ἡ εὐκαιρία, ἥτις ἐδόθη οὕτω εἰς Κυρίους ἐπιστήμονας πασῶν τῶν ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν καλλιεργουμένων ἐπιστημῶν ἐκπροσωποῦντας τοὺς συναδέλφους αὐτῶν νὰ ἀπειθύνωσι πρὸς τοὺς τιμομένους ἐγκάθιδιον χαιρετισμόν, ὑπῆρξε μοναδική. Οἱ λόγοι οὗτοι δὲν ἦσαν λόγοι τυπικοί, ἀλλὰ προήρχοντο ἐκ τῆς βαθειᾶς συναισθήσεως τῆς ἀνάγκης ἀποτίσεως ἐλαχίστου φόρου τιμῆς καὶ ἔκφρασεως αἰδίου εὐγνωμοσύνης πρὸς τὸ γεγαρόν Ἰδρυμα τὸ ἐκπροσωπούμενον ὑπὸ τῶν Πανεπιστημιακῶν ἀρχῶν.

Τοιᾷ ὑπῆρξε παρὰ τὰ ἀνωτέρω ἡ σημασία τῆς ἐπισκέψεως ταύτης. Εἶναι πρῶτον αὕτη ἐθνική. Διότι τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν δὲν ὑπῆρξε μόνον ὁ φωτοδότης φάρος ὁ σκορπίσας τὰ νάματα τῆς ἐπιστήμης καὶ γαλουχήσας διὰ τῆς σοφίας καὶ τῆς παιδείας τοὺς εἰς αὐτὸ φοιτήσαντας νεαροὺς Κυπριακοὺς βλαστούς, οἵτινες ἐν συνεχείᾳ μετέδωσαν τὰ φῶτα εἰς τὴν μικρὰν αὐτῶν πατρίδα, ἀλλ' ὑπῆρξε τὸ κέντρον ἑθνικοῦ ἀναβαπτισμού τῆς Κυπριακῆς νεολαίας, ἥτις ἔστερεώθη διὰ τῆς ἐν τούτῳ ἐθνικῆς διδασκαλίας εἰς τὴν πίστιν καὶ ἀφοσίωσιν αὐτῆς πρὸς τὴν μητέρα Ἑλλάδα. Ἡ ἐθνικὴ αὕτη προσφορά τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, ἄμεσος καὶ ἔμμεσος, πρὸς τὴν Κύπρον ὑπῆρξεν ἀνυπολόγιστος. Ὡς τοιαύτην δὲ ἠσθάνθησαν οἱ ἐπιστήμονες τῆς νῆσου καί, δυνάμεθα νὰ εἰπομεν, ὀλόκληρος ἡ Κύπρος τὴν τοιαύτην ἐπίσκεψιν, ἥτοι ὡς φέρουσαν τὴν ἐθνικὴν πνοὴν

ἐκ τοῦ ἑθνικοῦ κέντρον πρὸς τὴν ἀνεξάρτητον μὲν πλέον ὡς «Κυπριακὴν Δημοκρατίαν» Κύπρον, ἀλλὰ ποθοῦσαν τὴν ἐθνικὴν ἐνότητα μετὰ τῆς Μητρὸς αὐτῆς Πατρίδος.

Ἡ δευτέρα σημασία τῆς ἐπισκέψεως ὑπῆρξε πολιτιστική. Μετὰ τὴν ἀνακρίψιν τῆς Κύπρου εἰς ἀνεξάρτητον κράτος ἐκηρύχθη ὑφ' ἡμῶν ὅτι ἐπιβάλλεται ἡ ἀνάπτυξις καὶ σύσφιξις περαιτέρω πολιτιστικῶν καὶ ἐιδικότερον πνευματικῶν πρὸς τὸ ἑθνικὸν καὶ πνευματικὸν κέντρον δεσμῶν. Ἡ Ἀκρόπολις τῶν Ἀθηνῶν παραμένει καὶ πάλιν ὡς ὁ πολιτικὸς ἡμῶν ἀστήρ. Ἡ ἄσκησις τῆς τοιαύτης πολιτικῆς ἀποτελεῖ ἐθνικὸν ἡμῶν καθήκον. Ἡ Κύπρος δὲν δύναται νὰ ζῆσῃ μόνη ἄνευ τῆς συνδέσεως αὐτῆς πρὸς τὸν ἑθνικὸν κορμόν. Ἄλλως θὰ φρυζώσῃ. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ συνεχῶς ἐντεῦθεν καταβαλλομένη προσπάθεια, ὅπως περιότεροι ἐξ Ἑλλάδος κορυφαῖοι ἐπιστήμονες καὶ πνευματικοὶ ἄνθρωποι ἐπισκέπτονται τὴν Κύπρον καὶ μεταφέρωσιν οὐ μόνον τὰ φῶτα αὐτῶν ἐδῶ, ἀλλὰ καὶ διατηρῶσι ζῶσαν πάντοτε τὴν πίστιν εἰς τὰς ἑλληνικὰς ἀξίας.

Τρίτη καὶ οὐχὶ μικροτέρας σημασίας ὑπῆρξεν αὕτη αὕτη ἡ πνευματικὴ προσφορά τῶν διακεκριμένων ἐπισκεπτῶν. Κατὰ τὰς ἐλαχίστας ἡμέρας τῆς ἐν Κύπρῳ διαμονῆς αὐτῶν εἶχομεν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀκούσωμεν ἐπιστημονικὰς διαλέξεις δοθείσας ὑπὸ τοῦ Πρυτάνεως καὶ τριῶν συγκλητικῶν ἐπὶ λίαν ἐνδιαφερόντων θεμάτων. Ἐκκλησία, θετικὰ ἐπιστήμια καὶ ἱατρικὴ ἦσαν αἱ πηγαί, ἐξ ὧν ἠντλήθησαν τὰ θέματα τῶν διαλέξεων τούτων. Ἡ διαπραγματεύσις αὐτῶν ὑπῆρξεν ἀρίστη, ἡ δ' ἐπίδρασις ἐπὶ τοὺς ἀκροατὰς μεγίστη. Ἦτο αὕτη προσφορά δεικνύουσα τὸ ὕψος τῆς ἐπιστημονικῆς καλλιεργείας ἐν Ἑλλάδι τῆς τιμώσης τὴν Μητέρα Πατρίδα, ἥτις εἰς τὸν τομέα τῆς ἐπιστημονικῆς καταρτίσεως καὶ ἐρεῦνης δὲν ὑστερεῖ ἄλλων χωρῶν. Διὰ τοῦτο καὶ πλείστοι καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν καὶ Θεσσαλονίκης εἴτε διδάσκουσι παραλλήλως εἰς εὐρωπαϊκὰ καὶ ἄλλα ξένα πανεπιστήμια περιοδικῶς, εἴτε καλοῦνται, ἵνα δώσωσι διαλέξεις εἰς τὰς χώρας τῆς Εὐρώπης καὶ τῆς Ἀμερικῆς. Τοῦτο κατέστη σήμερον σύνθημα φαινόμενον. Ἐπὶ τῇ εὐκαιρίᾳ ταύτῃ θὰ ἐπεθύμουν νὰ τονίσω, πόσῃ ἐθνικῇ διὰ τοῦτο ὑπερηφάνειαν αἰσθάνεται πᾶς Ἕλληνας, εἴτε πρόκειται περὶ τῆς τοποθετήσεως τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων ἐν τῷ διεθνῇ ἐπιστημονικῷ κόσμῳ, εἴτε τῶν Ἑλλήνων λογοτεχνῶν, καλλιτεχνῶν καὶ μουσικῶν. Ἡ ἑλληνικὴ πολιτιστικὴ ἐν γένει πρὸδος καὶ παραγωγή κατακλύζουσι σήμερον τὸν διεθνή κόσμον καὶ τιμῶνται τὰ μέγιστα παρ' αὐτῶν.

Τελευταίαν θά ἤθελον νά προσθέσω τὴν ἐκπαιδευτικὴν σημασίαν τῆς ἐπισκέψεως. Παρὰ τὴν ἔλλειψιν χρόνου διαθεσίμου οἱ εὐπαιδευτοὶ ἐπισκέπτα ἡμῶν εὗρον τὸν καιρὸν νά συζητήσωσι μεθ' ἡμῶν σοβαρώτατα θέματα ἀναφερόμενα εἰς τὴν φοίτησιν τῶν Κυπρίων φοιτητῶν εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Ἐπεκράτησε ταύτῃ ἀντιλήψεων καὶ ὁμοφωνία ἀλόφων, αἵτινες ἀποβλέπουσιν εἰς τὸ νά καταστήσωσι τὰ ἀποτελέσματα τῶν σπουδῶν τῶν Κυπρίων περισσότερον ἐπωφελεῖ δι' αὐτοὺς καὶ διὰ τὴν νῆσον ὁλόκληρον.

Ὅπως ἀντιλαμβάνομεθα, πάντες ἀπῆλθον ἐκ Κύπρου ἀποκομίζοντες ἀρίστας ἐντυπώσεις καὶ συναισθήματα. Εὐχόμεθα, ὅπως ἡ γενομένη αὕτη ἀρχὴ ἐπισήμων ἐπισκέψεων εὐρῆ καὶ ἐν τῷ μέλλοντι τὴν συνέχισιν αὐτῆς ἐπ' ἀγαθῷ τόσον τῆς Μητρὸς Πατρίδος ὅσον καὶ τῆς πιστῆς θυγατρὸς αὐτῆς Κύπρου.

Δρ Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΙΣ

ΜΕΓΑΛΑ ΠΕΝΘΗ

ΜΑΝΩΛΗΣ ΚΑΛΟΜΟΙΡΗΣ

Ὁ Συνθέτης ποῦ τραγούδησε
τὴν Ἑλληνικὴ Φυλὴ

Στις 3 τοῦ Ἀπριλίου ἔσθυσε στὸ νοσηλευτικὸ τοῦ μετοχικοῦ ταμείου στρατοῦ ὁ ἐθνικὸς μουσουργός, ἀκαδημαϊκὸς Μανώλης Καλομοίρης.

Ὅσες φορὲς ἡ πέννα τούτη καταπάστηκε νὰ γράφῃ γιὰ τὸν Πατριάρχη τῆς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς ἔγραψε χαρούμενη, σχόλια γιὰ τὸ μεγάλο ἐθνικὸ ἔργο του, ἢ περιέγραψε ὄρες εὐτυχιωμένης συναναστοφῆς, ἢ ταξιδιῶν ποῦ, ἀλλοίμονο, θά μείνουν πλέον προσφιλεῖς ἀναμνήσεις.

Σήμερα ἡ ἴδια τούτη πέννα δακρύβροχτῆ ἔρχεται νὰ χαράξῃ τὰ λίγα αὐτὰ λόγια ποῦ τῆς ὑπαγορεύουν ἡ ψυχὴ καὶ ἡ καρδιὰ γονατισμένες ἀπὸ τὴ θλίψη γιὰ τὸ χαμὸ τοῦ μεγάλου τέκνου τῆς πατρίδας μας. Τῆς πατρίδας ποῦ σὲ ὅλα τὰ ἔργα του τραγούδησε: τίς χαρὲς καὶ τίς λύπες, τοὺς καημοὺς καὶ τίς ἀπογοητεύσεις, τοὺς παλμοὺς καὶ τίς ἐλπίδες, τίς ἡμέρες τῆς δόξας ἀλλὰ καὶ τίς ἡμέρες τῆς δυστυχίας τῆς.

Κι' ὅμως ἀπὸ τίς 3 τοῦ Ἀπριλίου ὁ γλυκὸς λυράρης τῆς ρομιοσύνης ἔπαυε νὰ ζῆ. Ἐφυγε ὁ ἐθνικὸς μας μουσουργὸς μετ' ἡ μεγάλης ψυχῆ καὶ τὴν ἀπέραντ' καρδιά. Ἐφυγε ὁ ἐθνικὸς μουσουργός. Σὲ ποῖον ἀληθινὰ ταιριάζει καλύτερα αὐτὸ τὸ ἐπίθετο; «Δὲν ξεκινάει κανεὶς μετ' ἡν πρόθεση νὰ γίνῃ ἐθνικός. Τὸ ἐθνικὸς δὲν παραγγέλλεται. Κι ἐγὼ οὐδέποτε ἐπέδιωξα αὐτὸν τὸν τίτλο» μοῦ ἔγραψε τώρα τελευταία ὁ σεβάσιμος γέροντας. «Ἀλλὰ τὰ πράγματα ἦσαν ἔτσι ὥστε ἐγὼ νὰ τραγουδήσω κάθε ἐπιτυχία καὶ κάθε συμφορὰ τοῦ ἔθνους. Βρέθηκα στὴν Πόλη μετ' ὸν Κωνσταντῖνο. Ἐπαιξαν τὴν Συμφωνία τῆς λεβεντιάς

μοῦ στὰ ἐπινίκια στὸ Ὁδεῖον Ἡρώδου τοῦ Ἀπτικοῦ παρόντων τοῦ Βενιζέλου καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Καὶ μετὰ συνέχεια τραγούδησα ὅλες τίς στιγμὲς τοῦ ἔθνους. Ἐγίνα ὁ Ἐθνικός». Ἀληθινὰ στὰ τελευταία 50 χρόνια τὸ ὄνομά του εἶναι ἀρρηκτα συνδεδεμένο μετὰ κάθε λογῆς καλλιτεχνικῆ καὶ πνευματικῆ ζωῆ τῆς Ἑλλάδος. Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ποῦ πρωτοπάτησε τὸ πόδι του στὴν Ἀθήνα στὰ 1908 ὡς τὴ στιγμὴ ποῦ ἄφισε τὴν τελευταία του πνοή, ἡ ζωὴ του ἦτανε ἕνας διαρκὴς ἀγώνας. Ὅλη ἡ σκέψη του καὶ ὅλη ἡ καρδιὰ του ἦτανε δοσμένη στὴ μεγάλη πατρίδα ποῦ ἔκλεισε ὁλόκληρη μέσα στὴ ψυχὴ του καὶ τραγούδησε σὲ ὅλα τὰ ἔργα του. Ἡ παρουσία του ἦτανε παντοῦ, σὲ κάθε κλάδο τῆς μουσικῆς ζωῆς εἴτε αὐτὴ ἦτανε καθαρὴ μουσικὴ δημιουργία, εἴτε ἐκπαίδευση, εἴτε ὀργάνωση, εἴτε διοίκηση.

Ἦταν γεννημένος ἡγέτης μετὰ καθάριο μυαλὸ καὶ τίμα σκέψη. Πρὸ παντός ἦτανε ὁ ΑΝΘΡΩΠΟΣ Ὁ ἄνθρωπος ποῦ δὲν ἀρνήθηκε ποτὲ σὲ κανένα τὴ βοήθειά του εἴτε ὕλική εἴτε ἠθική. Ἦξερε νὰ ὑποστηρίξῃ μετὰ παρρησία ὅ,τι ἐνόμιζε δίκαιο καὶ ὀρθὸ καὶ ἤξερε ν' ἀγωνιστῆ ὡς τὸ τέλος γιὰ νὰ τὸ ἐπιτύχῃ. Δὲν τὸν ἐτρόμαξε ποτὲ ὁ ἀγώνας, ἄλλωστε ἡ ζωὴ του ὑπῆρξε ἕνας συνεχὴς ἀγώνας γιὰ τὴν ἐπικράτηση τοῦ μεγάλου ἰδανικοῦ ποῦ τὸν φλογίζε ὁλόκληρο καὶ ποῦ κατώρθωσε ν' ἀνάψῃ καὶ στὰ στήθη τῆς μεταγενέστερης γενιάς. Οἱ στίχοι τοῦ καπετάν Λύρα φανεροῦν ἀπόλυτα τὸ ἰδανικὸ του, ποῦ τὸν συνέπαινε ὁλόκληρο, καὶ τὸν ἀκράτητο ἐνθουσιασμό του γιὰ τὴν δημιουργία μιᾶς Ἑλληνικῆς Μουσικῆς Σχολῆς.

Κι' ἐζήτησε λεβέντης Καπετάνιος

νὰ πάρῃ τὸ στρατὶ, στρατὶ,
στρατὶ τὸ μονοπάτι
ποῦ βγάζει ἀγνάτια στὶς ψηλὲς κορφές
ὅπου ποὐλὶ δὲν φτέρωσε
καὶ ἄνθρωπος δὲν ματάειδε.
Ἐνα δικὸ του λάλημα
νὰ σκούξῃ ἀπὸ κεὶ πάνω
ποῦ ν' ἀντηχῆσουν τὰ βουνὰ
καὶ νὰ τὸ ποῦν οἱ κάμποι
μετ' ἡς φλογέρας τὸν ἀχὸ
μετ' ἡς ζουρνῆς τὴ χάρη.

Ἐνα δικὸ του λάλημα! Αὐτὸ εἶναι! τὸ ἔσκουξε ἀπὸ κεὶ πάνω στὴ κορυφὴ ὁ Καλομοίρης καὶ ἀντήχησε πέρα γιὰ πέρα στοὺς κάμπους καὶ στὰ βουνά, σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα. Ἐσκουξε τὸ λάλημά του ὁ πρωτομάστορας τῆς ἑλληνικῆς μουσικῆς καὶ κατάφερε νὰ τὸ περάσῃ στὶς καρδιὰς καὶ τίς ψυχὰς τῶν μεταγενέστερων μουσικῶν, ποῦ ἀκολούθησαν τὰ ὀριστικὰ τὰ ἀχνάρια τοῦ Μεγάλου πατέρα του.

Καὶ γιὰ τὴν Κύπρο; Τί στάθηκε γιὰ τὴν Κύπρο ὁ Μανώλης Καλομοίρης; Τὴν Κύπρο ποῦ ἀγαποῦσε σὰν δευτέρη του πατρίδα;

Ὅσοι τὸν γνώρισαν ἀπὸ κοντὰ καὶ κουβέντιασαν μαζί του αἰσθάνθηκαν τὴν ἀπεράντη ἀγάπη ποῦ ἔκλειε στὴ ψυχὴ του γιὰ τοῦτο τὸ

πολύπαθο νησί. Ἐπὶ 15 δλόκληρα χρόνια, ἀφ' ὅτου συνέδεσε τὸ ὄνομά του μὲ τὴ μουσικὴ κίνησή μας, δὲν ἔπαυε οὔτε στιγμή νὰ μᾶς περιβάλλῃ μὲ τὴ στοργή του. Ἀζόμη καὶ θταν ὁ ἀπελευθερωτικὸς μας ἀγῶνας φούντωνε, αὐτὸς ἔξακολουθοῦσε (μόνος αὐτὸς καὶ οὐδεὶς ἄλλος) νὰ παρενοίσκεται στὶς ἐξετάσεις μας ἐνῶ οἱ βόμβες ἔσκαζαν ἐδῶ κι' ἐκεῖ γύρω του. Καὶ κατὰ τὴν παραμονὴ του ἐδῶ στόλιζε πάντοτε ἀκούραστα ὅλες τὶς καλλιτεχνικὲς καὶ πνευματικὲς ἐκδηλώσεις μὲ τὴ σεβάσμα καὶ γαλήνια παρουσία του. Καὶ τὸ σπῖτι του στὴν Ἀθήνα μῆπως δὲν ἦταν ἐντενκτῆριο ὅλων τῶν Κυπρίων σπουδαστῶν τῆς μουσικῆς! Δώδεκα μέρες πρὶν τὸ θάνατό του καὶ πρὶν τὴν μοιραία ἐβδομάδα ὅπου μῆκε στὸ νοσοκομεῖο — γιὰ νὰ μὴ ξαναβῆ παρὰ νεκρὸς — ἔδωσε Κυπριακὴ ἀπογευματινὴ στὸ σπῖτι του γιὰ τὰ «Κυπριωτάκια» τοῦ Ὁδείου καὶ τὸν Κύπριο τραγουδιστὴ Τζὼν Μοδινοῦ.

Ὅμως στὶς 3 τοῦ Ἀπρίλη ὁ μεγάλος φίλος τῆς Κύπρου ἔκλεισε γιὰ πάντα τὰ μάτια. Καὶ ἡ ἑλληνικὴ γῆ πὸν τόσο ἀγάπησε ἐτοιμάσθηκε νὰ δεχθῆ γιὰ πάντα ἕνα ἀπὸ τὰ μεγαλύτερα τέκνα τῆς. Γιὰ τὸ Ἐκατομῆρας μαζί μὲ τὸν Παλαμᾶ καὶ τὸν Βενιζέλο ἀποτελοῦν τὴν μεγαλύτερη πολιτικὴ - πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ τριάδα τῆς νεώτερης ἱστορίας.

Ἡ κηδεῖα τοῦ ἔγινε μεγαλόπρεπη, ὅπως ταίριαζε, στὸν Μητροπολιτικὸν ναὸν τῶν Ἀθηνῶν στὶς 4 τοῦ Ἀπρίλη ἡμέραν Τετάρτη στὶς 4 τὸ ἀπόγευμα. Χιλιάδες κόσμου παρήλασαν μπροστὰ στὸ φέρετρό του πὸν ἔξετέθη σὲ λαϊκὸ προσκύνημα καὶ ἔδωσαν τὸ ὕστατον χαῖρε στὸ μεγάλο δάσκαλο. Τὰ νεκρώσιμα ἔψαλλε ἡ χορωδία τοῦ ναοῦ ἐνισχυμένη ἀπὸ τὴ χορωδία τῆς Λυρικῆς Σκηνῆς. Τὸν ἀπόστολο εἶπε ὁ ἀγαπητὸς μαθητὴς του Κώστας Πασαλῆς (τόσα πῶτος βαρύντονος στὴν ὄπερα τῆς Βιέννης). Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν προέστη τῆς κηδεῖας. Ὁ Ἀντιπρόεδρος τῆς Κυβερνήσεως, ἐκπρόσωποι τῆς ἀντιπολιτεύσεως, ὁ Δήμαρχος Ἀθηνῶν, ὁ ἀρχηγὸς τοῦ Στρατιωτικοῦ Οἴκου τοῦ Βασιλέως, ἐκπρόσωποι τῆς Ἀκαδημίας καὶ τοῦ Πανεπιστημίου, τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, τῆς Κοιτικῆς Ὁρχήστρας, τῆς Ἐθνικῆς Λυρικῆς Σκηνῆς, τοῦ στρατοῦ καθὼς καὶ ὅλων τῶν καλλιτεχνικῶν σωματείων καὶ ὁργανώσεων, τῶν Ὁδείων καὶ μουσικῶν σχολῶν παρηκολούθησαν τὴν κηδεῖα. Ἐπικηδεῖους ἐξεφώνησαν ὁ κ. Κανελλόπουλος ἐκ μέρους τῆς Κυβερνήσεως, ὁ κ. Σολωμονίδης ἐκ μέρους τοῦ Ὑπουργείου Παιδείας, ὁ κ. Μαρινάτος ἐκ μέρους τῆς Ἀκαδημίας, ὁ κ. Χαραλαμπίδης ἐκ μέρους τοῦ Πανεπιστημίου, ὁ Ναύαρχος Γκούρας ἐκ μέρους τοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁδείου καὶ οἱ κ.κ. Εὐαγγελάτος, Βάρβογλης, Κατσέλης, Χαμουδόπουλος, Βαβαγιάννης, Γιαννουκάκης, Θάνας, Μιχαηλίδης, Καζαντζῆς καὶ αἱ κυρίαί Πανᾶ καὶ Τζίτζα.

Ἄλλὰ καὶ ἡ γράφουσα εἶχε ἐπίσης τὸ θλιβερὸν καθήκον νὰ ἀποχωρετῆ τὸν μεγάλον νεκρὸν μὲ τὰ ἀκόλουθα λόγια περίπου.

«Σοῦ φέρνω σήμερα τούτη τὴν ἐπίσημη στιγμή τὸν στενὸν χωρετισμὸ τῆς Κύπρου. Τῆς Κύπρου πὸν τόσο ἀγάπησες καὶ ἀγάλιασες δλόκληρη μέσα στὴ θαυμάσια καλλιτεχνικὴ σου ψυχῇ. Τῶν παιδιῶν τῆς Κύπρου πὸν ἐπὶ 15 χρόνια φρότισες μὲ τὰ διδάγματά σου καὶ παρακολούθησες μὲ ἀληθινὴ ἀγάπη καὶ στοργὴ πὸν μόνο μεγάλες καρδιές σαν τὴ δική σου ἦσαν ἱκανές νὰ αἰσθανθοῦν.

Μὲ τὴ ψυχῇ καὶ τὴ καρδιὰ γονατισμένες ἀπὸ τὸν πόνο μπροστὰ στὸ δρυῖνο τοῦτο φέρετρο πὸν κλείνει τὸν μεγάλο νεκρὸ σου, πολυαγαπημένε μου Δάσκαλε καὶ Πατέρα, καταθέτω στεφάνους ἐκ μέρους τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁδείου, τῶν Καθηγητῶν τοῦ Ἐθνικοῦ Ὁδείου, τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου, τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου Κύπρου καὶ τοῦ Μουσικοῦ Συλλόγου Μόσσαρτ.

Ἄιωνία σου ἡ μνήμη».

Ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ Δήμου Ἀθηνῶν καὶ ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ Στρατοῦ τὸν προέπεψαν στὴν τελευταία του κατοικία στὸ Ἀ' Νεκροταφεῖο Ἀθηνῶν.

Πάνω ἀπὸ τὸν τάφο του ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ Στρατοῦ ἔπαιξε τὸ «Ἐγνα Μόλα», στὸ τέλος τοῦ ὁποῖου ἀτέλειωτα χειροκροτήματα ἀντήχησαν σ' ὅλο τὸ νεκροταφεῖο.

Χειροκροτήματα δέκτηκε σ' ὅλη του τὴ ζωὴ ὁ τραγουδιστὴς τῆς Ἑλληνικῆς Φυλῆς καὶ τὸ Ἑλληνικὸ ἔθνος τὸν ἀπεχαιρέτησε μὲ χειροκροτήματα γιὰ τὸ τελευταῖο του ταξεῖδι.

ΛΟΥΛΟΥ ΣΥΜΕΩΝΙΔΟΥ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΙΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΟΝ ΚΟΡΥΦΑΙΟ
ΝΕΟΕΛΛΗΝΑ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ
κ. ΓΙΩΡΓΟ ΘΕΟΤΟΚΑ

Ἐρώτ.:— Στὴν μακρόχρονη πνευματικὴ σταδιοδρομίᾳ σας ὑπάρχει κανένα γεγονός πὸν νὰ σᾶς συνδέει ιδιαίτερα μὲ τὴν Κύπρο;
Ἀπάντ.:— Ἰδιαιτερο σύνδεσμο μὲ τὴν Κύπρο δὲν μοῦ δόθηκε νὰ ἔχω, ἐκτὸς ἀπὸ μερικὲς προσωπικὲς καλὲς φιλίες μὲ Κυπρίους.

Ἐρώτ.:— Ὅπως διαμορφώθηκε ἡ νέα πολιτικὴ κατάστασις στὴν Κύπρο ποὶος νομίζετε ὁ ρόλος τῶν διανοουμένων μας τόσον ἐδῶ στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὴν μεγαλόνησο;

Ἀπάντ.:— Ὁ κύριος ρόλος τῶν διανοουμένων, στὸ σημεῖο αὐτὸ, εἶναι νὰ διατηροῦν τὸν πνευματικὸ δεσμὸ ἀνάμεσα στὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Κύπρο, δεσμὸ πὸν εἶναι ἄλλοστε αἰθόρητος καὶ ὑπάρχει ἀπὸ μόνος του, ἀλλὰ πὸν δὲν πρέπει νὰ πάροουμε νὰ τὸν καλλιμεργοῦμε καὶ νὰ τὸν τονώνομε μὲ ὅλα τὰ πνευματικὰ μέσα.

Ἐρώτ.:— Μὲ τίς σημερινὲς συνθήκες στὴν Κύπρο ποῖὸ τὸ χρέος τῆς ἐπίσημης Ἑλλάδας;

Ἀπάντ.:— Μέσα στὸ πλαίσιο τῶν γενικό-

τερον εθνικῶν μας συμφερόντων, πρέπει νὰ εὐχόμεσθε καὶ νὰ βοηθοῦμε νὰ ἐπιτύχει ἡ Κυπριακὴ Πολιτεία, πού ὁποσδήποτε εἶναι στὴν οὐσία τῆς βασικὰ ἐλληνική.

Ἐρώτ.:- Πιστεύετε στοὺς φόβους πού ἐξεφράσθησαν τελευταίως, ὅτι ἡ πολιτικὴ κατάσταση στὴν Κύπρου δυνάτον νὰ ἐπηρεάσει τοὺς προαιωνίους ἀρρήκτους δεσμούς τῆς, ἐθνικούς καὶ πνευματικούς, μὲ τὴν μητέρα πατρίδα;

Ἀπάντ.:- Ὅσο εἶμαι ἱκανὸς νὰ κρίνω, δὲν βλέπω νὰ ὑπάρχουν σήμερα κίνδυνοι νὰ διακοποῦν οἱ ἐθνικοὶ καὶ πνευματικοὶ δεσμοὶ τῆς Κύπρου μὲ τὴν Ἑλλάδα.

Ἐρώτ.:- α) Κατὰ τὴν γνώμη σας ἡ σύγχρονη Κυπριακὴ λογοτεχνία παρουσιάζει τίποτε τὸ ἀξιόλογο ἔτσι πού νὰ μπορῆ νὰ πάρῃ μιὰ θέση μέσα στὴν Πανελληνία δημιουργία;

Ἀπάντ.:- α) Ἡ σημερινὴ κυπριακὴ λογοτεχνία δίνει τὴν ἐντύπωση ὅτι ἀποτελεῖ ἕνα ξεκίνημα. Νομίζω, ἀπὸ ὅ,τι βλέπουμε νὰ γίνεται, πὼς ἐπιτρέπεται νὰ ἐλπίζουμε στὸ μέλλον τῆς.

Ἐρώτ.:- β) Παρουσιάζει κανένα ιδιαίτερο γνώρισμα, κάτι δηλαδή τὸ ξεχωριστὸ πού νὰ τὴν χαρακτηρίξῃ ἀπὸ τὴν ὑπόλοιπη Ἑλλαδικὴ παραγωγή;

Ἀπάντ.:- β) Ἐπὶ πρῶτον στὸ παρελθὸν μιὰ κυπριακὴ ποίηση, γραμμὴν στὴν τοπικὴ διάλεκτο, πού εἶχε δικό της χαρακτήρα ἀναμφισβήτητο. Αὐτὴ ὅμως ἀνταποκρίθηκε σὲ ἄλλες συνθήκες ζωῆς καὶ δὲν φαντάζομαι ὅτι θὰ μπορέσει νὰ ἐκφράσει καὶ τὴ νεώτερη κυπριακὴ ζωὴ πού διαμορφώνεται σήμερα. Ἡ σημερινὴ λογοτεχνία τῆς Κύπρου δὲν παρουσίασε ἀκόμα ιδιαίτερα γνωρίσματα τέτοια ὥστε νὰ τῆς δίνουν μιὰ ξεχωριστὴ προσωπικότητα μέσα στὴ γραμματεία μας, ὅπως συνέβη ἄλλοτε λ.χ. μὲ τὰ γράμματα τῆς Κρήτης ἢ τῶν Ἑπτανήσων. Ἄν θὰ συμβεῖ αὐτὸ στὸ μέλλον, ποῖος μπορεῖ νὰ τὸ προβλέψει; Πάντως εὐχομαί νὰ δημιουργηθεῖ στὴν Κύπρου ἕνα αὐτοδύναμο πνευματικὸ κέντρο πού νὰ μπορεῖ νὰ λειτουργήσει ἀνεξάρτητα ἀπὸ τὶς ἐπιρροὲς καὶ τὰ κριτήρια τῆς Ἀθήνας. Αὐτὸ θὰ εἶναι ἕνας πλουτισμὸς τῆς πνευματικῆς μας ζωῆς, τὸ εἶπα καὶ ἄλλοτε.

Ἐρώτ.:- Ἡ Ἑλληνικὴ λογοτεχνία σήμερα νομίζετε ὅτι παρουσιάζει ἔργα ἀξιόλογα γιὰ νὰ μπορῆ νὰ σταθῇ δίπλα στὶς ξένες λογοτεχνίες;

Ἀπάντ.:- Ἐπιβόλη θὰ εἶταν νὰ ἀξιόσωσε νὰ συναγωνιστοῦμε τὴν πνευματικὴ παραγωγή μεγάλων ἐθνῶν μὲ παιδευτικὸ ἐπίπεδο αἰσθητὰ ἀνώτερο ἀπὸ τὸ δικό μας. Ἐκεῖνο ὅμως πού μποροῦμε νὰ ποῦμε εἶναι ὅτι σήμερα ἡ λογοτεχνία μας εἶναι παρούσα στὸ διεθνὴ στίβο, ἀκούεται, συζητεῖται, λαμβάνεται ὑπ' ὄψη. Αὐτὸ εἶναι κάτι ἀξιόλογο.

Ἐρώτ.:- Γιὰ τὸ θέατρο, πιστεύετε ὅτι ἐκτελεῖ τὴν ἀποστολὴ του στὴν σημερινὴ

Ἑλλάδα;

Ἀπάντ.:- Τὴν ἐκτελεῖ μὲ πολὺ μεγάλες ἐλλείψεις καὶ ἀρκετὲς στραβοτιμονιές. Περιστοῦμε πότε μὲ καλὸ βῆμα, πότε κουτσαίνοντας. Πάντως ὑπάρχει μιὰ θεατρικὴ ζωὴ στὴν Ἀθήνα, ἀρχίζει νὰ ὑπάρχει καὶ στὴ Θεσσαλονίκη, ἀρχίζουν κάπως νὰ ἐξυπηρετοῦνται καὶ οἱ λοιπὲς πόλεις περισσότερο ἀπὸ ἄλλοτε. Εἴμαστε μικρὸς καὶ φτωχὸς τόπος μὲ περιορισμένες δυνάμεις, ὅ,τι μποροῦμε κάνουμε.

Ἐρώτ.:- α) Τὰ ξένα ρεύματα στὴν Τέχνη, ἐξασκοῦν ἄμεση ἐπίδραση στὴν δική μας πνευματικὴ ζωὴ;

Ἀπάντ.:- α) Πάντα τὰ ξένα ρεύματα ἀσχοῦσαν μεγάλη ἐπίδραση στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ. Τὶ νὰ πρωτοθυμηθοῦμε; Τὴν Κρητικὴ Ἀναγέννηση; Τοὺς Ἑπτανήσους; Τοὺς Φαναριώτες; Τοὺς ρομαντικούς, τὸν παρνατισμὸ, τὸ νατουραλισμὸ, τὸ συμβολισμὸ, τὸ νιτσεισμὸ, τὸν ὑπερρεαλισμὸ; Σήμερα τὰ ρεύματα ἔρχονται ἀμέσως καὶ ἰσχυρότερα γιατί, θέλοντας καὶ μὴ, μπήκαμε πιά στὴ διεθνὴ ζωὴ.

Ἐρώτ.:- β) Καὶ ἂν ναί, εἶναι αὐτὴ εἰς βάρος τῆς ἐλληνικῆς δημιουργίας ἢ πρὸς ὀφελος τῆς, καὶ κατὰ ποῖον τρόπον πρέπει νὰ ἀντιμετωπισθῇ τὸ ζήτημα;

Ἀπάντ.:- Συχνὰ πρὸς ὀφελος ἢ ἐξ ἴσου συχνὰ εἰς βάρος. Ἀλλὰ δὲν γίνεται ἄλλιως. Τὸ πρῶμα δὲν ἀντιμετωπίζεται παρὰ μόνο μὲ καλύτερη παιδεία, μὲ ἀνθρώπους μορφωμένους σοβαρὰ καὶ ἱκανοὺς νὰ ξεχωρίσουν ὅ,τι εἶναι καλὸ καὶ ὑγιὲς ἀπὸ τὰ προϊόντα τῆς διάλυσης καὶ τῆς ἀγνοίας.

Ἐρώτ.:- Ἐἴθε ἱκανοποιημένος ἀπὸ τὴν μακρόχρονη καὶ πολυπλευρὴ σας πνευματικὴ προσφορὰ στὰ Γράμματά μας, καὶ ποῖα τὰ μελλοντικά σας σχέδια;

Ἀπάντ.:- Ἰκανοποιημένος μὲ τὴν προσφορὰ μου δὲν εἶμουν ποτέ, ἀλλὰ δὲν βραβεῖς ἄρχω μὲ αὐτὰ τὰ πράγματα. Ὅλα μου τὰ ἔργα μοῦ φαίνονται ὅτι θὰ ἔπρεπε νὰ ξαναγίνουν ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀλλὰ βέβαια κανεὶς δὲν ἔχει τὸ σθένος νὰ τὸ κάμει αὐτό. Προχωροῦμε λοιπὸν σὲ κάτι ἄλλο πού τὸ πιστεύουμε ὅτι θὰ εἶναι καλύτερο ἀπὸ τὰ προηγούμενα. Γιὰ τὰ νέα σχέδιά μου ἐπιτρέψτετέ μου νὰ μὴ σᾶς μιλήσω: Δὲν εἶμαι ἀκόμα ἔτοιμος νὰ τὰ φέρω στὴ δημοσιότητα.

Ἐρώτ.:- Ἀπὸ τὶς στήλες τῆς «Πνευματικῆς Κύπρου» θὰ θέλατε μήπως νὰ ἀπευθύνετε τίποτε πρὸς τὸν πνευματικὸ κόσμον τῆς Κύπρου καὶ γενικώτερα τὸν Κυπριακὸ λαό;

Ἀπάντ.:- Θὰ ἤθελα νὰ ἀπευθύνω ἕνα χαιρετισμὸ ἀδελφικό, χωρὶς κολακειες, πού πιστεύω ὅτι κανεὶς δὲν τὶς θέλει, καὶ χωρὶς αὐταπάτες. Ἡ ἐποχὴ μας εἶναι δύσκολη. Ἡ πνευματικὴ ἐργασία εἶταν πάντα δύσκολη. Χρειάζονται θυσίες, κόποι καὶ πίστη, πολλὴ πίστη στὸ πνεῦμα καὶ στὸν Ἑλληνισμὸ.

ΟΜΙΛΕΙ Ο ΣΚΗΝΟΘΕΤΗΣ
ΤΗΣ «ΑΝΤΙΓΟΝΗΣ» Γ. ΤΖΑΒΕΛΑΣ

Μας υποδέχθηκε μ' ένα πλατύ χαμόγελο, άπλος, και καταλάβαμε, πώς τούτος ήταν έτοιμος να μās πη δ,τι θέλουμε. Καθόταν μπροστά στο γραφείο και ταξινομούσε διάφορους φακέλους, όλους γιομάτους αποκόμματα κριτικών για τὰ διάφορα έργα του. Τὸν συγχαρήσαμε για τὴν τελευταία του έπιτυχία τὴν «'Αντιγόνη» πὸ τόσο θόρυβο έκανε και τόσο επαινέθηκε.

Αὐτὸς είναι ὁ «φάκελλος» τῆς «'Αντιγόνης» μās λέει, γελώντας. Αὐτὸ τὸ έργο ήταν ένα μεγάλο τόλμημα κ' ένα βήμα συνάμα. Τὸ τόλμησε και δικαιώθηκε. Τὸ έπιστέγασμα τῆς έπιτυχίας ήταν ἡ βράβευση τοῦ ίδιου καθὼς και τοῦ Μάνου Κατράκη πὸ ερμήνευσε τὸν Κρέοντα στὴν ἀθάνατη τραγωδία τοῦ Σοφοκλή. Ἀφοῦ καθήσαμε, και μετὰ ἀπὸ τὶς τυπικὲς κουβέντες τοῦ υποβάλαμε μερικὲς ερωτήσεις και ζήτησαμε τὴν γνώμη του πάνω σὲ ὀρισμένα ζητήματα τῆς 7ης τέχνης. Κι' ἡ γνώμη τοῦ Γιώργου Τζαβέλα είναι βαρύνουσα γιατί σήμερα κατέχει μιὰ ἀπ' τὶς πρώτες θέσεις στὸν ελληνικό κινηματογράφο.

Ἐρώτ.:- Πὸς χαρακτήριζετε τὸν Κινηματογράφο σὰν ἐκδήλωση τέχνης και σὰν ἐκφραση ζωῆς;

Ἀπάντ.:- Ὁ κινηματογράφος είναι Τέχνη και δικαιολογημένα ὀνομάσθη 7η Τέχνη. Ὑπάρχουν βέβαια κ' οἱ ἀντίθετες γνώμες. Πολλοὶ λένε ὅτι είναι τεχνικὴ κ' ὄχι τέχνη. Πραγματικὰ είναι και τεχνικὴ. Ὁ κινηματογράφος είναι ιδιότυπη ἐκφραση, γέννημα τοῦ αἰῶνα μας. Καὶ παρ' ὅλο πὸν είναι ένας συνδυασμὸς ἄλλων περιοχῶν Τέχνης είναι αὐτόνομο εἶδος. Είναι ἡ πὸ ἀρτια ἐκδήλωση ζωῆς.

Ἐρώτ.:- Σὰν στέλεχος τοῦ Ἑλληνικοῦ κινηματογράφου πὸν μάλιστα τὸν τιμῆσατε εἶστε ἱκανοποιημένους μὲ τὰ έπιτεύγματά του;

Ἀπάντ.:- Τὸ έπίπεδο τοῦ ελληνικοῦ κινηματογράφου έπρεπε νὰ είναι πὸ ὑψηλὸ μὲ τὶς τόσες ταινίες. Ἀλλὰ δταν θὰ μιλήσωμε για τὸν ελληνικό κινηματογράφο, θὰ πάρωμε τὶς μερικὲς ἐκεῖνες ταινίες πὸν είναι και οἱ πὸ ἀντιπροσωπευτικὲς. Μέσα ἀπὸ τὶς τόσες ταινίες ὑπάρχουν αὐτὲς οἱ μερικὲς πὸν δείχνουν μιὰ εξέλιξη, ἀνοδο και ποιότητα. Ἀπόδειξη πὸς ὑπάρχει ἀνοδος, είναι ἡ βράβευση ταινιῶν πὸν τοὺς δίνει μιὰ διεθνή ἀναγνώριση. Ἀλλὰ αὐτὸ είναι μόνον ἡ ἀρχή. Ἀπὸ δὼ και μπρὸς πρέπει νὰ ὑπάρξει ἡ εξέλιξη.

Ἐρώτ.:- Συνήθως διαβάζουμε στὸν ἀπόδημο Τύπο έπικρίσεις για τὴν κακὴ ποιότητα και προχειρότητα πολλῶν ταινιῶν. Τί μέτρα προτείνετε για νὰ ἀποφεύγεται ἡ παρουσίασή τους, πὸν μās ζημιώνει στοὺς ξένους και ἀπογοητεύει τοὺς συμπατριῶτες μας πὸν ζητοῦν τὸ ελληνικό φιλμ ἀλλὰ και τὴν ποιότητα;

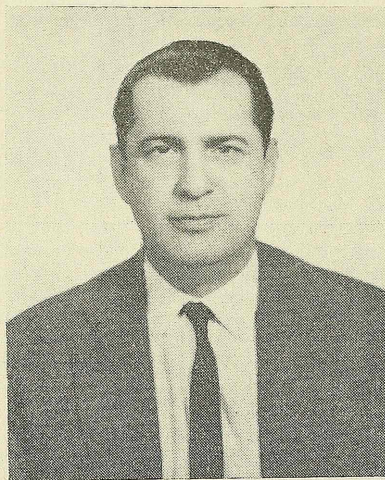
Ἀπάντ.:- Παρ' ὅλο πὸν είναι δύσκολο ἄλ-

λά κ' ἀδύνατο νὰ ληφθοῦν μέτρα έπίσημα, ἐντούτοις κατὰ τὴν γνώμη μου μπορεῖ νὰ ἀσκειται, και πρέπει, ένας καλλιτεχνικός έλεγχος ἀπὸ τοὺς εισαγωγεῖς. Ἐγχείται εἰς τὴν καλὴ τους θέληση νὰ τὸ πράξουν. Ὁ ἀπόδημος έλληνισμὸς νοσταλγεῖ τὸ πάτριον. Είναι ὁ πὸ ἀγνὸς πὸν ὑπάρχει και τὴν νοσταλγία ἢ τὴν ἐπιθυμία του ἀν θέλετε, τὴν ἐκμεταλλεύονται.

Ἐρώτ.:- Νομίζετε ὅτι ὁ κινηματογράφος μπορεῖ νὰ ὑποσκελίσει τὸ Θέατρο, ἰδίως δταν ἀνέλθη ποιοτικὰ;

Ἀπάντ.:- Ὁχι. Είναι δυὸ διαφορετικὰ εἶδη και μὲ τὴν εξέλιξη βλέπουμε ὅτι ὄχι μόνον τὸ ένα εἶδος δὲν μάχεται τὸ ἄλλο, ἀλλὰ ἀντίθετα ἀλληλοβοηθοῦνται.

Ἐρώτ.:- Μπορεῖ ένας ἠθοποιὸς τοῦ Θεά-

τρου νὰ παίξει ἐξ ἴσου καλὰ και στὸν κινηματογράφο; Ποιὰ ἡ διαφορά μεταξὺ τους;

Ἀπάντ.:- Βεβαίως. Ἐχομε παραδείγματα μεγάλων ἠθοποιῶν τοῦ διεθνoῦς κινηματογράφου, πὸν είναι και μεγάλοι ἠθοποιοὶ στὸ θέατρο. Ὅπως ὁ Σὲρ Λῶρενς Ὀλίβιε, ὁ Ζερὰρ Φιλίπ, ὁ Χρόν, ὁ Κατράκης, ἡ Λαμπέτη, ἡ Πισξינוῦ στὴν Ἑλλάδα κ.ἄ. Ὅσο για τὴν διαφορά, δὲν ὑπάρχει. Ἐχομε καλοὺς ἠθοποιoὺς και καχοὺς.

Ἐρώτ.:- Ἐσεῖς γιατί σταματήσατε τὴν θεατρικὴ συγγραφή ἐνῶ έχετε στὸ ἐνεργητικό σας τόσες έπιτυχίες;

Ἀπάντ.:- Τὴν ἴδια ερώτηση, μοῦ τὴν έκαμε κ' ὁ μεγάλος Βασίλης Λογοθετίδης ἀπὸ τὴν ἴδια θέση πὸν κάθιστε εἰς τώρα. Μὲ εἶχε παροτρύνει ν' ἀφήσω τὸν εφήμερο κινηματογράφο και νὰ ἀφοσιωθῶ στὸ Αἰῶνο Θέατρο. Ἐγραφα τότε τὸ θεατρικό έργο «Ἡ γυνὴ νὰ φοβῆται τὸν ἄντρα» στὸ ὁποῖο έπαιξε κ' ὁ ἴδιος ὁ Λογοθετίδης. Στὴν 177η παράσταση τὸν βρῆκε ὁ θάνατος.

Παρ' όλο ότι με άπορόφησε ό κινηματογράφος έν τούτοις σχολεύω νά συνεχίσω τήν θεατρική συγγραφή. Ήδη έτοιμάζω ένα έργο πού έλπίζω ν' άνεβαστή στήν έπομένη σαζόν.

Έρ ώ τ.:- Έχετε ταξιδέψει ποτέ στήν Κύπρο;

Ά π ά ν τ.:- Όχι. Δυστυχώς. Όμως θά πάω. Όποσδήποτε θά πάω, γιατί έχω και κάποια ύποχρέωση. Τό κυριακό κοινό έχει άγκαλιάσει μέ στοργή πολλά έργα μου. Καί θά δώ ότον θά πάω και ποιές δυνατότητες προσφέρει γιά τό γύρισμα ενός φίλμ.

Έρ ώ τ.:- Και τί έτοιμάζετε τώρα;

Ά π ά ν τ.:- Προετοιμάζω δυό ταινίες. Τώρα βρίσκομαι στό στάδιο τής προεργασίας των.

* * *

Τελειώσαμε από τις τυπικές ερωτήσεις. Έντεχνα προσπαθούσε νά αποφύγει ότι άφορούσε τόν έαυτό του. Πάνω στό γραφείο βρισκόταν τό τιμητικό δίπλωμα του βραβείου τής «Άντιγόνης». Τόν Ξανασυγχαθήκαμε. Όταν φεύγαμε νιώσαμε πώς ζήσαμε γιά λίγη ώρα μ' ένα άληθινό δημιουργό και πρωτοπόρο. Τόν άφήσαμε στό γραφείο νά γράφει και νά δημιουργή. Και παρεμπιπτόντως άς πληροφορησώμε τόν άναγνώστη πώς ό Γιώργος Τζαβέλας είναι ό πρώτος πού άνέβασε στήν όδόνη άρχαία τραγωδία, χωρίς μάλιστα νά έχη αλλάξει έστω και μιá λέξη ή μιá εικόνα από τό κείμενο. Όραιοτάτη είναι κι' ή μετάφρασή του, ιδιαίτερα δέ τό χορικό γιά τόν έρωτα, όπου καθώς έγραψε ένας κριτικός «κατώρθωσε νά συνδυάση τόν λόγο μέ τήν εικόνα του τοπίου, τής γής. Όπως είναι γνωστό, ή «Άντιγόνη» πήρε τό πρώτο βραβείο στόν Διεθνή Διαγωνισμό Κινηματογράφου του Άγίου Φραγκίσκου, μάν από τις μεγαλύτερες διεθνείς τιμητικές διακρίσεις.

(Άθήνα)

ΑΝΘΟΣ ΛΥΚΑΥΓΗΣ

ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ ΜΕ ΤΗ Δ. ΒΕΡΑ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ

Ή δ. Γαβριηλίδου, πού διδάσκει τώρα Τέχνη στό Παγκύπριο Γυμνάσιο (άπ' όπου άποφοίτησε τό 1954) είναι περισσότερο γνωστή στό κοινό τής Κύπρου, ιδιαίτερα τό θεατρόφιλο, γιά τήν δουλεία της σά σκηνογράφου σέ δυό έργα πού παρουσίασε ό ΟΘΑΚ, τό «Ταξιδιώτης χωρίς άποσκευές» και τό «Κυρία μέ τ' άσπρα γάντια». Ή έργασία της στόν τομέα τής σκηνογραφίας προκάλεσε ιδιαίτερη έντύπωση και σχολιάστηκε ευμενώς από τούς θεατρικούς κριτικούς. Είναι ή πρώτη φορά πού ή δ. Γαβριηλίδου εκθέτει σ' άτομική Έκθεση και κρίναμε πώς θά ήταν καλό νά ζητήσουμε μερικές πληροφορίες γιά τήν ίδια καθώς και άπόψεις της. Τής ύποβάλαμε γι' αυτό τέσσερα ερωτήματα.

Πού έχει παρακολουθήσει μαθήματα Τέχνης, άν άκολουθεί μιá ώρισμένη σχολή ζωγραφικής,

πώς βλέπει τή μοντέρνα ζωγραφική, άν τήν ενδιαφέρει καλλιτεχνικά ή σκηνογραφία κι άν ναι άν άκολουθεί στό μέλλον ν' άσχοληθή Ξανά μ' αυτή.

Ή δ. Γαβριηλίδου μās έδωσε τις άπαντήσεις πού άκολουθούν: Παρακολούθησε μαθήματα Τέχνης στό Kingstom School of Art του Λονδίνου, άπ' όπου πήρε ειδικά Δίπλωμα Διακοσμητικής (Interior decoration). Στή σχολή αυτή, διευκρίνησε ή δ. Γαβριηλίδου, μπορεί κανείς νά σπουδάση Άρχιτεκτονική, Ζωγραφική, Διακοσμητική, Ύφαντουργία κ.τ.λ.

Πιστεύει πώς δέν άκολουθεί μιá ώρισμένη σχολή. Γιά τό τρίτο ερώτημα ή άπάντηση είναι σχετικά μακριά και άπόλυτα ενδιαφέρουσα. Ή δ. Γαβριηλίδου πιστεύει πώς κάθε έποχή έχει τή δική της ζωγραφική, γιατί θέβαια ή ζωγραφική — σάν ένα μέρος τής Τέχνης — εκφράζει τις άντιλήψεις και τά προβλήματα τής εποχής. Ή ζωγραφική σέ κάθε καινούργια γενιά άναγεννάται και καθρεπτίζει τή γενιά εκείνη. Έτσι ή ζωγραφική, όπως και κάθε άλλη φόρμουλα καλλιτεχνικής έκφρασης, προβάλλει σέ κάθε έποχή όχι μόνο τά συναισθήματα και τή λαχτάρα του ανθρώπου, αλλά ταυτόχρονα και τά βαθύτερα προβλήματα πού τόν άπασχολούν. Γι' αυτό είναι δύσκολο, άν όχι άδύνατο, νά γίνει σύγκριση τής ζωγραφικής δυό διαφορετικών εποχών. Ότι άφησε πάνω στό τοιχώματα των σπηλαίων ό πρωτόγονος καλλιτέχνης, τά άριστουργήματα τής άναγεννήσεως, τό Ξέσπασμα του είκοστού αιώνα δέν είναι τίποτε άλλο από τήν έκφραση του ανθρώπινου πόνου. Ή μοντέρνα ζωγραφική είναι κάτι μέσα από τήν έποχή μας, ένα άναπόσπαστο μέρος της. Και καθένας όφείλει ν' άναγνωρίσει πώς ή μοντέρνα ζωγραφική ήταν ένα βίαιο τίναγμα πού μās ζύπηνε από τόν λήθαργο του άκαδημαϊσμού. Μās έδωσε μιá καινούργια άίσθηση του ώραίου μέ νέα χρώματα, σχήματα και γραμμές. Έτσι βρεθήκαμε Ξαφνικά σέ μιá κομμογονία καινούργιων έκφραστικών τρόπων. Κι άν ό σκοπός τής τέχνης είναι νά μās έξαγνίσει τήν όραση και τήν ψυχή από τήν καθημερινή πεζότητα, νομίζω πώς ή μοντέρνα ζωγραφική πέτυχε σ' αυτό.

Όσο άφορά τήν τελευταία ερώτηση ή δ. Γαβριηλίδου άπαντά ως εξής: Ή έργασία πού έκαμε στόν τομέα τής σκηνογραφίας ήταν μιá πολύ ενδιαφέρουσα έμπειρία. Δέ σκοπεύει όμως ν' άσχοληθή στό μέλλο μ' αυτή, γιατί δέ θά βρísκει καιρό ν' άσχοληθή μέ τή ζωγραφική.

Α. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΣΧΟΛΙΑ ΚΑΙ ΣΚΕΨΕΙΣ

ΛΥΚΕΙΟΝ ΕΛΛΗΝΙΔΩΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΟΥ

Μέσα από τόν πόθο τής προσφοράς ένός έργου στήν κοινωνία, μέσ' από τό έντονο αίσθημα τής άμύλλας και μέσ' άπ' τόν πόθο νά μοιάσουμε τις Έλληνίδες του κυρίως Έλληνικού κομμοου, μέσα τέλος από τήν τόλμη τής

Κυπρίας να πάση μιὰ θέση στην κοινωνική ζωή του τόπου, γεννήθηκε πριν τριανταδύο ἀκριβῶς χρόνια τὸ Λύκειο Ἑλληνίδων Ἀμμοχώστου.

Ἡ τολμηρή, γιὰ τὴν τότε ἐποχή, ιδέα κωφοροθήθηκε καὶ γεννήθηκε ἀπὸ τὴν εὐγενική ψυχὴ καὶ τὸ καλλιεργημένο πνεῦμα τῆς κ. Μαρίας Π. Ἰωάννου.

Ἡ πρωτοπόρος αὐτὴ γυναίκα, ποὺ μέχρι σήμερα εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ Λυκείου, εἶχε γοητευθῆ ἀπὸ τὴ ζωὴ καὶ τὸ ἔργο λαμπρῶν Ἑλληνίδων καὶ μὲ πρότυπα αὐτὲς χάρισε στὴν πόλιν τοῦ Εὐαγόρα τὸ πρῶτο γυναικεῖο σωματεῖο, ποὺ ἀπὸ τὴν ἰδρυσή του ὡς σήμερα ἐργάζεται ἀόκνα γιὰ τὴν πνευματικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἀνάπτυξιν τοῦ τόπου.

Τὸ Λύκειο ἀπὸ τὰ πρῶτα χρόνια τῆς ζωῆς του ἐνδιαφέρθηκε ἰδιαιτέρα γιὰ τὴν καλλιέργεια τῆς μουσικῆς καὶ ἰδρυσε γυναικεῖα μανδολινάτα. Παράλληλα ἰδρυσε τὸ Ὁδεῖο τοῦ Λυκείου, στὸ ὁποῖο γίνονταν καὶ γίνεται ἀξιόλογη δουλειὰ μὲ τὴ διδασκαλίαν φωνητικῆς καὶ ἐνοργανῆς μουσικῆς.

Ἡ προσήλωση στὴν κλασσικὴ ἀρχαιότητα, ἀλλὰ καὶ τὸ σύγχρονο πολιτισμὸ, ὑπῆρξε ἐπίσης ἓνα ἀπὸ τὰ γνωρίσματα τοῦ Λυκείου. Διδάχτηκαν ἀπὸ σκηνῆς ἀρχαῖες τραγωδίαι, ἀλλὰ καὶ σύγχρονα θεατρικὰ ἔργα, καὶ καλλιεργήθηκε, ὅσο πουθενά ἄλλου στὴν Κύπρῳ, τὸ παιδικὸ θέατρο.

Ὁ ρόλος τοῦ σωματείου στὴ διαφύλαξιν τῶν ἐθνικῶν παραδόσεων, ὅπως τὰ ἦθη, ἔθιμα, χοροὶ, λαϊκὰ τραγούδια κ.λ.π., δὲ μπορούσε νὰ μὴ εἶναι πρωταρχικός, ἀφοῦ τὸ Λύκειο ἰδρύθηκε μὲ πρότυπον τὸ Λύκειο Ἑλληνίδων Ἀθηνῶν, τοῦ ὁποῖου ἀποτελεῖ καὶ παράδειγμα. Κυπριακὸς γάμος, χοροὶ, δίστιχα καὶ ἄλλες ἠθογραφικοῦ περιεχομένου παραστάσεις καὶ ἐκδηλώσεις ἀποτελοῦν προσφιλέστατο τομέα δράσης γιὰ τὸ Λύκειο.

Τὸ βῆμα τοῦ Λυκείου τιμήθηκε πολλὰς φορὰς ἀπὸ διάσημες προσωπικότητες Ἑλλάδος καὶ ἐπιτόπιες μὲ τὴν ὁργάνωσιν διαλέξεων, φιλολογικῶν τεῶν καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων καὶ δίκαια μπορεῖ νὰ τοῦ δοθῆ ὁ χαρακτηρισμὸς μιᾶς πολιτιστικῆς ἑπαλξῆς.

Ἀλλὰ καὶ σὸν ἐθνικὸ τομέα τὸ Λύκειο ἐπρωτοπόρησε. Δυὸ μόνις χρόνια μετὰ τὴν ἰδρυσή του κλείστηκε — στὰ 1931 — γιὰ τρεῖς μῆνες γιὰτὶ ὑπῆρχαν — σύμφωνα μὲ δήλωσιν τοῦ τότε Διοικητῆ — ἐννιά καταγγελίες ἐναντίον του γιὰ ἐθνικὴ δράσιν.

Κι' ὅταν ἡ Ἑλλάδα ἔγραψε μὲ αἶμα τὸ ἔπος τοῦ 1940, οἱ αἰθουσες τοῦ Λυκείου ἔγιναν ἐργοστάσια, ὅπου ἡ ἀγάπη τῶν Ἑλληνίδων τῆς Ἀμμοχώστου ἔπλεκε τὴ φανέλλα τοῦ τιμημένου στρατιωτῆ τῆς Πατριδος.

Τὸ Λύκειο ἀνοίξει πάντα στοργικὰ τὴν ἀγκάλην του σὲ Ἑλλήνες ἀξιοματικούς καὶ πρόσφυγες καὶ στάθηκε πάντα ἐστία καὶ ἑπαλξιν τῶν ὠραίων ἰδανικῶν τῆς φυλῆς μας.

Ἡ μέριμνα γιὰ τὸ παιδὶ ἐκδηλώθηκε ἀπὸ τὴ γυναικεῖα ψυχὴ τοῦ Λυκείου στὴν ὁργάνωσιν

παιδικῶν ἐξοχῶν, καθιέρωσιν βραβείων καὶ δι-
οργάνωσιν παιδικῶν γιορτῶν.

Περιορίζομα στὰ πλαίσια μιᾶς σύντομης σκιαγραφίας τῆς γυναικεῖας πνευματικῆς καὶ ἐθνικῆς ἑπαλξῆς τῆς Ἀμμοχώστου καὶ κλείω τὸ σημείωμά μου μὲ τὸν ὕμνον τοῦ Λυκείου ποὺ ἔγραψε ὁ κ. Κύπρος Χουσανῆς καὶ μελοποίησε ὁ κ. Γιάγκος Μιχαηλίδης.

Τὸ εὐλογημένο σπίτι καὶ τὰ ὠραία
τῆς πλάσης καὶ τῆς Τέχνης τ' ἀγαπῶ.
Κι' εἴμ' ἡ δουλεύτρα, ἡ πλάστρα, ἡ πάντα νέα
Κυπρία κι' ἐγὼ διαμάντι Ἑλληνικό.

Τὸ χρέος κι' ἡ πίστη ὡς ἄστρα μὲ φωτίζουν
κι' οἱ θεῖες φίλιες μοῦ δένουν τὴν καρδιά,
Στὰ στήθεια μου μὲ τὶς θρησκείαι ἀνθίζουν
ιδέαι, πατρίδες κι' ὄλα τὰ βαθεῖα.

ΜΑΡΟΥΛΑ ΒΙΟΛΑΡΗ—ΙΑΚΩΒΙΔΟΥ

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΣΚΕΨΗ ΚΑΙ ΑΡΧΑΙΑ ΤΡΑΓΩΔΙΑ

(Οἱ σκέψεις αὐτὲς γράφτηκαν μὲ τὴν
εὐκαιρίαν ποὺ συνεστήθη ὁ «Κυπρια-
κὸς Ὀμιλος Τραγωδίας»).

Μὲ τὴν ἀρχαία τραγωδίαν ἀσχολήθηκε σω-
ρεῖα πνευματικῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὰ ἀρχαί-
οτα χρόνια μέχρι σήμερα, ποὺ προσπάθησαν
νὰ ἀνεύρουν τὰ βαθύτερα καὶ οὐσιαστικώτερα
τῆς στοιχείαν, ποὺ τὴν κατέστησαν ἰκανὴ ν' ἀν-
τέξῃ σ' ὅλες τὶς δοκιμασίες τοῦ χρόνου καὶ νὰ
προβάλλῃ μέσα ἀπὸ τοὺς αἰῶνες πάντα ὡμα-
λέα καὶ μεγαλόπρεπη. Τὸ θέμα εἶναι ἀναντίρ-
ρητα τεράστιο, γιὰτὶ παρ' ὅλα ποὺ ἔχουν γρα-
φῆ καὶ εἰπωθῆ δὲν φαίνεται νὰ ἔχη ἐξαντληθῆ,
πρᾶγμα ποὺ δείχνει τὸν τεράστιο πνευματικὸ
πλοῦτο ποὺ περιέχει.

Δὲν θάταν ὑπερβολὴ ἂν χαρακτηρίζαμε τὴν
ἀρχαία τραγωδίαν ὡς τὸ τελειότερο δημιούρ-
γημα τοῦ ἀνθρώπινου πνεύματος. Μέσα τῆς
κλείνεται ἡ βαθύτερη οὐσία τοῦ ἀνθρώπου
καὶ ἀπεικονίζεται ἡ ὑψηλότερη ἀνθρώπινη οὐ-
σία: Ἡ ἀναζήτησιν τῆς ἀλήθειας, ἡ αἴσθησιν
τῆς ὁμορφίαις καὶ ἡ ἠθικὴ καταξίωσιν τῆς ζωῆς.
Ἡ ὁμορφία ἐντύσει τὴν ἀνθρώπινη πράξιν ζωῆς
γιὰ νὰ τὴν προσφέρῃ ὡς ζωντανὴ καὶ παλλό-
μενη ἀλήθεια.

* * *

Εἶναι γνωστὸ πὼς στὰ χρόνια τῆς μεγάλης
ἀκμῆς τοῦ Ἑλληνισμοῦ, ὁ ἀνθρώπος ἀπετέλεσε
τὸ κέντρο ἐνδιαφέροντος καὶ ἐρευνῆς τῆς ἐλ-
ληνικῆς σκέψης. Κρισιώρη μορφή μέσα στὰ ἔρ-
γα τῆς Τέχνης, τῆς Ἐπιστήμης καὶ τῆς Φιλο-
σοφίας εἶναι ὁ ἀνθρώπος καὶ τὰ ἄπειρα προ-
βλήματά του, ἡ καταξίωσιν τῆς ζωῆς του, ἡ
μοῖρα καὶ τὰ πάθη του, αἱ σχέσεις του μὲ τὸν
Κόσμο, τὸν Θεό, τὸν ἑαυτὸ του καὶ τοὺς ἄλ-
λους ἀνθρώπους.

Ὁ Ἑλληνικὸς Λόγος ἀποδεσμευόμενος βαθ-
μαῖα ἀπὸ τὸν μῦθο καὶ τὸν κόσμον τῆς φαντα-

σίας, βρίσκει τὸν δρόμο του ἀνερευνώντας ἀπ' ἀρχῆς τὰ προβλήματα τοῦ ἀνθρώπου καὶ τὴν πραγματικὴν του θέσιν μέσα σ' αὐτὸν τὸν θαυμαστό καὶ ἀντιφατικὸ κόσμον, πού δονεῖται ἀδιάκοπα ἀπὸ τὴν θέλλα λογικῶν καὶ ἀλόγων, ἀνθρώπων καὶ ὑπερφυσικῶν δυνάμεων.

Γιὰ πρώτη φορὰ μέσα στὴν ἀνθρώπινη ἱστορία τίθεται ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ σκέψη μὲ τόση σοβαρότητα καὶ δέος τὸ πρόβλημα ἀνθρώπος καὶ ἐξετάζεται σὲ συνάρτηση μὲ ὅλες τὶς δυνάμεις πού κινοῦν τὸν κόσμον. Ἀφοῦ ὁ ἀνθρώπος μὲ τὴν σκέψη του ἀναζητᾷ τὴν ἀλήθεια, μὲ τὸ αἶσθημά του ὁμορφαίνει τὸν κόσμον καὶ τὴν ζωὴν, μὲ τὴν ἀρετὴ του καταξιώνει τὴν ἀνθρώπινη παρουσία πάνω στὴ γῆ, ἀφοῦ αὐτὸς μὲ τὸ πνεῦμα του ἀναδημιουργεῖ τὸν κόσμον, πρέπει νάνα τὸ σημαντικότερο δημιούργημα μέσα στὸ σύμπαν καὶ αὐτὸς πρέπει νὰ ἀποτελεῖ τὸ κέντρο τοῦ κόσμου σὰν ἄτομον, σὰν κοινωνικὴ ομάδα καὶ σὰν Ἰδέα.

Μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τοῦ ἀνθρώπου ἔπρεπε νὰ ἀναζητηθῇ ἡ μοῖρα του, ὁ σκοπὸς του, ἡ δύναμη καὶ ἡ ἀξία του, γιατί μπροστά στὴν βούλησιν καὶ τὸ πνεῦμα, μπροστά στὴν τάσιν του πρὸς τὸ ἀπόλυτον καὶ τὸ τέλειον ὀρθώνονται ἄλλες δυνάμεις πού στέκονται ἀνυπέροβλητα ἐμπόδια στὴν πραγμάτωσιν τῶν ἀξιών καὶ στὴν καταξίωσιν τῆς ζωῆς του. Οἱ δυνάμεις αὐτὲς βρίσκονται μέσα στὸν ἴδιον τὸν ἀνθρώπον, μέσα στὴν κοινωνία, μέσα στὴν φύσιν καὶ μέσα στὸν ἄρατον καὶ ἀνεξερεύνητον κόσμον πού παίρνει τὸ ὄνομα Εἰμαρμένη.

Μὲ τὴν ἀνακάλυψιν τῆς ἀνθρώπινης ἀξίας γίνεται ταυτόχρονα καὶ ἡ ἀνακάλυψιν τῆς τραγικῆς ἀνθρώπινης μοίρας. Ὅσο συνειδητὰ καὶ σταθερὰ κ' ἂν θέσῃ ὁ ἀνθρώπος τοὺς σκοποὺς του, θὰ συναντήσῃ στὸν ὁδὸν πρὸς τὴν πραγμάτωσίν τους τὸν Θεόν, τὸν δαίμονα, τὸ πάθος, θὰ διχάσῃ τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὴν ψυχὴν του, θὰ μείνῃ μεσοστρατὶς στὸν δρόμον πρὸς τὸ ἀπόλυτον καὶ τὴν ἐνότητα τοῦ ἑαυτοῦ του. Ἡ πραγματικότητα θὰ κατακεραματίζῃ τὸ πνεῦμα, θὰ διευρύνῃ τὸ χάος μεταξὺ τῆς ἀνθρώπινης βούλησιν καὶ τῆς ἀνθρώπινης πράξιν καὶ τὴν στιγμήν πού φαίνεται πὼς ὁ Σίσυφος θὰ λυτρωθῇ ἀπὸ τὸ μαρτύριον, ὅλα θὰ γκρεμιστοῦν καὶ ὁ ἀγῶνας θὰ ξαναορίσῃ.

* * *

Τὸ ἀνθρώπινο δράμα σὲ μιὰ τελειότατη ἔκφραση ἀπεικονίζεται παραστατικὰ μέσα στὴν Ἀττικὴν τραγωδίαν, πού προοριζόταν νὰ κλείσῃ μέσα τῆς τῆς γνησιώτερῃ σύλληψιν τῆς Ζωῆς καὶ τοῦ Ἀνθρώπου. Μέσα στὴν σφικτοδεμένη ἀρχιτεκτονικὴ τῆς, ἐπικὰ καὶ λυρικὰ στοιχεῖα, ἀδελφοφωμένα μὲ τὴν δράσιν θὰ ξανασυνθέσουν τὴν πραγματικότητα σ' ὅλην τὴν τραγικότητα καὶ τὸ μεγαλεῖον τῆς καὶ θὰ τὴν ἐμφανίσουν μέσα στὸ πλαίσιον τῆς τέλειας ὁμορφιάς. Ὁ μῦθος γίνεται ὁ κυριώτερος φορεὺς τῆς ἀλήθειας, ἐνῶ οἱ χαρακτῆρες στέκονται ἀνυπέροβλητα σύμβολα ἀκατάλυτον ἀνθρώπινον ἀγῶνα καὶ μὲ τὴν δράσιν τους ἀπάνω στὴν σκηνὴν

συνεπαίρουν τὸν ἀνθρώπον, πού βλέπει στοὺς ἥρωες τῆς τραγωδίας ἐνσαρκωμένα τὰ δικά του παθήματα, συμπονεῖ καὶ συμπάσχει γιὰ νὰ φτάσῃ στὴν λύτρωσιν καὶ τὴν «κάθαρσιν» μὲ τὸ τέλος τοῦ δράματος.

Ἡ ἀναπαράστασιν τῆς ἀνθρώπινης μοίρας ἀπάνω στὴν σκηνὴ γίνεται μὲ τόσων τελειότητα, ὥστε ὁ θεατὴς δὲν ἔχει καθόλου τὴν αἴσθησιν πὼς ἡ τραγωδία μιμεῖται πράξιν τῆς ζωῆς, ἀλλὰ ἔχει τὴν ἄμεση αἴσθησιν πὼς τὰ δρώμενα βρίσκονται μέσα στὴν καθημερινὴν πραγματικότητα, πού προσφέρει ἐξ ἴσου σ' ὅλους τοὺς ἀνθρώπους τὸ ἐνδεχόμενον νὰ ζήσουν τὴν ἴδιαν ἢ παρόμοιαν μοῖραν πρὸς ἐκείνην τὸν ἥρωον τῆς τραγωδίας.

Ἐφευγόντας ἡ τραγωδία ἀπὸ τὸν ἀρχικὸν λατρευτικὸν χαρακτῆρα, πού εἶχε ὁ Διθύραμβος (ἀπὸ τὸν ὁποῖον κατάγεται ἄμεσα) συμπυκνώνει μέσα τῆς τὸ ἀπόσταγμα τοῦ Ἑλληνικοῦ πνεύματος, στέκεται δίπλα σὲ ἄλλα δημιουργήματα τῆς τέχνης, ἀλλὰ ἔχει ἀμεσώτερον τὴν σφραγίδα τῆς ἀλήθειας μὲ τὴν μίμησιν καὶ ἀπεικόνισιν τῆς συγκεκριμένης ἀνθρώπινης πράξεως. Ἐφευγὲν λοιπὸν ἀπὸ τὰ συνήθη ὅρια τῆς τέχνης, γίνεται μιὰ νέα ζωὴ αὐτοτελής, ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε στοιχεῖον πρόσκαιρον καὶ παροδικὸν καὶ διατηρεῖ μέσα τῆς ὅτι πῶς οὐσιώδες καὶ ἀληθινὸν μορεῖ νὰ συναρπάσῃ καὶ νὰ συγκινήσῃ τὸν ἀνθρώπον ἀνεξάρτητα ἀπὸ τοπικὰ καὶ χρονικὰ ὅρια.

Ὁ Ἑλληνας μὲ τὴν φαντασίαν, τὸν λόγον καὶ τὸ αἶσθημα ἀγγίξε τὴν τραγικότητα τῆς ἀνθρώπινης πάνω στὴ γῆ παρουσίας, ἀφοῦ εἶχε μετὰ ἀπὸ σκληρὸν ἀγῶνα ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὴν μυθολογικὴν φωροῖσπῃν παραστάσιν τοῦ κόσμου. Μπροστά στὴν ἄλογον δύναμιν τῆς Μοίρας ἀνασῆκωσε τὸ παράστημά του, ἔστισε ἄθλους σὰν ἥρωας μέσα στὴν τραγωδίαν καὶ νίκησε τὸν χρόνον σὰν ποιητὴς τραγουδώντας καὶ δραματοποιώντας τὸν ἑαυτὸ του καὶ τὰ πάθη του.

Ἐτσι μπόρεσε μὲ διπλὸν τρόπο νὰ νικήσῃ τὴν Εἰμαρμένην. Μὲ τὸν Προμηθεάν, τὸν Ὀρέστην, τὸν Οἰδίποδον σὰν ἥρωες, πού προβάλλονται μέσα στὴν αἰωνιότητα πολεμώντας τὴν μοῖραν καὶ τὸν ἑαυτὸν τους. Μὲ τὸν Αἰσχύλον, τὸν Σοφοκλῆν καὶ τὸν Εὐριπίδην σὰν δημιουργοὺς, πού ἀπὸ τὸ χάος καὶ τὶς ἀντιφάσεις τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς ἐδημιούργησαν τὴν τραγωδίαν, τὴν ὁποῖαν καταναγάζει ἡ ἁρμονία καὶ ἡ τελειότης.

Ἡ τραγωδία συνέλαβε τὴν τελειότερον ἀνθρώπινον ἀλήθειαν, τοποθέτησε τὸν ἀνθρώπον κατὰμονο μπροστά στὸν Θεόν, τὴν Μοῖραν καὶ τὸν ἑαυτὸν του καὶ τὸν στοβίλισε μέσα στὸν ἀγῶνα παντοειδῶν δυνάμεων. Μιὰ καὶ ὁ ἀνθρώπος μὲνει πάντα ὁ ἴδιος, μὲ τὰ ἴδια προβλήματα καὶ τὶς ἴδιες ἀγωνίες δὲν μορεῖ παρὰ νὰ βρίσῃ τὸν ἑαυτὸ του μέσα στὴν τραγωδίαν καὶ νὰ λυτρώνεται βλέποντας τοὺς ἥρωες νὰ σηκώνουν τὸ βάρος τῆς μοίρας μέχρι τὰ ἀκρότατα σύνορα μεγαλεῖον ὅπου μορεῖ νὰ φθάσῃ τὸ ἀνθρώπινο πνεῦμα.

Ἡ τελειότητα ἐξ ἄλλου τῆς μορφῆς, τὴν ὁποῖαν ἔχει ἡ ἀρχαία τραγωδία προσφέρει στὸν

άνθρωπο τὸ τελειότερο μέτρο ἁρμονίας καὶ ὁμορφιάς. Ὡστε παράλληλα πρὸς τὴν κάθαση βαίνει καὶ ἡ ὑψιστὴ αἰσθητικὴ συγκίνηση, πὺ ἀποτελεῖ τὴν ὑψηλότερη προσφορά τῆς τέχνης στὸν ἄνθρωπο. Ζωὴ λοιπὸν καὶ Τέχνη συνταίριασμένες μετὰ τὴν Ἀλήθεια δίνουν αὐτὸ πὺ δνομιάζουμε Τραγωδία, ἀνυπέροβλητο δημιούργημα τῆς Ἑλληνικῆς ψυχῆς πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τοῦ χρόνου.

Πι' αὐτὸ καὶ ἡ ἀναβίωσή της βρῆζε τόση ἀνταπόκριση σ' ὅλο τὸν κόσμον καὶ προβάλλει καὶ στὸν τόπο μας σὰν ἀληθινὴ ἀνάγκη. Θὰ προσφέρῃ ἀληθινὴ μυσταγωγία σ' ὅσους θὰ ἐργασθοῦν γιὰ νὰ διδαχθῇ ἀπὸ τὴν σκηνὴ καὶ θὰ προσφέρῃ ἀνώτατη πνευματικὴ ἀπόλαυση στοὺς θεατῆς πὺ θὰ τὴν παρακολουθήσουν, γιὰτὶ συνέλαβε καὶ ἀπεικονίζει τὴν αἰώνια ἀλήθεια.

N. Σ. ΣΠΑΝΟΣ

* Ἀπὸ Κυπρίους πνευματικούς ἀνθρώπους καὶ ἀπὸ καλλιτέχνες τοῦ θεάτρου καὶ τοῦ Ραδιοφώνου ἔχει συσταθῆ Θεατρικὸς Ὁμίλος ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «ΚΥΠΡΙΑΚΟΣ ΟΜΙΛΟΣ ΤΡΑΓΩΔΙΑΣ», σκοπὸς τοῦ ὁποίου εἶναι αἱ κατὰ τὸν καλύτερον καὶ σωστότερον δυνατὸν τρόπον παραστάσεις εἰς Κύπρον Ἀρχαίου Δράματος καὶ γενικότερον τῆς Τραγωδίας.

Πρώτη ἐμφάνισις τοῦ ὁμίλου θὰ γίνῃ τὸν προσεχῆ Ἰούνιον μετὰ παραστάσεις εἰς τὸ Ἀρχαῖον Θεάτρον τοῦ Κουρίου καὶ τὴν Λευκωσίαν μετὰ τὸ ἀριστούργημα τῆς Ἀρχαίας Τραγωδίας «ΟΙΔΙΠΟΥΣ ΤΥΡΑΝΝΟΣ» τοῦ Σοφοκλέους κατὰ μετάφρασιν Φώτου Πολίτη καὶ τοῦ ὁποίου αἱ δοκιμαὶ ἤρρισαν τὸν Φεβρουάριον. Τὸν ρόλον τοῦ Οἰδῆ ποδος θὰ ὑποδυθῇ ὁ κ. Ἀνδρέας Ζεμπύλας ὅστις ἀνέλαβε καὶ τὴν σκηνοθεσίαν τῆς Τραγωδίας, τῆς δὲ Ἰοκάστης ἡ δ. Μαρούλα Εὐριπίδου. Τοὺς ἄλλους ρόλους θὰ ὑποδυθοῦν οἱ κ. κ. Λύσανδρος Ἀβρααμίδης, Μάριος Κυπριανίδης, Κώστας Κωνσταντίνου, Πατῆς Φιλιππίδης, Κώστας Φαρμακάς, Δημήτρης Φαντίδης, Διομήδης Φωτιάδης, Ἀλέκος Ναζίρης, καὶ ὁ Ἀνδρέας Νικολῆς. Τὸν χορὸν ἀπαρτίζουν σπουδασταὶ τῆς Παιδαγωγικῆς Ἀκαδημίας Κύπρου.

Ἡ σκηνογραφία καὶ τὰ κοστούμια ἔχουν ἀνατεθῆ εἰς τὸν ἐξ Ἀθηνῶν καλλιτέχνη κ. Νίκον Ζωγράφον.

Τὴν καλλιτεχνικὴ ἐπιτροπὴ τοῦ Ὁμίλου ἀποτελοῦν οἱ κ. κ. Φρίξος Βράχας (Πρόεδρος), Μιχαὴλ Μαραθεύτης (Γραμματεὺς), Κύπρος Χρυσάνθης, Νίκος Σπανός καὶ Νίκος Ρολάνδης.

Διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν παραστάσεων τοῦ «Οἰδῆ ποδος» συνεργάζονται μετὰ τοῦ Ὁμίλου καὶ ἄλλα σημαίνοντα πρόσωπα τῶν γραμμάτων καὶ τῆς τέχνης, ἐν καιρῷ δὲ θὰ ζητηθῇ ἡ συνεργασία ὅλων ὅσων ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ἀναβίωσιν τῆς Τραγωδίας, τῆς μεγάλῃς αὐτῆς κληρονομίας τῶν Ἑλλήνων.

ΤΟ ΠΕΡΑΣΜΑ ΤΟΥ Α. ΚΑΡΑΝΤΩΝΗ

Ὁ κ. Ἀντρέας Καραντώνης ἀνήκει στὴν πνευματικὴ γενιά πὺ ξεκίνησε μετὰ τὸ 1930 καὶ ἐπέβαλε στὸ πέρασμά της τὴν μοντέρνα ποίησιν στὴν Ἑλλάδα. Ἄν ὁ Σεφέρης κατ' ἐξοχὴν καὶ ὁ Ἐλύτης ὑπῆρξαν οἱ δημιουργοὶ πὺ ἐργάστηκαν συνειδητὰ γιὰ ἀνανέωσιν τῆς ποι-

ητικῆς παραδόσεως μετὰ τὸ πλάσιμον μιᾶς νέας ποιητικῆς γλώσσας, ὁ κ. Καραντώνης στάθηκε ὁ ἀπολογητῆς τῆς κινήσεως ποῦφερε καινούργιους ποιητικούς τρόπους στὴν ταλαιπωρημένη γύρω στὰ 1930 νεοελληνικὴ ποίησιν. Ποιητῆς καὶ ὁ ἴδιος, ἰδιαίτερα διακρίθηκε σὰν κριτικός πὺ κυριώτατο στόχο εἶχε τὴν προβολὴ τῆς μοντέρνας ποιήσεως καὶ τὴν κατάρριψιν τῶν τειχῶν πὺ τὴν ἐχώριζαν ἀπὸ τὸ κοινὸ (ἀκόμα καὶ τὸ λίγο). Καρπὸς τῶν κριτικῶν του ἀναζητήσεων στάθηκαν δυὸ συνθετικὰ τοῦ ἔργου: «Ὁ ποιητῆς Γιῶργος Σεφέρης» καὶ ἡ «Ἐισαγωγὴ στὴ σύγχρονὴ ποίησιν». Στὸ πρῶτο τοποθετεῖ σὲ ὀριστικὴ θέση τὸν μεγαλύτερο ἀπὸ τοὺς ζωντανούς ποιητῆς μας, στὸ δεύτερο ἐξετάζει τὴν πορεία τῆς σύγχρονῆς ποιήσεως ἀπὸ τὸ συμβολισμὸ ὡς τὸν δεύτερο παγκόσμιον πόλεμον, ξεκινώντας ἀπὸ τὰ πνευματικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης καὶ καταλήγοντας στὸν ἑλληνικὸν κόσμον. Σημειώνουμε καὶ τῆς ποιητικῆς του συλλογῆς «Ὁροσκόπιον» καὶ «Τρίτο τερέωμα».

Ὁ κ. Καραντώνης τῆς τελευταίας μέρες βοισκόταν στὴν Κύπρον γιὰ διαλέξεις στὴν Ἀμμοχώστο, Λευκωσία καὶ Πάφο ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Τμήματος Πνευματικῆς καὶ Πολιτιστικῆς Ἀναπτύξεως. Θέμα του, ἡ ἰδέα τῆς Ἑλλάδος στὴν σύγχρονὴ νεοελληνικὴ ποίησιν, ἰδιαίτερα τὴν ποίησιν τοῦ Σεφέρη καὶ τοῦ Ἐλύτη. Τὴν παραμονὴ τῆς ἀναχωρήσεώς του εἶχαμε τὴν τύχη νὰ κουβεντιάσουμε μαζί του σὲ φιλικὸ δεῖπνον στὸ ὁποῖο παρεκάθησαν ἡ κα Καραντώνη καὶ ὁ κ. Εὐάγγελος Λοῖζου, φίλος τοῦ κ. Καραντώνη ἀπὸ τὸ Βαρῶσι, μαζί δὲ καὶ ὁ Κώστας Μόντης καὶ ὁ Κύπρος Χρυσάνθης. Ἐνθουσιασμένος ἀπὸ τὴν παραμονὴν του στὸ νησιὸς ὁ ἐκλεκτὸς κριτικὸς μιλοῦσε μετὰ εὐλικρίνεια γιὰ τὴν ὁμορφίαν του καὶ εἶπε ὅτι προσδοκοῦσε νὰ ξαναβρεθῇ στὸν τόπο μας γιὰ μεγαλύτερον διάστημα. Φάνηκε ὅτι παρακολουθεῖ μετὰ ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον τὴν πνευματικὴν κίνησιν τοῦ νησιῦ μας καὶ γνώριζε πρόσωπα καὶ πράγματα. Ἡ συνομιλία — πὺ δὲν εἶχε μορφή συνεντεύξεως — κράτησε ὡς ἀργὰ καὶ σ' αὐτὴ θίχτηκαν πολλὰ ζητήματα σχετικὰ μετὰ τὴν Ἑλληνικὴν καὶ τὴν ξένην πνευματικὴν ζωὴν. Τέλος ὁ κ. Καραντώνης ὑποσχέθηκε νὰ συνεργασθῇ στὴν «Πνευματικὴν Κύπρον», πιθανώτατα μετὰ τὸ κείμενον τῆς διαλέξεως πὺ ἔδωσε στὸν τόπο μας.

A. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΤΟ ΒΙΒΛΙΟ

I. M. Παναγιωτόπουλου: «Ἡ Κύπρος, ἕνα ταξίδι», Ἀθήνα, 1961.

Ὁ κ. I. M. Παναγιωτόπουλος εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ἕνας ἐκλεκτὸς πνευματικὸς ἄνθρωπος. Κριτικὸς, ποιητῆς, πεζογράφος, ἔχει δώσει ὡς τώρα πολλοὺς τόμους, ὅπου διακρίνεται ἡ γνώση, ἡ εὐαισθησία, ἡ καλλιέργεια καὶ ὁ λυρισμὸς του. Δὲν πετυχαίνει τὸ ἴδιον σ' ὅλα τὰ εἶδη πὺ καλλιέργει. Σὰν ποιητῆς δὲν μπόρεσε νὰ ξεπεράσῃ ἕνα ὀρισμένον μετροῖς

καλό επίπεδο, σάν πεζογράφος δὲν ἔφτασε στήν κορυφή, εἶναι εὐσυνείδητος κι εὐαίσθητος, ἀλλὰ δὲν εἶναι μεγάλος δημιουργός! Πέτυχε πολὺ περισσότερο σάν ταξιδιωτικός συγγραφέας καὶ σάν κριτικός. Ἡ «Ἐρώπη» του εἶναι ἀξιολόγο βιβλίο κι οἱ ἔξι τόμοι κριτικῆς πού δημοσίευσε ὡς τώρα μετὰ τὸν γενικό τίτλο «Τὰ πρόσωπα καὶ τὰ κείμενα» ἔχουν πάρει τὴ θέση τους κοντὰ στὰ καλύτερα βιβλία κριτικῆς τῆς νεώτερης Ἑλλάδος. Οἱ δυὸ τόμοι πού ἀφιέρωσε στὸν Καβάφη καὶ στὸν Παλαμά ξεχωρίζουν γιὰ τὴν ἀντικειμενικότητα, τὸ πάθος γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ τὴν καλαισθησία τοῦ συγγραφέα καὶ συμβάλλουν πολὺ στήν ὀριστική τοποθέτηση τῶν δυὸ αὐτῶν ξεχωριστῶν ποιητῶν μας.

Ὅταν συγγραφέας σάν τὸν Παναγιωτόπουλο ἀναγγέλλη βιβλίο γιὰ τὴν Κύπρο εἶναι φυσικὴ ἡ προσδοκία πού δημιουργεῖ. Σὲ μερικὸς οἱ λίγες μέρες πού κράτησε ἡ ἐπίσκεψη στὸ νησί μας προκάλεσαν εὐλόγα ἀνησυχίες. Τί πρόφτασε νὰ δῆ καὶ τί θὰ δώσει; Τὰ δημοσιεύματά του στήν ἀθηναϊκὴ «Ἐλευθερία» μετὰ τὸ ταξίδι ἐπέτειναν τίς ἀνησυχίες. Προχειρολογίες καὶ κοινοτοπίες γραμμῆς σ' ἐπιφανειακά «δυνατὰ» ὕφος. Αὐτὸ ἦταν;

Ὁ Παναγιωτόπουλος θέλει τὸ βιβλίο του «βιβλίο ἀγάπης». Ὑστερα ἀπὸ προσεκτικὴ ἀνάλυση μᾶς εἶναι ἀδύνατο νὰ δεχτοῦμε τὴ φράση. Ἐκείνη πού πιστεύουμε πὼς ταιριάζει περισσότερο εἶναι: «βιβλίο σκοπιμότητας». Ὁ συγγραφέας εἶναι φανερό πὼς εἶχε ἔτοιμο τὸ βιβλίο του, προτού νὰ ξεκινήσει γιὰ τὸν τόπο μας. Μερικὰ κλισέ καὶ πρόσθετα στοιχεῖα ἀπὸ τίς περιοδεῖες του στήν Κύπρο συμπλήρωσαν ὅτι παρασκευάστηκε στήν Ἀθήνα. Σὲ κανένα σημεῖο δὲν πείθει ὅτι ἦταν βιβλίο ἀνάγκης, ὅτι ἦταν βιβλίο πού δὲ μπορούσε νὰ μὴ γράψῃ ὁ κ. Παναγιωτόπουλος. Σὲ πρόσφατὴ ἔρευνα πού ρωτοῦσε τοὺς συγγραφεῖς «γιατὶ γράφετε» ὁ κ. Παναγιωτόπουλος ἔθεσε ἕνα ἄλλο ἐρώτημα σ' ἀπάντηση. «Γιατὶ ἀναπνέω»; καὶ «Γράφω ὅπως ἀναπνέω». Ἄν τὸ «Κύπρος, ἕνα ταξίδι» ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἀναπνοῆς τοῦ συγγραφέα, τότε νομίζουμε πὼς μπορεῖ ἄριστα νὰ ζήσῃ καὶ χωρὶς ἀναπνοῆς.

Τὸ ὕφος του μπορεῖ νὰ ξεγελάει. Προσπάθεια καὶ πάλι νὰ δοθῆ πρωτότυπη φράση, νὰ προσεχτῆ ἡ λέξη, νὰ δονῆσῃ ἡ σύνθεση τῆς περιόδου. Ἀλλὰ ἡ βιασύνη δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ κρυφτῆ. Πολλὲς φορὲς ἐκπληρῶσεται κανεὶς μετὰ τὴν ἀδεξιότητα καὶ, ἂς τὸ πούμε, τὴ φτηνεία, τοῦ ὕφους. Πὼς νομίζετε ὅτι εἶχε πλάσει ἢ φαντασιά τοῦ συγγραφέα τὴν Κύπρο; Δὲν μπορεῖ νὰ θυμηθῆ, ἀλλὰ μετὰ λίγη καλὴ θέληση τὸ βρίσκει. Σάν «ἕνα κόκκινο καὶ χρυσὸ σύννεφο, καμωμένο ἀπὸ αἷμα καὶ ἥλιο, ἀποθεμένο ἀπάνω στὸ γαλάζιο νερό!» Καὶ στὰ «Τέσσερα Φανάκια μὴν ὠραία θραδιά «ἐνοιωθες τὴν ποίηση νὰ ξετυλίγεται ὀλόγυρά σου σὲ σιγαλοὺς μεθυστικοὺς κυματισμοὺς». Κι οἱ ποιητάρηδες, ἂν θέλετε, «αὐτὰ τὰ ζωντανὰ μνη-

μεῖα (;), συνομιλοῦν ἀκόμη μετὰ τοὺς ἀρχαίους θεοὺς»!

Ὅμως σὲ πενήντα σελίδες διηγεῖται τὴν Ἱστορία τῆς Κύπρου. Εἶναι κ' αὐτὸς ἕνας λόγος πού δνομάσαμε τὸ βιβλίο «βιβλίο σκοπιμότητας». Κι ἔτσι πάλι, δὲν μποροῦμε νὰ καταλάβουμε τί νόημα ἔχει τὸ κεφάλαιο «οἱ Λουζιανῶν», πού περιλαμβάνει κατὰ σειρὰν καὶ σὲ στὺλ γραπτοῦ μαθητικοῦ ὄλους τοὺς Λουζιανῶν τὸν ἕνα μετὰ τὸν ἄλλο. Βιάστηκε νὰ γράψῃ ὁ κ. Παναγιωτόπουλος γιὰ τὴν Ἀραδοφνούσα κι ἔτσι δὲν ἔμεινε κανένας «ποιητικὸς μῦθος» νὰ συμπεριλάβῃ καὶ νὰ ποικίλῃ τὸ κεφάλαιο σάν ἔφτασε στὸν Πέτρο τὸν Α'.

Σάν ὑπόδειγμα προχειρότητας κι ἀνευθυνότητας ὑποδεικνύουμε τὸ κεφάλαιο «Τὸ Σταυροδρόμι» ὅπου ἀναμειγνύονται γεωγραφικὲς κοινοτοπίες, ἐρασιτεχνικὲς ὑποθέσεις γιὰ πληθυσμὸ, ἐπιλόλαιες παρατηρήσεις στὶς τούρκικες συνοικίες καὶ φόβοι του, πού ἔτσι πού ἐκφράζονται προκαλοῦν τὸ μεϊδιάμα.

«Τὶς μέρες, πού βρισκόμουν ἐκεῖ, ἕνας Ἄγγελος πούλησε σαράντα στρέμματα, στήν Κυρήνεια, ἕνα ἔσχοο χτήμα, καθὼς μοῦ εἶπαν. Τὸ ἀγόρασε Τούρκος.

—Εἶμαι πανικόβλητος, εἶπα στὸν Ἀρχιεπίσκοπο».

Καὶ πείθει τόσο τὸν ἀναγνώστη ὅτι «πανικόβληθος» ἀπὸ τὴν ἀγορά, ὅσο κι ὅταν γράφῃ γιὰ τὸ πόσο λυπήθηκε πού δὲν παρακολούθησε τίς τραγωδίες πού ἐτοίμαζε τὸ Παγκύπριο Γυμνάσιο στὸ τελευταῖο κεφάλαιο τοῦ βιβλίου του πού, ἀνεξήγητα, τιτλοφορεῖ «ὁ Δάσκαλος».

Τὰ τελευταῖα χρόνια κυκλοφόρησαν ἀρκετὰ βιβλία μετὰ τὴν Κύπρο, ἀξιοθρήνητα τίς περισσότερες φορὲς. Δὲν περιμέναμε νὰ προστεθῆ στὸν κατάλογο ἐκείνων πού χωρὶς καμιά ἐσωτερικὴ ἀνάγκη ἀσχολήθηκαν μετὰ τὸ νησί μας κι ὁ κ. Παναγιωτόπουλος, πού ἔγραψε ἕνα βιβλίο πού, ἂν ἔλειπε, κανένας δὲ θὰ ἔχανε τίποτε, ἐνῶ ὁ ἴδιος ὁ συγγραφέας πολλὰ θὰ κέρδιζε.

ΑΝΔΡΕΑΣ ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

Θά νου Κωτσόπουλου: Ἄτρείδες (τραγωδία), Ἀθήνα, 1961.

Δὲν ἔτυχε νὰ διαβάσω ἢ νὰ δῶ στὸ θέατρο ἔργα τοῦ κ. Θάνου Κωτσόπουλου, ἐνὸς ἀπὸ τοὺς ἀριστοὺς ἐρμηνευτὲς ἀρχαίων τραγωδιῶν. (Οἱ παραστάσεις στὸ Φρούριο Κερθίνειας στήν περσινὴ κάθοδο τοῦ «Ἐθνικοῦ Θεάτρου» γίνανε αἰτία ν' ἀδικηθῆ τὸ πραγματικὸ ταλέντο τοῦ ἠθοποιοῦ αὐτοῦ ἀπὸ τὴν κακὴ ἀκουστικὴ τοῦ χώρου). Ἀπὸ ἕνα φυλλάδιο, πού περιλαμβάνει πολὺ σύντομα τὴν πορεία τοῦ συγγραφέα σὲ τριάντα χρόνια, πληροφοροῦμαστε πὼς τὸ πρῶτο του θεατρικὸ παίχτηκε τὸ 1931 ἀπὸ τὸ «Λαϊκὸ Θεάτρο». Μιά σειρά θεατρικὰ ἔχουν παιχτῆ ἢ ἐκδοθῆ ἢ περιμένουν τὴν ὥρα τῆς ἐπίσημης ἐμφάνισής των στὴ σκηνὴ ἢ στὸ χαρτί. Πολλὲς τραγωδίες, ἰδίως τραγωδίες (καὶ πὼς ἀλλοιωθῆ μποροῦσε νὰ γίνῃ ἀφοῦ ἢ ζωὴ τοῦ συγγραφέα εἶναι μὰ συνεχῆς προσ-

πάθεια έρμηνείας τραγωδιών, έχει δηλαδή ζυμωθή με τη βαθύτερη ουσία του αρχαιοελληνικού αυτού χορυφαίου έπιτεύγματος κι' έγινε ένα μ' αυτή).

Το τελευταίο έργο της τριαντάχρονης αυτής πορείας είναι οι «Άτρείδες» του. Φαίνεται πώς ο κύκλος των Άτρείδων περιέχει άκόμη πολλά στοιχεία για παραλλαγή, ποικιλίες και καινούργιες έρμηνείες. Πολλοί — και σήμερα άκόμα — την Ήλέκτρα ως πρόσωπο και κέντρο τραγωδίας την θεωρούν κάτι το άφύσικο, άντιστοιχτικό, άντιπαιδαγωγικό κλπ. Από πρώτη ματιά έτσι φαίνονται τα πράγματα. Κι' όμως ο μυθικός αυτός κύκλος ως μύθος τραγωδίας έχει συγκινήσει απ' τ' αρχαία ως τα σημερινά χρόνια πλήθος συγγραφέων (μεγάλων και μικρών) από τον Αισχύλο ως τον Ζιροντού. Άφου κι' έμεις έδω στην Κύπρο είχαμε έπιμεταλλευτή την ιδέα της «Ήλέκτρας» μαζί με τον κ. Ά. Κοῦρο, στον όποιο άνήκει ή όλη πλοκή γραμμένη στο πεζό, ενώ σ' έμάς άνήκει ή μεταφορά σε στίχο μες το προσωπικό μας ποιητικό κλίμα. (Ή «Ήλέκτρα» αυτή έχει παρουσιαστή στην Κυπριακή Τηλεόραση στις 26.4.960 και δημοσιεύτηκε στη «Φιλολογική Κύπρο 1961»)

Οί «Άτρείδες» του κ. Κοτσόπουλου είναι γραμμένοι στον κλασικό έντεκασύλλαβο, σ' ένα στίχο που ταιριάζει τόσο πολύ στα έμμετρα δράματα και πού πλησιάζει κατά την άποψη των ειδικών φιλολόγων πολύ με το αρχαίο μέτρο των διαλογικών μερών. Σ' ένα μονάχα σημείο (σελ. 24—26) αλλάζει ο ρυθμός, γίνεται χορός, γιατί το άπαιτεί ή ειδική περίσταση. Ο χορός με τον τρόπο πού τον έχει ή αρχαία τραγωδία λείπει. Στο έργο αυτό ο λαός συμμετέχει ως πλήθος αλλά κατά τρόπο πρωταγωνιστικό και όχι λυρικό και άντιπροσωπευτικό των σκέψεων του ποιητή όπως ο κλασικός χορός των τραγωδιών. Έξ άλλου στο έργο αυτό ο λαός είναι κυρίαρχος κι' από μόνος του και κατά την άποψη των άρχόντων, αυτός άπονέμει δικαιοσύνη, και αυτός αναλαμβάνει ένα μέρος στην έκτέλεση της καταδίκης (σκοτώνει τον Αίγισθο).

Ή πρωτοτυπία (και κατά τη γνώμη μου θαυμασιώτατη λύση) του έργου αυτού του Κοτσόπουλου είναι ή έκτέλεση του φόνου του Αίγισθου από τον λαό και ή εμφάνιση του φάσματος πού προκάλεσε κλονισμό και θάνατο στην Κλυταμνήστρα. Έτσι λυεται ή κατάρα στα σπύτια των Άτρείδων χωρίς να βάμη τά χέρια του στο μητρικό αίμα ο Όρέστης. Γιατί πού όρθα και φυσιολογικά ο Όρέστης σ' όλα τά σημεία δείχνει μια φρόνηση πραγματική (και όχι δειλία ή λιποψυχία): άνιένται να σκοτώσει τη μάνα του βλέποντας κι' όλας τις τύψεις (Έρινές) και του νεύουν δόλογορα. Το έσθημα του φαντάσματος του Άγαμέμνονα πού έμπνέει την Ήλέκτρα και προτρέπει τον Όρέστη να έπιτελέσει τά νόμιμα, έδωσε και τη λύση στο έργο και μäs έκαμα άρεστό τον Όρέστη, έξιλέωσε την Ήλέκτρα, πού πήρε

τόρα μια άλλη όψη, πού συμπαθητική.

Πολύ όμως τονίζεται στην τραγωδία αυτή (και το τονίζω) ή σημασία του λαού σε μια πόλη. Τα σημερινά ρεύματα της πολιτικής δέν δίνουν την πρέπουσα σημασία στο λαό ως κυρίαρχου σώματος, (σκέψη και σκοπός των διοικούντων) παρά έπίπλαστα. Στους «Άτρείδες» ή κυρίαρχική και νόμιμη σημασία του λαού φαίνεται ξεκάθαρα και στην όμιλία και στις άπόψεις και στην άνάλυση έργων. Και είναι τούτο πρὸς τιμή του Κοτσόπουλου.

Ή γλώσσα είναι καλή δημοτική, ρέουσα και λιτή χωρίς τον φόρτο των πλαστών κοσμητικών έπιθέτων και των σπανίων και ήχηρών λέξεων πού ένοχλοῦν στις τραγωδίες όταν αυτές θά έρμηνευθούν και δέν θ' άποτελέσουν άλλο άνάγνωσμα. (Στο ραδιόφωνο μπορεί να γίνει περισσότερο άνεκτός ο φόρτος παρά στις έρμηνείες από την σκηνή).

Γενικά οι «Άτρείδες» του κ. Κοτσόπουλου είναι μια θετική συμβολή στη σύγχρονη λογοτεχνία μας και στο θέατρο.

Κ. ΧΡΥΣΑΝΘΗΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ

ΟΝΟΜΑΣΙΑΙ ΟΔΩΝ

Άγαπητή Σύνταξις,

Πολύ θά ύποχρεωθώ εάν μου παραχωρήσετε όλίγον πολύτιμον χῶρον του έγκριτου περιοδικού σας, όπως δημοσιεύσω τά κατωτέρω περι άδικημάτων και «έγκλημάτων» κατά της τε Έλληνικής και Άγγλικής γλώσσας, έμφανιζομένων εις πρόσφατον Τοπογραφικόν χάρτην της Λάρνακος.

Έξ έγκύρου πηγής πληροφορούμαι ότι ο Άρμόδιος του Ύπουργείου Έμπορίου και Βιομηχανίας, άπέστειλεν έκκλησιν εις όλους τους Δήμους της Κύπρου, όπως άποστείλουν πρὸς αυτόν, διά τουριστικόν σκοπόν, τους ιδικούς των Τοπογραφικούς χάρτας, με τάς όδους επ' αυτών σημειουμένας.

Δέν γνωρίζομεν τι έγινε εις τάς άλλας πόλεις της Κύπρου, άλλ' εκείνο το όποιον ξέρομεν, είναι ότι ο Δήμος Λάρνακος άπέστειλε τον ιδικόν του, με λάθη εις τε την Άγγλικήν γλώσσαν, σχετικῶς με τάς όνομασίας των διαφόρων όδων.

Έλπετε, κατά την γνώμη μας, το Δημοτικόν Συμβούλιον Λάρνακος, να έκαλοῦσεν Ειδικήν Έπιτροπήν πρὸς τοῦτο, άπαρτιζομένην εκ Καθηγητῶν κατεχόντων πλήρως το θέμα τουτο, ως και εξ Ειδικῶν άλλων προσώπων, άτινα γνωρίζουν καλῶς τά τουτοῦ των, ίνα παρουσιάσει κάτι το άριτον εις την Κυβέρνησιν, και οὐχι να άναθέτη την έργασίαν αυτήν εις μη ειδικόν.

Έδῶ μεταφέρομεν άπλῶς μερικὰ εκ των

χονδροδεστάτων λαθῶν, καταχωροῦντες ταῦτα ἄλλοι ὄν καὶ ἔπρεπε νὰ γραφῆ. Ἦδη ἀρχίζομεν μὲ τὸ λαθασμένο ὄνομα καὶ ἀπέναντι τὸ ὀρθὸν ἀλφαθητικῶς:-

ΟΝΟΜΑΣΙΑ ΟΔΟΥ	ΕΣΦΑΛΜΕΝΗ ΑΠΟΔΟΣΙΣ ΕΠΙ ΤΟΠΟΓΡ. ΧΑΡΤΟΥ	ΟΡΘΗ ΓΡΑΦΗ
Ὀδὸς Ἀδώνιδος	Adonidos	Street Adonis
» Ἀλῆ Τέτε	Ali Tete	» Ali Dede
» Ἀναγεννήσεως	Anayenniseos	» Renaissance
» Ἀπολλωνίου (Κιτιέως)	Apoloniou	» Apollonius
» Ἀποστολίδου	Apostolidou	» Apostolides
» Ἀφροδίτης	Afroditi	» Aphrodite
» Ἀχιλλέως	Achilleos	» Achilles
Λεωφόρος Γρηγόρη Αὔξεντιου	Gregory Afxentiou	Avenue Gregory Auxentios Avenue
Ὀδὸς Δελφῶν	Delfon	Street Delphi
» Δ. Διανέλλου	D. Dianellos	» D. Dianellus
» Δήμητρας	Dimitras	» Demeter
» Διονυσίου Σολομου	Dionysios Solomou	» Dinysios Solomos
» Ἐλευθερίας	Eleftherias	» Liberty
» Ζακίνθου	Zakinthou	» Zante
» Ζαχαριάδου	Zahariadou	» Zachariades
» Ζήνωνος Κιτιέως	Zenonos Kitieos	» Zeno of Citium
» Ἥρας	Heras	» Hera ἢ Juno
» Θεμιστοκλέους	Themistokleus	» Themistokleous
» Θεοδώρας	Theodoras	» Theodora
» Ἰωαννίνων	Ioanninon	» Janina
» Καλογραιῶν	Kaloyreon	» Saint Joseph of Apparition
» Καφενουδιῶν	Kafenudhia	» Kaphenoudia
» Κερκύρας	Kerkyras	» Corfu
» Κίμωνος	Kimonos	» Cimon
» Κοραῆ	Koray	» Coraes οὐχὶ Korais ἢ Coray
» Κυρίλλου Β΄	Kyriou II	» Cyril II
» Λεοντίου Μαχαίρας	Leontios Maheras	» Leontios Machairas
» Λεωνίδου	Leonidou	» Leonidas
» Λουμύμπα	Louloumba	» Lummumba
» Λευκάδος	Lefkadou	» Leucadia ἢ Leukas
» Μάρκου Δράκου	Markou Drakou	» Markos Drakos
» Μενελάου	Menelaous	» Menelaus
» Μελετίου Μεταξάκη	Meletiou Metaxaki	» Meletios Metaxakes
» Μητροπόλεως	Metropoleos	» Holy see ἢ Metropolis
» Ὀκκυλάου	Okkular	» Okkular
» Παμπούλας	Pambula	» Bamboula
» Παπαρηγοπούλου	Paparigopoulou	» Paparregopoulos
» Παρίδη	Paridi	» Parides
» Πλούτωνος	Ploutonos	» Plouto
» Προδρόμου	Prodromou	» Prodromos
» Πιαλή Πασᾶ (ἢ Πιαλέ)	Pyale Pasha	» Piale Pasha
» Ρούσβελτ ἢ Ρῶσβελτ	Rousvelt	» Roosevelt
» Σιτιτικᾶ (Χανούμ)	Sittika	» Sittika
» Σταυροδρομίου	Stavrodromiou	» Stavrodromi ἢ Stavrodromium
» Τέρρα - Σάνκτας (ἢ Σάντας)	Terra Santa	» Terra-Sancta
» Τεύκρου	Tefkrou	» Teucer
» Χάκκεττ	Haket	» Hackett
» Χρυσοπολιτίσης	Chrisopolitissa	» Khrysopolitissa

Ἐπίσης ἀναφέρονται καὶ αἱ ἐξῆς ὁδοί, πάλιν ἀνορθογράφως, καὶ αἱ ὁποῖαι ἔχουν ὡς ἐξῆς:—

Ὀδὸς Κωνσταντίνου Καλογερά ὡς Constantinou Kaloyera Street ἀντὶ τῆς ὀρθῆς ἀποδόσεώς της Constantine Kalogeras

Street.

«ΚΩΣΤΗ ΠΑΛΑΜΑ» ὡς C. Palama Street, ἀντὶ τοῦ ὀρθοῦ Costis Palamas Street. Τέλος δέ, ἡ Κυπριακὴ Βυρσοδεψία, ἀναγράφεται ἀγγλιστὶ ὡς "Tanery" ἀντὶ ὡς ὀρθῶς πρέπει νὰ γράφεται μὲ 2 N ἤτοι

“Tannery”.

Πέραν τούτων τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν, σημειοῦμεν καὶ τὰς ἐξῆς χασμοδίας καὶ κωμωδίας ἐπὶ τοῦ ἡθέντος «Χάρτου»: —

1) Ὁδὸς Ἁγίου Γεωργίου ὡς St. Georges Street, ἀντὶ τοῦ Saint George Street.

2) Ὁδὸς Ἁγίου Λαζάρου ὡς St. Lazaros Street, ἀντὶ τοῦ Saint Lazarus Street.

3) Τὴν ὁδὸν ΡΟΤΣΒΕΑΤ τὴν σημειοῖ εἰς τὴν θέσιν τῆς ὁδοῦ Πτωχοκομείου.

4) Τὰ Κυβερνητικὰ Γραφεῖα καὶ ὑποστατικά, τὰ σημειοῖ ὡς “Govt. Offices” ἀντὶ τοῦ ἁρθοῦ «Govnt. Offices”.

5) Ἡ ὁδὸς Λευκάδος σημειοῦται ὡς «Λευκαῖδος», ἄγνωστον ποῦ στηρίζεται ὁ συντάκτης τοῦ «Χάρτου» τούτου.

6) Ὁ δυστυχῆς Λουμούμπα γράφεται μὲ ἀλλαγμένον τὸ ἐπώνυμόν του, ὡς «Δουλούμπα».

Ὡς ἀκροτελευτίον μας δέ, ἐπαναλαμβάνομεν ὅσα καὶ ἀνωτέρω ἀνεφάρμεν. Ὅτι πρέπει ἓνα ἕκαστον Δημοσχεῖον τῆς Κύπρου νὰ συμπτύξῃ μίαν Εἰδικὴν Ἐπιτροπὴν ὅσον ἀφορᾷ τὰς διαφόρους ὀνομασίας τῶν πόλεων των, ἀφοῦ ὁ τῆς Λάκωνος Δήμος, ἐνδιαφέρεται ἰδιαίτερος μάλιστα σήμερον διὰ τὸν περιβόητον Τουρισμὸν τῆς πόλεώς του.

Ἐνας περιηγητὴς ὅστις καὶ θὰ ἀναγνώσῃ τὰ ἀνωτέρω «δολοφονήματα» κατὰ τῆς τε Ἀγγλικῆς καὶ Ἑλληνικῆς γλώσσης, θὰ διερωτᾷται ποῖαν γλῶσσαν ὀμιλοῦν εἰς τὴν Κύπρον; Τὴν Ἑλληνικὴν ἢ κανεὶν ἄλλου εἶδους Ἀγγλικὴν γλῶσσαν ἢ πρωτότυπον ΕΣΠΕΡΑΝΤΟ, ἄγνωστον μέχρι σήμερον εἰς τοὺς εἰδικοὺς ἐπὶ τοῦ Γλωσσολογικοῦ τούτου θέματος;

Εὐχαριστῶ ὑμᾶς ἐκ τῶν προτέρων διὰ τὴν εὐγενῆ φιλοξενίαν σας.

Διατελῶ ὄλως ὑμέτερος,
ΜΥΡΩΝ Κ. ΧΡΙΣΤΟΦΙΔΗΣ

ΑΝΤΑΠΟΚΡΙΣΗ

ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΘΗΝΑ

Τὸν Μάρτη ἡ ἑλληνικὴ πνευματικὴ ζωὴ διατήρησε τὴν στασιμότητα πού τὴν χαρακτηρίζει συνήθως ἴσα μὲ τὶς μέρες τοῦ Πάσχα, ὑστερα ἀπὸ τὶς γιορτὲς τῶν Χριστουγέννων. Ὅπως ὅποτε δμως μετὰ τὸν πανηγυρισμὸ τῆς ἡμέρας τῆς παλιγγενεσίας τοῦ ἔθνους, πού γιορτάστηκε μὲ μεγάλη λαμπρότητα ἀπὸ τὸν πνευματικὸ κόσμον — ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία καὶ τὸ Πανεπιστήμιον ἴσα μὲ τὰ λογοτεχνικά σωματεῖα καὶ αὐτὰ τὰ περιοδικὰ πού κυκλοφόρησαν πανηγυρικά ἀφιερωμένα στὴ μεγάλη ἐπέτειον — μπαίνομεν σὲ νέα περίοδο ἔντονης πνευματικῆς κινήσης, μὲ τὴν εὐκαιρία πού πλησιάζει τὸ Πάσχα. Παρ' ὅλα αὐτὰ κ' ὁ Μάρτης ὑπῆρξε ἀρκετὰ γόνιμη περίοδος γιὰ τὸν τομέα τῆς Τέχνης καὶ τοῦ Πνεύματος.

Καὶ πρῶτα — πρῶτα ἡ ὁμάδα τῶν δώδεκα ὑστερα ἀπὸ ἀρκετὲς ἀμφιταλαντεύσεις ἀπένευε τελικὰ τὸ θραεῖο Ποίησης στὸν Γ. Γεραλή. Ὅπως ἔγραψα προηγουμένως σ' αὐτὴ τὴ στήλη τὰ ἄλλα δύο θραεῖα τῆς Ὁμάδας ἀπενεμήθησαν στοὺς Β. Βασιλικὸ γιὰ τὸ μυθιστόρημα καὶ Κ. Δεδούπουλον γιὰ τὸ δοκίμιον.

Στὶς 6 τοῦ Μάρτη πέθανε ἓνας ἀκούραστος πνευματικὸς ἄνθρωπος πού πρόσφερε μεγάλας ὑπηρεσίες στὰ γράμματα μας, ὁ Κώστας Ἐλευθεροδάκης. Πρόκειται γιὰ τὸν ἰδρυτὴ τοῦ ὀργανοῦ ἐκδοτικοῦ οἴκου καὶ τὸν πρῶτο ἐκδότη ἑλληνικοῦ ἐγκυκλοπαιδικοῦ λεξικοῦ. Μὲ τὸ θάνατό του δημιουργεῖται ἓνα μεγάλο κενὸ στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ.

Στὴν Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν ἔγιναν τὰ ἐγκαίνια τῆς ἐκθέσεως προσωπικῶν ἐνθυμημάτων τοῦ μεγάλου Ἰνδοῦ ποιητῆ καὶ συγγραφέα Ραμπιντρανάθ Ταγκὸρ παρουσία πολλῶν προσωπικοτήτων, τοῦ πνευματικοῦ, καλλιτεχνικοῦ καὶ πολιτικοῦ κόσμου. Ἡ ἔκθεσις πού μεταφέρθηκε ἀπὸ τὴν Γιουγκοσλαβικὴν πρωτεύουσαν περιλαμβάνει χειρόγραφα, ἐκδόσεις καὶ προσωπικὰ ἀντικείμενα τοῦ Ἰνδοῦ μύστη, γίνονται δὲ στα πλαίσια τῶν ἑορτασμῶν γιὰ τὰ ἑκατοντάχρονα του.

Συνεχίζονται οἱ ἐκδηλώσεις γιὰ τὸ ὄγδοντάχρονα τοῦ Σπύρου Μελά. Ἐτοίμὸ οἴκημα τῆς Χ.Α.Ν. μίλησε γιὰ τὸν τιμώμενον ἀκαδημαϊκὸ ὁ γενικὸς γραμματεὺς τοῦ ὑπουργείου Παιδείας κ. Χρ. Σολομωνίδης καὶ ἐγκαινιάστηκε ἔκθεσις τῶν ἔργων του. Παράλληλα ὁ βασιλεὺς ἐπαρασημοφόρησε τὸν Μελά μὲ τὸν Ἀνώτατο Ταξίαρχο τοῦ Τάγματος Γεωργίου, ἡ δὲ πόλις τῶν Ἀθηνῶν τοῦ ἐπέδωσε τὸ χρυσοῦν αὐτῆς μετάλλιον διὰ τοῦ δημάρχου κ. Τσουκαλά.

Τὸ χρυσοῦν μετάλλιον τῆς πόλεως τῶν Ἀθηνῶν ἀπενεμήθηκε ἐπίσης στὸν διευθυντὴ τοῦ Πειραϊκοῦ Θεάτρου κ. Δημήτρη Ροντήρη γιὰ τὴν προβολὴ τῆς ἀρχαίας τραγωδίας πού ἔκαμε στὸ ἐξωτερικόν. Τὸ ἴδιο θραεῖο γιὰ τὴν προβολὴ τῆς ἑλληνικῆς τέχνης στὸ ἐξωτερικόν, ἀπενεμήθηκε καὶ στὴν καλλιτέχνιδα Ἀσπασία Παπαθανασίου.

Στὸ θέατρο «Κεντρικόν» πραγματοποιήθηκε μεγάλη ἐκδήλωση σὲ μνήμην τοῦ Ἀμερικανοῦ συγγραφέα Ἔρνεστ Χεμινγκουαῖ μὲ ὀμιλητὲς, τὸν ἀκαδημαϊκὸ κ. Μυριεῖλη, τὸν διευθυντὴ γραμμάτων καὶ τεχνῶν τοῦ ὑπουργείου Παιδείας κ. Γ. Κουρνοῦτο, τὸν κ. Ἀνδρέα Καραντώνη, τὸν κ. Μάριο Πλωρίτη καὶ τὸν Ἀμερικανὸ καθηγητὴ τῆς Ἀμερικανικῆς Λογοτεχνίας στὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν κ. Λέσλυ Φιντλερ. Ἡ ἐκδήλωση ἔγινε μὲ πρωτοβουλία τῆς Ἑλληνοαμερικανικῆς Ἐνώσεως σὲ συνεργασία μὲ τὴν Ἑθνικὴ Ἐταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν.

Ἀπὸ τὴν ἐκδοτικὴ κίνησις σημειώνομεν πρῶτα τὰ «Σχεδιάσματα» τοῦ Ζαχαρία Παπαντωνίου πού κυκλοφόρησαν ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο τῆς «Ἐστίας». Πρόκειται γιὰ μιὰ σειρά ἀρθρα καὶ δοκίμια τοῦ ἀειμνήστου συγγραφέα πού ἦσαν κατασκορπισμένα σὲ διάφορα περιοδικὰ καὶ ἐφημερίδες καὶ πού δίδουν τὶς αἰσθητικὲς του ἀντιλήψεις. Τὸ βιβλίον προλογίζεται ἀπὸ τὸν Νέστορα Μάτσα καὶ ἀναμένεται ὅτι θὰ προκαλέσῃ ζωνῆρες συζητήσεις.

Ἀπὸ τὸν ἴδιο ἐκδοτικὸν οἶκον κυκλοφορεῖ τὸ ἐξηντηνήμενον ἀπὸ καιρὸ βιβλίον τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Στράτη Μυριεῖλη «Παγανὰ» πού μεταφράστηκε σὲ πολλὰς ξένες γλώσσες.

Στὴ Μόσχα ἐξεδόθη τελευταῖα μιὰ ποιητικὴ ἀνθολογία ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Ἑλληνα ποιητῆ Νικηφόρου Βρεττάκου, μὲ τίτλο «Λυρικά». Πρόκειται γιὰ ἓνα τόμον πού περιλαμβάνει 50 ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀντιπροσωπευτικὰ ποιήματα τοῦ ποιητῆ, μεταφρασμένα στὴ Ρωσικὴ ἀπὸ Ρώσους ἑλληνιστὲς.

Τὶς τελευταῖες μέρες τοῦ Μάρτη ἡ ἐκδοτικὴ κίνησις ἐν ὄψει τῶν ἑορτῶν τοῦ Πάσχα ἔγινε πολὺ πρὸς ζωηρά. Σημειώνομεν μερικὰ ἀπὸ τὰ πρῶτα ἀξιόλογα βιβλία.

Ἀπὸ τὶς ἐκδόσεις τοῦ «Δίφρου» ἐκυκλοφόρησε τὸ καινούργιον βιβλίον τῆς ἐκλεκτῆς ποιήτριας

Ζωής Καρέλλη «Ίκέτιδες». Πρόκειται για μία τραγωδία που ακολουθεί τ' άχνάρια τής αρχαίας επίσης με τὸ ἴδιο θέμα τραγωδίας τοῦ Εὐριπίδη.

Ἀπὸ τὸν ἐκδοτικὸ οἶκο «Ἀσκαρίος» ἐκυκλοφόρησε τὸ βιβλίον τοῦ Δημήτρη Σιατόπουλου με τίτλο «Συνομιλία με τὸν Ἄνθρωπο». Πρόκειται γιὰ μιὰ σειρά ἀπὸ ἐνδιαφέροντα δοκίμια πάνω στὸ σημερινὸ πολιτισμὸ μας.

Στὸ μεταξὺ τόσο στὴν πρωτεύουσα ὅσο καὶ στὶς ἐπαρχίες τὰ διάφορα λογοτεχνικὰ σωματεία ὀργανώνουν ποικίλες πνευματικὲς ἐκδηλώσεις. Ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ πῶς ὁ Ἄνδρέας Καραντώνης μίλησε στὴ Στέγη Γραμμάτων γιὰ τὸν Ὀδυσσεὺς Ἐλύτη, ὁ Τάκης Δόξας στὸν «Παρνασσό» με θέμα «Μιὰ Ἥλεκτρα στὴν ἐρημία», ὁ Κώστας Στεργιόπουλος στὴν Ζάκυνθο γιὰ τὸν Κάλβο κλπ. Ἀκόμη στὸν «Παρνασσό» ὀργανώθηκε φιλολογικὸ μνημόσυνο τοῦ Κώστα Οὐράνη με ὀμιλητὴ τὸν Σπύρο Παναγιωτόπουλο.

* * *

Μεταδίδεται ἀπὸ τὴν Γαλλικὴ πρωτεύουσα ὅτι τὸ Ἐθνικὸ μας Θέατρο ὀπμεύωσε μεγάλη ἐπιτυχία στὸ Θέατρο τῶν Ἐθνῶν. Τὶς παραστάσεις του παρακολούθησε καὶ ὁ Ἑλληνας ὀπουργὸς τῆς Παιδείας κ. Γρ. Κασιμάτης πού ὄρισκόταν στὴ Γαλλία γιὰ ἐπίσημη ἐπίσκεψη.

Μεγαλειώδη ἐπιτυχία σημειώνει καὶ τὸ «Πειραικὸ Θέατρο» τοῦ Δημήτρη Ροντήρη στὴν περιόδια του στὶς διάφορες Εὐρωπαϊκὲς χώρες. Οἱ ἐφημερίδες καὶ τὰ περιοδικὰ τῶν χωρῶν πού δίδει παραστάσεις ἔγραψαν ἀληθινούς ὕμνους γιὰ τὴν Ἑλλάδα.

Ἀνακινώθηκαν οἱ λεπτομέρειες τῶν καλλιτεχνικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ Φεστιβάλ Ἀθηνῶν 1962 κατὰ τὸ προσεχὲς καλοκαίρι στὸ θέατρον Ἡρώδου τοῦ Ἀττικοῦ. Ἀπὸ ἐλληνικῆς πλευρᾶς θὰ μετᾶσχουν τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο, ἡ Λυρικὴ Σκηνὴ καὶ ἡ Κρατικὴ Ὀρχήστρα Ἀθηνῶν. Ἀπὸ πλευρᾶς τῶν ξένων θὰ μετᾶσχουν ὁ Ἀγγλικὸς θίασος τοῦ «Ὀλντ Βήκ», ἡ Γερμανικὴ Ὀρχήστρα Δωματίου τοῦ Σάαρ, ἡ Οὐγγρικὴ Συμφωνικὴ Ὀρχήστρα καὶ ἡ φιλαρμονικὴ ὄρχηστρα τοῦ Βερολίνου ὑπὸ τὴν διεύθυνσιν τοῦ Φὸν Καραγιάν. Τὸ Ἐθνικὸ Θέατρο θὰ παρουσιάσει τὶς τραγωδίες «Ἄϊας» καὶ «Ἥλεκτρα» τοῦ Σοφοκλή καὶ τὶς «Σφήκες» τοῦ Ἀριστοφάνους. Ἡ δὲ Λυρικὴ Σκηνὴ θὰ δώσῃ τὴν ὄπερα τοῦ Μανώλη Καλομοίρη «Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος».

Ἀπὸ τὰ νέα ἔργα πού ἀνεβάζουν οἱ Ἀθηναῖκοὶ θίασοι ξεχωρίζουμε τὸ πρωτοπορευτικὸ ἔργο τοῦ Εὐγενίου Ἰονέσκο «Ρινόκερος» πού ἀνεβάζει ὁ θίασος τοῦ Καρόλου Κουν στὸ «Θέατρο Τέχνης».

Στὸ Ἐθνικὸ Θέατρο ὕστερα ἀπὸ τὴν «Ἡδονὴ τῆς τιμότητος» τοῦ Πιραντέλλο παίζεται με πολὺν ἐπιτυχία τὸ ἔργο τοῦ Ζῶρζ Μπερνάνος «Διάλογοι Καρμηλιτισσῶν».

Ἡ Ἑλλη Λαμπέτη με τὸ νέο ἔργο πού ἀνεβάζει στὰ «Διονύσια» ξαναγύρισε στὸ ἀληθινὸ θέατρο καὶ τὴν ἀληθινὴ τέχνη. Πρόκειται γιὰ τὸ ἔργον τοῦ Θόρντον Οὐάιλντερ «Ἡ μικρὴ μας πόλη», πού ἡ κριτικὴ τὸ ὑποδέχθηκε πολὺ εὐνοϊκὰ.

ΣΤΕΦΑΝΟΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΙΔΗΣ

ΑΝΑΦΟΡΕΣ ΣΤΗΝ ΚΥΠΡΟ

Ἡ λ ί α β ε ν έ ζ η: Ἡ σπηλιά, «Ἀργοναυτεcs», Ἀθήνα, 1961, σελ. 9—41.

Ἀναφορὰ στὴν Παναγία τῆς Ἀσίνου, στὴ Μονὴ Μαχαίρα καὶ στὴ σπηλιά τοῦ Γρηγόρη Αὐξεντίου κατὰ τρόπο πολὺ τυπικὸ.

Τ ἦ ς σ ὄ ν τ α ξ η ς: Ἐκθεσις Κυπρίων Ζω-

γράφων, «Ἐπιθεώρηση Τέχνης» 1962, ἀρ. 86, σελ. 265.

Εὐνοϊκὰ σχόλια γιὰ τοὺς πίνακες τοῦ Κώστα Ἀθερκίου, Βέρας Γαβριηλίδου, Γ. Θεμιστοκλέους, Τ. Κάνθου, Κάσιαλου, Λευτέρη Οἰκονόμου καὶ Φώτου Χατζήσωτηρίου. Παρασιωποῦνται οἱ ὑπόλοιποι πού ἔχουν ἐκθέσει, χωρὶς νὰ δίνεται ὁ λόγος τῆς παρασιώπησης.

Μ. Μ ά ρ θ α: Στὴ σημερινὴ Κύπρο, «Ξενία» 1962, ἀρ. 56 (σελ. 44).

Ἐνα (ἀπὸ τὰ δυὸ) σύντομο κατατοπιστικὸ ἀρθρο γιὰ τὴν πνευματικὴ κίνηση τῆς Κύπρου στὰ τελευταῖα τριάντα περίπου χρόνια. Ὑπάρχουν μερικὰ λάθη στὰ ὄνόματα, ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ ἀρκετὲς καλὲς παρατηρήσεις.

ΚΥΠΡΙΑΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ρ. Milliea: Ὁ Σολωμὸς καὶ ἡ Γαλλία, (ἀνατ.) Ἀμμόχωστος (Κύπρος) 1961.

Α. and J. Stylianou: Donors and dedicatory inscriptions, supplicants and supplications in the painted churches of Cyprus (with six plates) (ἀνάτυπον) Graz—Köln, 1960.

Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Γρηγόρης Αὐξεντίου, Λευκωσία, 1962.

Κ. Χ ρ υ σ ά ν θ η: Παλαιογραφικὰ (ἀνάτυπον), Λευκωσία, 1961.

Γ. Π α π α χ α ρ α λ ά μ π ο υ ς: Ἀπὸ τὴν Βυζαντινὴν Κύπρον, (ἀνατ.), Λευκωσία, 1961.

Σ. Τ ο μ π ὀ λ η: Τὰ τραγούδια τῆς χαρᾶς, Κύπρος, 1961.

Ε. Π ε τ ρ ὠ ν δ α: Ἐξοδος, Ἀθήνα, 1961.

Σ π. Π α π α γ ε ω ρ γ ἰ ο υ: Ἀρχεῖον τῶν παρανόμων ἐγγράφων τοῦ Κυπριακοῦ ἀγῶνος 1955—59 (ἄλλος τίτλος: Ὁ Κυπριακὸς Ἀγῶνας), Ἀθήνα, 1961.

Ε.Π.Ο.Κ.: Φιλολογικὴ Κύπρος 1962, Λευκωσία, 1962.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Μ. Φ ω τ ὀ π ο υ λ ο υ: Σ κληρὰ τριολέττα, Ἀθήνα, 1960.

Ν ί τ σ α ς Δ ι α μ α ν τ ά κ η—Κ υ ρ ι α κ ο Ὑ: Ὅσο ὑπάρχει ἡ ζωὴ, Ἀθήνα, 1961.

Β. Β α σ ἰ λ ι κ ο Ὑ: Τὸ πηγάδι, Ἀθήνα, 1961.

Β ά σ ω ς Λ. Κ α λ α μ α ρ ά: Ἄλλα χῶματα, Ἀθήνα, 1961.

Γ. Π α ν α γ ὀ ὕ λ ο π ο ὕ λ ο υ: Ἐγερτήριο, Ἀθήνα, 1961.

Κ. Ἀ σ η μ α κ ο π ο ὕ λ ο υ: Προδότες, Ἀθήνα, 1961.

Γ. Δ ὠ ρ ι κ ο Ὑ: Ζητεῖται ἐνάρετος, Ἀθήνα, 1961.

Γ. Κ ε λ έ φ η: Ἄσπρο αἶμα, Ἀθήνα, 1961.

Δ. Λ ι ά τ σ ο υ: Κώστας Κρυστάλλης, 1961.

Λ. Β λ ά σ σ η: Τὰ χωρία τοῦ Κάβο—γάλο, Καλαμάτα, 1961.

Μ α ρ ί α ς Κ ο λ υ δ ά: Ἡ ἀρχαία τραγωδία γιὰ νέους, Ἀθήνα, 1961.

С. Franghiscatos (μετ. Aufrère) Pélies, Ἀθήνα, 1961 (μετὸ ἑλληνικὸ κείμενον).

(Σταλμένα ἀπὸ τὸ «Πρακτορεῖο Πνευματικῆς Συναγωγίας»)

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ίδρυτής: ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Κεντρικά Γραφεία:

Άκίνητα Τραπεζής Κύπρου,
ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Τηλ. Διεθνούς δια Κεντρικών
και όλα τα Ύποκαταστήματα **GENSURANCE**

Ύποκαταστήματα εν: ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ — ΛΑΡΝΑΚΙ — ΛΕΜΕΣΣΩ
ΠΑΦΩ — ΚΥΡΗΝΕΙΑ — ΜΟΡΦΟΥ
Τηλ. 4444

ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ

- ΖΩΗΣ
- ΠΥΡΟΣ
- ΘΑΛΑΣΣΗΣ
- ΠΡΟΣΩΠΙΚΩΝ ΚΑΙ ΕΡΓΑΤΙΚΩΝ ΑΤΥΧΗΜΑΤΩΝ
- ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΩΝ
- ΚΛΟΠΗΣ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

Ε Δ Ρ Α :

ΕΝ ΛΕΥΚΩΣΙΑ

Ύποκαταστήματα:

ΕΝ ΑΜΜΟΧΩΣΤΩ, ΛΑΡΝΑΚΙ, ΛΕΜΕΣΣΩ,
ΚΥΡΗΝΕΙΑ, ΠΑΦΩ, ΜΟΡΦΟΥ, ΛΕΥΚΑ.

και κατά την θερινήν περίοδον

ΕΝ ΠΡΟΔΡΟΜΩ και ΠΛΑΤΡΕΣ

— Πλήρες δίκτυον ανταποκριτών εις
όλας τὰς πόλεις του έξωτερικού.

— Ανταποκριτής εν Κύπρω των
μεγαλυτέρων ξένων Τραπεζών.

ΠΑΣΗΣ ΦΥΣΕΩΣ
ΤΡΑΠΕΖΙΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ.

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΕΝ ΛΟΝΔΙΝΩ

ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ (ΛΟΝΔΙΝΟΝ) ΛΤΔ.

23/24, Margaret Street, LONDON W. 1.

Tel. No. COVent Garden 1142.

ΕΞΗΡΤΗΜΕΝΑΙ ΕΤΑΙΡΕΙΑΙ ΕΝ ΚΥΠΡΩ

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΤΡΑΠΕΖΑ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

ΓΕΝΙΚΑΙ ΑΣΦΑΛΕΙΑΙ ΚΥΠΡΟΥ ΛΤΔ.

ΚΤΗΜΑΤΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΚΕΡΜΙΑ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΔΟΜΙΝΙΟΝ

ΤΟΝ ΜΑΪ·ΟΝ

ΕΚΘΕΣΗ ΖΩΓΡΑΦΙΚΗΣ

Τῆς δος ΒΕΡΑΣ ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΟΥ

Με λάδια

Στὴν αἴθουσα τῆς Ἑνώσεως Νέων Τράστ
(Εὐγενῶς παραχωρηθείσης)

Διοργανώνεται ἀπὸ τὸ περιοδικὸ
«ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΥΠΡΟΣ»

Ἵπεύθυνος κατὰ τὸν νόμον: δρ Κ. Χρυσάνθης.
Τυπώθηκε στὰ Τυπογραφεία ΖΑΒΑΛΛΗ, Λευκωσία-Κύπρος.